

FEHÉRTORONY

FEHÉR TORONY

REGÉNY

IRTA

DÉNES GIZELLA

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R.-T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 28. — Nyomdaigazgató : Kohl Ferenc.

I.

Az őszi esőtől összevert országúton nagyokat zökkent a szekér. Apró kátyukból fröccsent föl a víz és zuttyogva csikorogtak a kerekek. A halottaskocsikra kellett gondolnom, azok döcögnek ilyen hosszasan, ilyen egykedvűen.

A lovak néha megtorpantak. Hegyek között kanyargott az út, egy dombhát előtt lihegve prüszkölték. Viháncolásra nem volt kedvük. Fáradtak és álmosak voltak. Este volt, komor, csillagtalan őszi este. November utólját tapostuk. Szürke, vigasztalan ködök takargatták be a határt. Csak néha villant fel egy homályos csillag a sűrűn váltakozó erdők fölött. Úgy véltem, közel, nagyon közel vagyunk az éghez . . . A hegyek között élő emberek sajátja ez. Mindig magasan vannak, mindig az égre néznek . . .

Ezen az úton az élet vándoraira kellett gondolnom. Szindbádra, don Kisottra. De legfőként Assisi szentjére, Ferencre és tarzusi Pálra. Aztán az apostolokra. A vándorok, az apostolok sorsa vár én reám is. Jární emberek, kövek, hegyek és falvak között, jární és élni közöttük fáradt földi vándorként. Szétajándékozni mindent, mi belülvaló. Jó szót, jó tanácsot osztogatni, embereket vigasztalni, hiteket erősíteni, könnyeket letörölni; békesség, jószág és tisztaság vizeit hinteni bamba falusi koponyák fölé . . . Szép dolog ez és nagy is . . . ilyeneket gondoltam az úton, a lassan cammogó erdők és hegyek között.

Szivarom parazsa sercent egyet-egyet ; ilyenkor a kocsis köhögött nagyokat. Beszélni szeretett volna szegény, kérdezősködni, meg felvilágosításokat kapni, hogy ő maga is hasonlóképen felelgethessen. Buta, nehéz fejében égve élt a gondolat : viszem a papot, az új papot . . .

Egyszer csak nem bírta tovább. Hátra lőkött az ostorával.

— Csak azt mondja már a tisztelendő úr, hogy hljják magát? — bökte ki nagy keservesen. — Mert aszt mondják a faluban a németek, hogy maga is német lenne . . . Mert azt is tudni kell, hogy nálunk két párt van, két nemzetség van. Mink magyarok, akik jussos lakók vagyunk, meg a németek, akik csak úgy jöttek egy napon a messziből. Persze ők törik magukat. Ami igaz, az igaz. Úgy törik magukat, úgy dolgoznak, akár az állatok. Mindenki földjét akarják maguknak. Már nincs a határban tag, amelyikből ne jutna nekik. Mikor még gyerek voltam, az apámhoz napszámba jártak, meg felesbe dolgoztak. Most meg mink megyünk hozzájuk munkáért. Nehéz sor ez, tisztelendő uram . . . — sóhajtott nagyokat és szaporán. — A határ szegény, a magyar parasztság kiveszőben van. Csak legeltetni lehet nálunk, de a német marhája mégis külön, mint a miénk . . . Nagy háborúság lesz még ebből egyszer, nagy háborúság . . .

Lassan, akadozva beszélt a paraszt. Látszólag jól esett neki a szó. És én hagytam. Jó tudni mindent. Jó tudni, hova kerül az ember, mifélek közé.

Hát szegényedő magyarok . . . ezek rosszul fizetnek, csendőroket kell sokszor hivatni a párbérszedéshez. De így is, csalón, ravaszkodva is kedvesek tudnak lenni. Gazdag németek . . . ezek gögősen hordják a pap padlására a búzát. Már messziről kiáltozzák egymásnak, hogy most fizetünk a pap-

nak, a tanítónak, minden falubeli cselédeknek . . . Ami megjár, azt pontosan megadják, de mindig hangsúlyozzák ezt a fizetséget. Észrevéttük és hivalkodnak vele. Becsülni kell ezt a fajtát is, fejet lehet előttük hajtani, de szeretni, szívremelegíteni őket, vétkeket-megbocsátón szeretni, azt nem lehet . . .

— Hogy hívják magát, barátom? — vágtam hirtelen ketté kocsisom áradozásait.

Az lökött egyet a kalapján.

— Kis-Tóth Jánosnak, tisztelendő uram. Az. Így hívnak engem . . . Fuvarosember vagyok, de szívesen állanék komenciós szolgálatba is, teszem kocsisnak, tehenesnek. Mert énnékem családom nincsen. Van ugyan a faluban még egy fuvaros. A vörös Mayer. Az gazdaember . . . Tőlünk, az én apámtól vette meg a fertályt. Mégis fuvarozik . . . Mert a németfajta olyan, ha tíz zsák pénze volna, huszat akarna . . . A szegényt bizony nem hagyják élni . . .

A vörös Mayer . . . Ezt az embert láthatólag módfelett gyűlöli Kis-Tóth János. Mulatságosnak találtam egy kicsit a dolgot, hogy mindjárt az első percekben bemutatkozik előttem egyik-másik ember a híveim közül, anélkül, hogy ismerném az áldottat. De mint mindig, ha híveim szóltak hozzám, most is egész lelkemmel igyekeztem figyelni a nehéz mondanivalókra. Szeretem a parasztot. Szeretem őket minden hibájukkal, vétkeikkel egyetemben. Akár a gyermekeket. Matéria az ő lelkük, nagyszerű anyag, amelyet formálni kell és lehet. Ez a mi jussunk: papoké, orvosoké, tanítóké, akiket az élet oda állított a föld mesgyéi mellé. Nem lázadok tehát, nem háborgom, amiért közéjük tartozom. Lehet, hogy van más szebb, dolgozabb, érdemesebb élet, nagyszerűbb helye a világnak. Én mégis örültem, amiért Szentjánosra küldtek parasztpapnak.

Csendesen bólintgattam kocsisom keserveire. Arra gondoltam, hogyha az Isten segedelmével átvergődöm vagy tíz-húsz esztendő a szentjánosi hívek között, vajjon hányszor találkozom ezekkel a szavakkal és főleg a vörös Mayer nevével! Kiváncsi lettem erre az emberre. Meg is kérdeztem a kocsist, hogy miféle.

— Tudja, tisztelendő uram, olyan csúf az, hogy rossz rája nézni. Úgy beszél, olyan gyorsan és hadarva, hogy senki meg nem érti őtet. Deszkát is szállít a bányába. Mert bánya is van itt nálunk. Kis bánya nagyon, csak tárnája van, úgy sétálnak befelé a hegybe a bányászok. Ott gazdagodott meg a vörös Mayer is. Meg a sok német. Járnak sightre, az asszony meg napszámba. A magyarok csak akkor mennek oda, ha leszegényedtek, úgy, mint teszem én is. Előbb volt félfertályom és német napszámom. Most egy szál szekerem van. Mert mindenből kitúrják itt az embert a németek.

Ez már szomorúság volt. Szivarom is elaludt tőle. Szegény egy paróchia, ahová a püspök küldött. Erre gondoltam. De nem bántott semmi. A domboldalakat kezdtem szemlélni, amelyek egészen közel voltak egymáshoz. Mennyit fogok én itt botorkálni, mennyit fogok errefelé baktatni! Filiák között, sőtét éjtszakákon, deres téli reggeleken, esőben, hóban, sárban! Ilyenfélék jártak eszemben és sóhajtottam. A kocsisom magáénak vélte ezt a sóhajást és kontrázott nekem.

— Rossz fizetők itt az emberek. A volt pap minden évben licitáltatott, pedig az gazdag ember volt. Volt annak tíz marhája is, meg négy pár lova. Járt is nála vendég annyi, hogy helyet se tudtak neki adni. De hiszen így is való az a papháznál. Ha még a pap se él jól!...

Itt sercintett egyet Kis-Tóth János. Hát engem

nem sokra tartanak majd Szentjánoson — gondoltam — mert nálam nem igen nyitogatják a kilincset. Örülök, ha egyedül lehetek, ha magamban lehetek. Azért is fogadtam el egy szóra a püspöki titkár célzatos ajánlatát. Aki sokat és sokféle emberek között él és élt, mint én, annak szüksége van a hegyek és földek nyugodalmas magányára.

A lovak egyszerre felnyerítettek. Magasba dobták fejüket és meglódították a szekeret. Erre a kocsis ostorhoz nyult

— Közeledünk — mondta magyarázón — mindjárt látjuk a falut. A ló már messziről érzi ezt. Amikor az otthon határába ér, frissebben kocog.

Az Istenre gondoltam hirtelen, a mindenségnek csodálatos rendezőjére. Ime az állatnak is adott valamit: ösztönöket, sejtelmeket, vad és kialakulatlan titkokat, amelyekkel percenkint érzik a nekikvaló jót avagy rosszat. Szivarom kialudt egészen és megszire hajítottam. Kezem összekulcsolódott, fejem kicsit a mellemre borult s úgy sóhajtottam, magamban, csak magamnak.

— Én teremő, jó Istenem, add, hogy az legyek, akinek szántál. Add, hogy érdemes legyen Szentjánoson letelepednem. Add nekem erőt és bölcseségedet, erődnek és bölcseségednek szikráját. Én, Bánky Szilveszter, negyvenesztendős öreg káplán, hű pásztorodnak indulok...

Igy mondtam, ezeket mondtam bévül. Aztán föl-emeltem fejemet. Szétnéztem a ködtől fátyolos őszi határban. Fekete volt körülöttem minden. Fekete földtáblák, fekete hegyek, fekete dombhátak. Az eső szemembe hullt, mégis néztem, kémleltem a határt s keresve kerestem valamit: egy fát, egy bokrot, egyetlen törékeny ágacskát, ami a szívembe szökjön, ami meghatottá és szeretettől forróvá te-

heti a lelkemet. Mert én azok közül az emberek közül való vagyok, akiknek szükségük van az ilyen semmis, kicsiségnek látszó dolgokra. Szükségem van az örömrre, jóságra. Persze nem vagyok nagyon igényes és megtanultam értékelni minden csekélységet, amely engem percek gazdagjává tehet. Elég nekem az örömhöz egy virágos tavaszi ág, gyenge széna-illat, valamely kósza madárfütty, egy parasztyerek visongása, egy parasztleány dalolása. A falusi ember kevésigényű, egészséges és nyugodt. Nincs szüksége beteg narkotikumokra. Csak valami kevéske hitre, szeretetre, szépségre.

S ezt kerestem, kutattam azon a régi alkonyaton is, amikor húsz esztendővel ezelőtt lekocogtunk Kis-Tóth Jánossal a szentjánosi hegyek között. Ezt kutattam az esőben, ködben, fakó határban.

És egyszerre kivillogott valami a ködfelhők közül. Fehéren, karcsún, vidáman és győzedelmesen szökött elém. Jel volt előttem, egy égi kiáltás . . . Ott állt, ott sugarasodott a hegyek alatt s felfelé mutatott, a ködtől fátyolos őszi égre.

— Ni, ott látszik már a torony — lendült előre Kis-Tóth János. — Az a fehér ott ni . . . Most már otthon vagyunk . . .

Meghajlott a fejem. Valami fényesség borult a szememre.

— Fehér torony, fehér torony . . . Valóban ez az én otthonom . . . — ezt gondoltam s lassan körülnéztem a hunyorgó házak során, amelyek szelíden, nyugodalmasan üldögéltek a templom tövében.

II.

Hosszú, kicsit roskatagnak látszó épület a szentjánosi paróchia. Vakolata sárga, helyenkint mohától barnára tarkítva. Szinte felkőnyököl a földből

ez a ház és barna ablakszemeivel hallgatagon hunyorgat.

Őt apró, fehérre meszelt szoba szökik egymásba. Keskeny, cellaszerű kis szobák ezek. Délután sötétesek, komorak. Csak reggel és kora délelőtt sugárzik befelé a nap. Az ajtók is barnák, keskenyek. Oly csendesen nyílnak, hogy szinte félelmetes. Mindig az az érzésem, hogy valaki mellettem áll a szobákban. Fel-felkapom a fejemet s körülnézek, mert sose venni észre, amikor valaki véletlenül betoppan.

A ház közepét keskeny folyosó osztja ketté. Fekete-fehér kőkockák fénylenek itt. Dermesztően hidegek ezek a kövek. Nemcsak hidegek, de ridegek és komorak is. Mint az egész hosszú, sárga ház.

Csak kívül, az udvaron, a szilvásom az a vigasztaló. Öreg gesztenyefák, kis, törpe alma és körtefák sorakoznak itt egymás mellé, a vén, rozzant kút mellett. A szilvásom kétholdnyi hatalmas domboldal, szilvafákkal, almafákkal. Úgy szalad lefelé hozzám ez a dombhát, mint az Úristen ölelése: vidáman és gyengéden... Szinte ráhajtanám a fejemet...

A kocsisom szerűnek hívja ezt a szilvást, szolgá-lóm, a szőkehajú, szeplősorrú Röschen hochstellnek...

A háztól tíz lépés mindössze a templom. Ez is fehér. Kívül-belül fehér. Pókhálós sokszor ez a templom, sőt dohos is. Hetenkint egyszer söpri a harangozó. Persze más hivatalt is visel ez a személy. Jakabnak hívják az öreget. Kicsike, görbelábú ember. Ő a kisbíró, a mezőőr, a bakter és a postás. Ezeken kívül ő is bányába jár, mint mindannyian a szegényebbek közül. Sőt földet is vállalnak felesbe. Nehézfejű ember ez a Jakab, de igen sokbeszédű. Annyit beszélt, hogy én is neki adtam a földeket felesbe. Kocsisom, Kis-Tóth János dör-mögött is emiatt eleget.

— Becsapják ezek a plébános urat. Egymásután vetik majd a búzát, árpát. Három esztendő múltán olyan sovány lesz ez a föld, hogy a krumplit se bírja. Akkor aztán nem vállalja tovább a felest . . . Ismerem én ezeket igen jól.

Arra kellett gondolnom, hogy ez nemcsak a németek tulajdonsága, általános parasztjellem ez: ahol lehet kisebbiteni kell a bérbeadót . . . Mit is tehettem volna egyebet. Magányos ember vagyok, családom nincs, csak cselédeim vannak. Azokra meg még se bízhatom a gazdaságot. Harminc hold földem van mindössze, ehhez reggel négy órakor kelene felkelnem, ha rendes felügyeletet akarnék. Ete-tést számontartani, az állatok élelmét kiadni, istállozást megvigyázni . . . nem nekem való dolog ez! Így is, a két ló mellett is meglop engem Kis-Tóth János. Hol egy liter, hol két liter zabot mér félre és viszi a korcsmároshoz borért, pálinkáért.

Röschen vette észre először ezt a dolgot, Röschen, a szeplősorrú német szolgálóm. Házvezetőnőm, özv. Hrabovszkyné Gyursics Ida még aludt, amikor a szolgáló éktelen kiabálásával felverte a házat. Német és magyar káromkodások váltogatták egymást. Csak akkor hagyták abba vitázásukat, amikor a kanász kürtje fontosabb és felelősségteljesebb feladatokra emlékeztette őket. Röschen felkapta ugyan a moslékosdézását, de rohantában is visszavisszapillantott a lehúzott fejjel szégyenkező öreg magyarhoz.

— Nem elég, hogy a maga vagyonát elitta, nem elég, hogy a maga búzáját odahordta a vak zsidónak, most még a papét is akarja. Vén részeges magyar.

— Magyar meg német, német meg magyar . . . sose hittem, hogy ez a két szó ilyen éles kérdéssé válhatik. Hirtelenében érteni kezdtem, hogy miért

is nem akadt pályázó a szentjánosi parochiára. Érteni kezdettem a püspöki titkár nagy-nagy boldogságát is, amikor én kimondottam az igent és beadtam kérvényemet.

Félni azért nem féltem ettől a kérdéstől. Időm se igen volt reá. Különösen az első hetekben. A berendezkedésekkel járó gondok, az ismerkedések, a faluzások, a filiajárások lefoglaltak teljesen. A híveim ezidőben még az őszi betakarítással bajlódtak. Répát, káposztát, kukoricát hordtak hazafelé a keskeny, szegényes földtáblákról. Sokan tarlót szántottak, mások fát fűrészelgettek a közlgő télre. A földi munka még tartott, még végezték, bár immár gyengült a láz, mely hajtotta őket. Esténként, reggelenként mindig több és több ember topogott az ablakom alatt a közeli bánya felé. Magam is készülődtem a télre, a munkára, az ünnepekre, az adventre.

November utolsó hetében jártunk, amikor végre leesett az első hó. Lassú, apró pelyhekben kezdett szitálni, aztán mindig sűrűbb lett. Végül is betérítette a falunk határát. Csend lett ekkora mindenütt. A szekerek zörgése megszűnt s egyik-másik ház udvarán fel-felvisített a hízó. Megkezdődött a disznótorok ideje.

Egy havas, novembervégi estén toppant be hozzám az egyik gazda, névszerint Finter Bálint. A hosszú, szikár, vörösseszőke németről azt hallottam, hogy valaha bírója volt Szentjánosnak. Nem tartozik a gazdagok közé, mégis respektálják őt a többiek. Ezt főleg vidámságának, nevetéseinek köszönhette Finter Bálint. Röschennel egyetemben az egész falu a tréfák és viccek nagymesterének tartotta Finter Bálintot s ha csak fölemelte nagy darab vörös kezét, már visongani kezdtek asszonyok és gyermekek.

Finter Bálint disznótorra hívott engem. Az első percben megdöbbsentem. Hát minek néznek ezek az emberek engem? Minek nézik a falu első emberét, a papot? Elém rajzolódtott hirtelen a füstös-gőzös parasztszoba, nehéz párákat gőzölgő ápolatlan, gondozatlan paraszti testekkel egyetemben. Érezni véltem hirtelenében a zsíros húsok fojtott párolgását. De nyomban ezek után valami nagyon nagy alázat borult reám. Eszembe jutott, hogy parasztpapnak rendelt engem az Isten, közéjük tartozom tehát és nem finnyáskodhatom előttük. Mindenütt ott kell lennem, ahol ők vannak... Így tehát mégis elfogadtam a német meghívását és a sötétben csak elbotorkáltunk Finter Bálint házához.

Nagy tisztességgel fogadtak a hívek. Odavittek az asztal felső részébe, a két ablak közé. Itt már együtt ült a falu intelligenciája: Hosszú Balázs kántor, Barna Ignác orvos, Oblath György jegyző, meg a Hattyuffi nevezetű segédjegyző.

Oblath jegyző a legnépszerűbb a faluban. Ez az ember szereti a bort, a kártyát. Ebben a szeretetben egyesülnek vele az orvos kivételével mindannyian. De mégis leginkább a segédjegyzővel érzik barátoknak egymást.

Mikor beléptem hangos viváttal fogadtak, de azért nem hagyták abba tevékenkedéseiket. Nagyan ütogették az asztalt az atyafiakkal egyetemben.

— Csakhogy meggyűt maga is, plébános úr — nevetett felém Oblath jegyző italtól vörös arca. — Úgyse látni magát sehol. Mióta itt van csak a templomban láttam eddig. Hogy mit is tud csinálni egymagában? Sose látni sehol, sose...

Valamit motyogtam rá. Egész életemben szemérmes, visszavonult ember voltam. Vagy tíz falut végigkápláncodtam. De emberek közé alig jártam. Miért is tegyem? Van egy öreg hegedűm azzal szó-

rakozgatok, meg aztán ott vannak a könyveim. De ha valaki kézbevette ezeket a könyveket, hát menten kiábrándult belőlem, mert csak a szentírást, aquinói Tamást szoktam lapozgatni. Nem való ez világi emberek kezébe. Újabban ugyan egy-két képeslapot is járatok, sőt a legújabb szépirodalmi könyveket is megveszem. Ezt is csak azért teszem, mert kell, hogy az ember tudjon valamit a messzi nagyvilágról is.

Az emberek mindenütt csodálkoztak az én nagy magányosságomon, én viszont az embereken csodélkoztam.

Finter Bálint házában úgy hulltak rám a zavaros, hangos, emberi szavak, mint a kalapácsütések. Mindenki engem figyelt, mindenki tágranyílt kíváncsisággal nézett reám. Nyilván büszkeségnek, gögnek vélték egyedülvalóságomat, holott én csak Kempis Tamás igazságát igyekeztem megvalósítani a magam életében. Mert én éreztem, tudtam, hogy az emberek között vagyok a legmagányosabb... De pap is vagyok, emberekért, emberek között kell élnem... Kezet szorítottam hát az atyfiakkal. Azok egyideig szemléltek ugyan, hunyorogtak is rám, végül is szembekönyököltek velem. Mikor behozták a levest s a nagy tányérok fölé hajoltak a busa paraszti koponyák, az egyik bizalmatlankodó, sunyi pillantású paraszt kihúzta a zsebkését és elélem tartotta csúf vörös arculatát. Úgy nézett rám, mintha a lelkem mélyét akarta volna átvágni tekintetével. Góg és komisz dac villogott ezekben a szemekben, melyek valaha kékek lehettek.

— Aszondom én, hogy a plébános úr kevesel bennünket — csapott le rám hirtelen és éles vigyor-gás ugrált a széles, hosszú bajusszal elborított száján. — Nem szívelheti a németeket. Nem csoda ez, hiszen ő is magyar...

Megdöbbsentem. Fölkaptam fejem a tányérról és éreztem, hogy elvörösödik a homlokom. Kemény szavak égették a számat, de ahogy körülnéztem és a rámgfigyelő arcok kíváncsi kárörvendezését láttam, egyszerre megjuhászodott bennem az indulat. Hiszen egész gyűrűben vannak itt ellenem. Hiszen nevetnének most rajtam, akármit is mondanék. Hátha még'összekapnék a paraszttal! Az a két-három úrféle, aki itt van, azok ugyan alig állanának mellem, bárhog' szeretném is! Szembenéztem hát a vörös paraszttal.

— Barátom, maga már sokat ivott. Nem csoda, mert jó bora van Finter Bálintnak...

Elképedtek. A hangok, a felkívánczozó nevetések, bárgyú szájtátogatásokba veszték. Az volt az érzésem, hogy forró és keserves szócsatát vágtam most ketté. Azonban ez a percnyi nyugalom sehogyse biztatott engem.

— A vörös Mayer most megkapta... hallottam félfüllel. Erre ugyancsak szemügyre vettem ellenfeletem. Ez hát az a veszedelmes valaki, aki Szentjánoson felkavarja a lelkek békéjét?

Ahog' néztem ezt a titokzatos erőkkal felbarázdált vad arcot, egyszerre a kocsisom morfondirozására kellett gondolnom. Hirtelen éles, nyugodt figyelem ömlött el rajtam. Hát mégis igazak lesznek a hiresztelések. Szentjánoson két nemzetség áll harcban egymással. Egyik az ősiség, a másik a munka kemény jogán vitatja az elsőbbséget... Eszembe jutott Tardy Tamás esperes intő szava, amikor az installációm után magához hívott.

— Nem könnyű hely ez, Szilveszter. Ahog' most itt látod az egyháztanács embereit szelíden és alázatosan, olyan ellenségesek lehetnek egyszer veled szemben. Ne hig'j a parasztnak, Szilveszter. Ravasz és álnok tud lenni és csak akkor van jószív-

vel a papjához, ha szüksége van reá, ha pénz kell neki, avagy hivatalos útbaigazítás. A pap egyedül áll a faluban, se kántor, se jegyző, se hivatalos hatalom lélekben nem támogatja. Erősnek kell hát lennie a falusi papnak, erősnek és dacosnak, akár az apostolnak . . .

Pedig én szerettem a parasztot, hittem bennük és szívemre öleltem volna őket. Mindig voltak a tanítványaim között, akiket magam tanítottam, akiket magam vezettem a városi iskolákba. Ezért gyakran gúnyoltak is engem a falu egyéb intelligens vándorai.

A paraszt nem felejtí el, hogy ő fizeti a papot, mert a két keze munkáját, véres verejtékének gyümölcsét hordja neki a vállán. A falubeli intelligencia pedig az elsőbbségét, a magasabb képzettségét nem tudja megbocsátani a papnak. De miután államok, országok és nemzetségek érdekei úgy diktálják, hogy rajtunk, papokon építsék fel erejüket, egyelőre védenek bennünket törvények, formák és eszközök. Sokszor elgondoltam azt is, hogy nem töltjük be azt a hivatást, amelyre készülünk, hogy világi hiúságokért tülekedünk és halálíg tud fájni, amiért nem kerülünk kanonoki, esperesi stallumokba és nem díszíti derekunkat a lila cingulus . . . De szívünk gyarló emberszív, bárha naponta élünk is Krisztus testével . . .

Finter Bálint vacsoráján sem tudtam elkerülni, hogy emberszívem törvényeinek parancsoljak. Nem tudtam szordinózni fellobogó indulataimat, nem tudtam alázatos és türelmes lenni . . .

A vörös Mayer hunyorgó szemei minduntalan arcomba kergették a vért. Nyilvánvaló, hogy ez az ember tartogat valamit a számomra. Látnivaló, hogy égetik, marják a száját a gyilkosan igaznak érzett mondanivalók és csak várt, hogy kirobbant-

hassa őket. Körülötte egyetlen emberként figyeltek az asztal körül üldögélők.

Nehezen indult a szó. A jegyző abbahagyta a kártyázást, bort kértek Hattyuffival egyetemben és ittak egymásután. A kántor nagy, elhízott feje széles szájjal vigyorgott felém. Néha poharak emelkedtek irányomban, koccintottam is velük, de az ital alig csúszott le torkomon. A csendben, az evéshagyta pihenőkben körültekinthettem Finter Bálint szobájában. Tiszta, fehérfalú szoba volt ez, nagy, búbosra vetett ágyakkal, alacsony mennyezettel, sárral tapasztott padozattal, rengeteg szentképpel, olvasókkal a falakon. Azonkívül a Habsburg- és Hohenzollern-dinasztia fotografiái. Az ablak homályos és izzadt volt, a szellőzetlen, tompa, téli hőségtől. Egy-két szalag libegett vörösen-kéken a hidegfogó ablakpárnákon. A húsok és különféle kolbászok fűszeres szagától kigyúltak az arcok, s amikor már kelletlenül mártogattak a tálakba, a jegyző felkurjantott valamely bolond, belső sürgetésre:

— Hát igaz, ami igaz, főzni jobban tudnak a németek, mint a magyarok...

Volt ugyan igazsága a jegyzőnek, de ahogyan mondta, a hangjában, a gesztusában, az idétlen percekben mégis célzatosságot kellett látnom. Minden arc felém fordult Finter Bálint asztalánál. Várták, hogy mit mondok, hogy egyáltalán szólok-e valamit.

A vörös Mayer konfidens nevetése arcomba csapott mint egy kemény ököl.

— De ezt nem hiszi a plébános úr. Csak azt, amit Kis-Tóth János mond, ugy-e?

Percenként, pillanatonként éreztem a vérem hullámozását. Föl-fölcsaptak ezek a hullámok s szívemtől az arcomig, homlokomig értek. Bánky

Szilveszter lettem e percben, kemény, dacos magyar kurtanemesek unokája, hétszilvafások konok sardjádéka és Krisztus szolgája, Szentjános szerény és hallgatag parasztpapja elveszett, eltűnt az összevagyorgó, bárdolatlan arcok ködében.

— Senki igazságát nem tagadom én — kiáltottam és öklöm az asztalra lendült és megtáncoltatta a poharakat, borosüvegeket. — Hogy tagadnám hát azt az igazságot, amelyet úgy rángatnak elő, erőnek erejével...

A jegyző apró, italtól, ravaszságtól fénylő szemei szaporán pillogtak e percekben. Hideg és gyűlöletes fények lobogtak tekintete mélyén és összehúzott homlokkal tartotta elém arcát. Éreznem kellett, hogy ez az ember ellenségem nekem.

A busafejű német parasztok bamba vigyorgással szemléltek bennünket. Kicsit örültek a jegyző vereségének, mert titokban lenézhatték a velük való barátkozásaiért. Pedig Oblath György falubeli ember volt, a leggazdagabb német paraszt fia, s ahogy hallom, a régi testvérség jogán naphosszat együtt kártyázik a parasztokkal a korcsmában. Valahogy úgy véltem, úgy éreztem, hogy Oblath Györgynek nagy része van a titkos harcban, mely emészti és kínozza a falu kétajkú lakóit. Bár semmiféle adat nem volt a kezeim között, bár nem is akartam komolyan venni ezt az emlegetett harcot, most e percben mégis úgy éreztem, hogy halálosan komoly veszedelem fenyegeti szentjánosi híveimet. Éreztem Kis-Tóth János kocsisom szomorú panaszaik igazságát, éreztem a vörös Mayer vigyorgó és gögös arculata mögött meghúzódó ellenségeskedés bekövetkezését. Valamint azt is éreztem egészen világosan és tisztán, hogy a falu békéjének méregkeverője Oblath György jegyző. Szembenéztem hát vele keményen és dacosan.

— Halálosan vétkesnek tartom, ha valaki tudatosan békebontó igyekszik lenni. Halálos és embertelen véteknek tartom kihasználni az öntudatlan ösztönök erejét. A magam részéről azonban nem félek mindettől. Erős vagyok és tántoríthatatlan. Egymagam is elbánok azokkal, akik rajtam keresztül két nemzetség békessége ellen törnek...

Úgy álltunk egymással szemben, mint két felhúzott pisztolyú párbajozó. A jegyző arcából elpárolgott az ital gőze, szemei világosak és dacosak lettek s úgy villogtak rám, mint a macskák pupillái a sötétben: foszforeszkáló, kegyetlen fénnel.

— Ígyunk rája plébános uram — kapta fel poharát és felém tartott.

Magam is megkaptam a borospoharat. Mielőtt ittam volna, az asztal körül ülők komoran hallgattak. Csak az ital eltűnése után engedett fel vidámságra a csendesen komoly pillanat. Mégis az volt az érzésem ezen az estén, hogy harcra, kemény, izgága tusakodásokra emelődtek fel poharaik, amikor koccintottak velem. Az édes, óhajtott nyugalom, a szelíd, templomos áhítatú béke, nem egyhamar fog betoppani a szentjánosi parochia rozzant kapuján.

III.

Adventi hajnalok... Vajjon tudják-e az emberek, hogy milyen csodálatosan szép és gazdag egy havas, decemberi falusi hajnal? A hold még fennl úszkál az égbolton, az ágak nagyokat reccsennek a hidegben, a hó halkan csillan egyet-egyed. Méla és riadt zizegés hallszik olykor, mintha a mindenség öle kettérepedni készülne. A hegyek hallgatagon, komoran állanak, mint az őrszemek a vártán. Ölelik, határolják, védelmezik a falut, mely belebújik a völgybe és nagyokat ásít, mint a kényes

gyermek. Gyermek... igen, ezzel a szóval lehet megjelölni a falut. Gyermek mindenben: bölcsességben, tudásban, élményben. Dacoskodik némelykor és lázadozik, aztán csendesen visszatörpan és hagyja, hogy vezessék, vigyék... Így történik itt minden.

Az adventi hajnalokban az öreg Jakab megkopantja az ablakomat. Kétszer, háromszor zörrent az üvegen. Végül is jelentkezem, hosszú ásítás és nekirugaszkodás után.

— Na, itt vagyok...

— Harangozhatok már? — mordul odakint a vén hang.

— Lehet — kiáltok belülről. — Hat óraker össze...

A szavak rövidek, egyszerűek. Mégis értjük egymást. Jakab tovább baktat görbe lábaival és hatalmas botjával. Egy-egy kutya somfordál nyomában. Látom, amikor szétüt közöttük. Néha morog is valamit és ásít. Gyűlöli a rorátékat, mert hideg van, mert reggeli, jóformán az egyetlen álmától fosztják meg. Egész éjjel járja a falut és reggel ötkor, amikor a vonat átszalad a falun, akkor húzódhatik csak befelé az istállóba a tehenek mellé.

Magam is nyujtóznék még vagy egyet az ágyban. Máskor a hajnal régen munkánál talál, de amikor kell, amikor muszáj, akkor keserves kilábolni a meleg párnák közül. Itt csak egy segít: az erős, dacos akarat... Hosszú Balázs, a kántor emlegeti, hogy elődöm az adventi időben tartotta a legtöbb requiemet. Csak első és utolsó roráté volt... Úgy gondolom, ez nem történt célzatosság nélkül, sőt Hosszú Balázs beszéde sem. Én azonban nem vettem figyelembe a mesét és szigorúan betartottam a roráték sorát. Pedig csak egy-két öregasszony somfordált be ilyenkor a templomba, meg néhány

álmos, de kíváncsi gyermek. Még ministráns is alig akadt ezekben az időkben és az öreg Jakab tudományához kellett fordulnom. Vele történt meg egy izben, hogy az áldozásnál szabadon megváltoztatta a szokásos mondanivalókat. Még pedig az ismeretes «Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj» gyönyörűen alázatos sóhajtást ilyenformán mondta és értette az öreg : Uram, nem vagyok méltó, hogy te az én házámba, énhozzám bejöjj . . . » Aztán pedig az áldozás után egészen kedélyesen és bizalmasan megkérdezte tőlem : Iszik-e még plébános úr?

De ezek csak szemernyi kis események, melyek nem érhetnek a cél értelméhez. Rendületlenül felzúg hát naponta a szentjánosi templomban, a fehér torony alatt :

... Egek harmatozzatok ...

Hosszú Balázs rekedten és álmosan is a szívekre tapint hangjával. Úgy rezegteti a borral gazdagon öntözött hangszálakat, hogy magam is elmélázok és gyakran elfeledkezem rajta. Akárhányszor kettőt is nyikkant az orgonával, hogy eszembe juttassa, most következik a Prefáció, a Dominus vobiscum . .

Mondom, kicsiny és egyszerű apróságok ezek, melyek főként a decemberi hajnali misék hangulatához tartoznak. Mert a hit, a fontos és szükségszerű valóság mégis ott él mélyen és kitéphetetlenül az én szegény hegyi parasztjaim szívében. Ha nem is jönnek el a rorátéra, ha alszanak és etetnek is ebben az időben, a harangszó szavára meg-megállnak ők, keresztet vetnek magukra és úgy indulnak szűkös életük monoton rabságába.

A roráték szép csendje motoszkált bennem, amikor egyik nap, a reggelizés után beszorultam az irodába. Két keresztelő várakozott itt rám, hogy bevezessem az új polgárok neveit az anyakönyv nevezetű kódexbe . . . A gyerekek persze

igen fáztak már, tehát visitoztak. Egyiknek kék volt az orra a ráejtett szenteltvíz cseppjétől. Nehéz, torkotreszelő penészszag úszott a kettétárt matrikula lapjai fölött. Az asszonyok ruhájából áradt ez a szag, az ünneplőruhák sajátságos szaga, a szorosan elzárt, ládák mélyén őrzött asszonyruhák szaga, melyek ünnepnapokon, lakodalmakon és keresztelőkön mindig érezhető a parasztasszonyok körül. Mindig megköhögtetnek engem ezek a ruhák, pedig ugyancsak hozzá szokhattam ennyi idő alatt... Nem akarom azt se, hogy észrevegyék az asszonyok finnyásságomat, bár ők élesebb szemekkel vizsgálgatják a papot, mint a férfiak. Mintha kutatnának, keresnének benne valakit... Tudom, érzem, hogy ez a kíváncsi vizsgálgatás, ez a titkok-titkát látni és tudni óhajtó ösztönök figyelgetése egyedül a férfinak szól bennem és nem a papnak, aki keresztel és temet, aki ott van az élet minden nagy eseményénél. Asszonyok, parasztasszonyok szemeiben látom minduntalan ezt a kutató kíváncsiságot, ezt a hol pajzán, hol izgalmas, el-elfátyolosodó rejtelmet. Vajjon más vagy mint a többiek? — kérdezik ezek a szemek, ezek a báva, paraszti asszonyszemek, amelyek talán épen tudatlanságuknál fogva, a legösztönösebben, a legigazabbul csak asszonyszemek tudtak maradni. Ezek a szemek mindig tisztán villannak az élet dolgaira, nem ösmerik a rejtelmek útvesztőit. Húsomba, vérembe vájnak gyakran ezek a pillantások, melyek néha kelletőn, néha kihívó göggel csillantják rám lényük és nemük fontosságát.

A gyermeket tartó asszonyok még fiatalok és szépek voltak. Gyakran láttam őket az ősszel az utcán, amikor a kenderáztatásból feltúrt szoknyával mentek végig a faluban. Akkor a köszöntésüket, a *Dicsértesséket* egészen a szemembe kiáltották,

s közben a szoknyájukat rángatták lefelé. De így is láttam őket összehajolni s hallottam suttogásukat.

— Jó erőben van még a mi papunk — állapította ezt meg Orel Gáspárné, a kisebbik, a szőke német menyecske.

Tar Istvánné, a rátarti, büszke feketeszemű magyar asszony merészebb volt. Jól megnyomta a szót, nyilván, hogy én is halljam.

— Szép embör ez, csak kár, hogy pap . . . Mert nem házasodhat . . .

A szőke nevetett.

— No azért . . .

A többit, Tar Istvánné választát, nem hallhattam meg, mert a disznócsorda rőfögött el közöttünk nagy iramodással. De így is tudom, hogy mit akart mondani az én szépszemű hívem. És én Istenem, tán mondhatta is joggal, hiszen emberek vagyunk. Mi papok se lehetünk egyebek, bárhogy szeretnénk is. Isten kezében csak emberek vagyunk, esendők és gyarlók . . .

Tar István azonban nyilván nem feledte el őszi mondanivalóit, mert ahogy sorra bemondta a gyermek nevét és egyéb adatait, egyre-másra belém törte fekete szemének szikráit. Szája, a szép, nedves piros szája fel-felnyílt olykor. Végül is nem állhatta tovább a szót. Előbb azonban egyetértően összenézett a szőke Orelnéval, aki a másik gyermeket tartotta.

— Hogy csak így élél a plébános úr . . . Hogy el nem úni magát egyesegyedül . . .

Épen az ő nevét írtam be a matrikulába: Tar Istvánné, született Pintér Anna . . . Egyesegyedül . . . No csak egyformán vagyunk valamennyien . . . Jóízű, meleg nevetést fakasztott belőlem a szó.

— Bizony csak egyedül, édes fiam. Persze azért

csak jön néha napján valaki. Gyerek is jön, meg asszony is jön. Igaz, hogy el is megy mindegyik.

— Sehogyse jó ez így — füzte tovább rendületlenül Tar Istvánné, Pintér Anna. — Egymagában, furton-furt.

Hát mégis kimondta ez a feketeszemű . . . Persze el is vörösödött tőle. Barna arca elfordult és szemei ott jártak ijedt-nevetéssel a cipőm körül. Orelné sápadozott és sóhajtozott helyette is. Hallgattak most mindketten és ijedten, sóvárogva pillantgattak a kilincs után. Szörnyű szégyen égette őket e percben.

Végül is megsajnálтам zavarukat. Olvasót emeltem le a szegről. Mindegyiknek adtam egyet, egyiknek kéket, másiknak pirosat.

— Erről az olvasóról csak akkor imádkozzatok — néztem rájuk szigorúan — ha a kíváncsiság száll meg benneteket . . .

Azért egy kicsit megcirógattam a kezüket is, a dolgos, feltört tenyereiket . . . Úgy láttam, hogy ennek örültek annyira, mint az olvasónak . . . Bizonyosra veszem azt is, hogy ezt a jelenetet szóra bízzák és ezentúl több asszonyszem fogja figyelemmel kísérni életemet, mint eddig.

Negyvenötesztendő vagyok. Azt hiszem túl vagyok az élet rosszán, nehezen . . . De azért bevallhatom, hogy sokszor, sokszor elgondolkoztam már Tar Istvánné Pintér Anna szavain . . . Szemei is fel-felvillannak életem sötétjében. Sokszor úgy érzem, hogy mögöttük millió és millió szem villog egy akarattal és egy értelemmel . . . Ó Istenem, valóban egyedül vagyok . . .

IV.

Hideg a templomunk sekrestyéje. Reggelenként befagynak az ablakok és az ampolnák aljában

megjegesedik a víz és bor. Reumás szaggatásokat éreztem tagjaiban, ezért a karácsonyi gyónásokat a szobámban végeztem el. Persze csak a gyermekekkel. Hrabovszkyné, a gazdasszonyom, aki módfelett büszke nemesi mivoltára és naphosszat emlegeti a konyhán, hogy valaha milyen ragyogó napokat látott, milyen szép volt és milyen elegáns lakásban élt, Röschennel egyetemben ott tángálódtak az ebédlőben. Haragudtak reám és a gyerekekre, akik besározták a frissen sült padlót. Azt is hallottam, amikor egyik-másik gyónót megleckéztették.

— Töröld le a lábadat. Nektek sikáltunk, tisztogattunk egész nap?

Azok ijedten hallgattak. Bizony nehéz, komisz sárdarabok fityegtek lábaikon. Mit tehettek minderről? Hiszen a falu két utcáját most mossa lágyra a hólé, a göröngyök puhák és ragadósak. Az egyik fiú, a Copf Jóska, nem állta szó nélkül a perlekedést.

— Hát úgy repüljünk ide? Mért van a sár? Maguk meg azért vannak, hogy tisztogassanak...

Behallatszott a párbeszéd s miközben a molnár János nevezetű fiának beszéltem a lelkére, hogy a jövőben ne hazudjék és ne lopja a szomszédok gyümölcsét, apró nevetés bukkant a számra... Az én két asszonyom, a házam két gondviselője egyetlen ambíciót ismert: tisztogatást, takarítást, törülgetést, súrolást, házfelforgatást. Azt mondják, miattam történik mindez. Én olyan egyszerű, szerény és igénytelen valaki vagyok, azt se tudom, mi van az öt szobában. Alig mozdulok ki a két kis cellából, melyeket kiválasztottam magamnak. De Hrabovszkyné szereti maga körül a szépet és hogy ezt a dicséretes erényét elleplezze, hát engem mond be első személynek, amiért mindez történik. Meg

azt, hogy a papházban így dukál... Papház! A falusiak csodának, felmagasztosult, különös birodalomnak tekintik a pap házát, a pap életét, lakását. Naiv, szinte gyermeki fantáziájuk csak gazdagnak, előkelőnek tudja elképzelni a pap házát, otthonát. Természetesnek, jogszerűnek tartják, hogy az Isten szolgája első legyen gazdagságban, fényben, látszatban. Ahogy a templomban hozzászoknak, hogy a plébánosukat ragyogó aranyban és csipkében csillogva láthatják, szinte megkövetelik egyszerű, mindennapi életében is a papjuktól, hogy az több, kiválóbb és mutatósabb legyen más embernél. A falusi ember szégyenli, ha papja szegényes, egyszerű életet él, ha reverendája, cipője sáros és kopott és ha udvarába nem robog be naponta a vendégethözó hintó... Így én kicsit kevés vagyok a számukra s ami mégis kiváltja irányomban megadó tiszteletüket, azt papi mivoltomon kívül Hrabovszkynének köszönhetem. Nevezetesen pedig annak a beteges takarításnak, amit Röschennek egyetemben végeznek a házamban. Ők teszik nagygyá személyemet a falubeliek előtt, ők beszélnek rólam különös történeteket, hogy például tudós ember vagyok, ha akarnék, könyveket is írhatnék, hogy többet tudok mint a püspök, hogy úgy hegedülök, hogy arra még az angyalok is elsírják magukat... A két asszonyszemély kötelességének tartja, hogy engem, a gazdájukat dicsőítsenek, nehogy valaki is, valahol kisebbíteni merjen, amiért nem tettem rendszerré a környéken divatozó vendégjárásokat és nem élem a vidéki papok és egyéb falubeli úri-munkások dárídós, nagyvidámságú életét... Ó asszonyszív, milyen csodálatos is tudsz lenni együgyűségeidben!

Hrabovszkyné tovább fűzte gondolatait Copf Jóska előtt. Szorosan arcomhoz emeltem a stólat,

hogy ne lássék mosolyom, melyet kiváltottak a mondatok.

— Szentelenség így beszélni. Erre tanítottak benneteket az iskolában? Erre tanít benneteket a tanító? Hijába, aki sváb, az messze esik az észtl...

Erre már Röschen is felröffen.

— Hát csak a magyarok az okosak? Na hiszen, elmehetnek az eszükkel! Ahány magyar van a faluban, mind kódis. Mert okosak — azért?!

A nagy kérdés tehát itt is kirobbant. Nem lehet hát tétlenül maradni. Forróbb és lázasabb ez a probléma, semhogy egy kézlegyintéssel elintézhető lenne...

Hrabovszkyné nem hagyta magát. Rövid pár perc alatt parázs veszekedés támadt odakint, hogy végül is közéjük kellett lépnem.

— Csend legyen. Semmi veszekedést ne halljak...

Erre kivonult a két asszonyszemély az ebédlőből. Ahogy én ismerem őket, a konyhában, igazi birodalmukban folytatták tovább vitájukat. Az ebédnél észre is vettem, hogy helyesen következtettem. Röschen vörös arccal, szótlanul tette elém az ételt. Csendesen motoszkált és rendezgetett, amíg tányérváltásra várt. Láttam rajta, hogy a belsejében komoly viharok dúlnak. Amikor végre mindent kivihetett, a nagy tálcát szorosan magához húzta és egyszerre kitört belőle a szó:

— Hát igaza van a tésasszonynak? Úgy-e, hogy nem? Hiszen a plébános urat is a németek fizetik...

Hát ez az: itt van az én németjeim gögje leágyazva. Ők fizetnek, ők a teherhordozók, az adófizető, jogokra hivatkozó polgárok...

— A jegyző is ezt mondja — vágta diadalmasan — az pedig csak tudja, mi hogy van...

Később Hrabovszkyné is betoppant.

— Csak nem hagyhatok igazat a lánynak — méltatlankodott. — Amiért a jegyző ellenünk van, nem engedhetem, hogy kisebbsítsenek bennünket. Mert mi magyarok mégis csak elsőb vagyunk náluknál . . .

— Édes béke, édes nyugalom, vajjon mikor jön el a te országod? — gondoltam el hirtelen, ahogy a házamba is beférközött a falunkban lappangó gyilkos indulat. De egyelőre nem akartam észrevenni ezt a hivatlan vendéget. Ünnepeket vártunk, ünnepekre készültünk. Három faluban gyóntattam ezidőben. Napestig rossz szekereken rázódtam, ködben, hóban, sárban topogtam s keserves hegyi utak göröngyein vergődtem végig. Esténként buta, kábult álom borult reám. Advent volt, várakozás volt . . .

A kántor említette, hogy szindarabot tanítanak az iskolában. Tabak Lajos osztálytanító dicsősége, ez a dolog. A gyerekek nagyban deklamáltak a az utcán, játék közben. Énekeltek is mulatságos, tört magyarsággal. Arra gondoltam, hogy minden fejlődés lassú, hogy majd elmúlik pár esztendő, ezek a gyerekek felnőnek és majd egyszer mégis testvérnek tekinthetik egymást a hegyek lakói . . .

A két asszony panaszát szó nélkül hagytam hát. Tudtam, hogy a karácsonyi készülődések tisztogatások, sütések, főzések világában összetalálkozik az ösztöneiben testvéri és hasonlatos két lélek. Így is történt.

Heteken, napokon keresztül csak párolgott a konyha. A levegő megtelt a porcukor szálló édes-ségével, a mozsarak csattogtak, döngtek, a tűzhelyajtó egyre-másra kicsapódott és nyeldeste a fahasábokat. Némelykor kifogást is emeltem e lázas készülődés ellen.

— Majd épen mink kolduskodunk — tört ki Hrabovszkynéből az indulat. — Minden parasztnak tele most a kamrája, minden bányásznak... Csak látná mit sütnék-főznek a jegyzőék, kántorék!

— Ott gyermekek vannak, ott család van, ott kell! De ki fogyasztja el nálunk?

— Aki gyön. Mert csak gyön valaki? Egyszer van karácsony egy esztendőben. Ha más nem, a cselédek is megeszik. Úgyis kérdezik már Röschent mindenfelé, hogy nálatok mit készítenek karácsonyra? Úgy-e igaz, te lány?

Röschen bólintott.

— Freilig. Persze, hogy igaz!

Ez a párbeszéd végleg megnyugtató volt. Egy gondolon volt a két perlekedő, egy hiten, egy szíven...

Most már én is nyugodtan várakoztam a karácsonyra. Esténként benéztem az iskolába. Az osztálytanítónak próbáltam segíteni a műkedvelő előadások előkészítésében.

Kis, sovány ember ez a Tabak Lajos. Két nagy fekete szem az egész ember. Más alig látszik belőle. Homloka ráncos és a szája fakó. A ruhája kopott és fényes. Keserű, komisz cigarettákat sodor magának. Ujjai már egészen sárgák e művelettől.

Egy közeli faluban kántoroskodott eddig ez az ember. Szegény, hegyi parasztok között lakott. Ezek a parasztok koldusok voltak, nyomorult földlakók voltak, mégis elüldözték Tabak Lajost. Pedig ő szerette őket. Úgy égett lobogott parasztjaiért, mint az erdei fáklyák: messzire világított tunya sötétségű, ostobaságokon nevelődött emberfák között. Nagy, forró lázak, lelkesedések éltek Tabak tanító lelkében, amikor abban a sáros hegyi faluban letelepedett. Apostolkodás, kultúrmisszió, szét-

osztogatása testnek, léleknek . . . Ezek égtek benne, ezek lobogtak a szíve mélyén. Szép széles utcákról, jólevegőjű szobákról, tisztaságról, rendről, csinos-ságról, ízes ételekről, könyvekről és tanulásokról álmodozott, s némelykor úgy hitte, hogy mindezt valósággá is teheti a sáros, parányi faluban, ahol megválasztották. Szabadelőadásokat tartott a parasztnak, rettentő szekereken zörgött, hóban-sárban gyalogolt, hogy az újfajta gépekről, csodákról beszélhessen nekik, melyek a távol nagyvilágban történnek. S azok hallgatták is. A széles bronzkoponyák alatt nehezen dübörgött ugyan a gondolat, de egynémely szemben láz tükröződött, élet és kíváncsiság gyulladt fel. Ezeket a hallgatag, némán figyelő és lázban égő pillantásokat módfelett szerette Tabak tanító. Ezekért a pillanatokért menetelt hegyeken és dombokon át. Ólmos esőben, havas fergetegben egyaránt ázott-fázott, csak hogy pár percre, pár pillanatra világosságot gyujthasson az álmos paraszti lelkek mélyében.

Gazdakört meg könyvtárt akart a falujában. A parasztnak helyeselték is kezdetben a tervet, csak amikor arra került a sor, hogy fizessenek, hogy megvásárolják a könyveket, amikor a költségről, a pénzről volt szó, akkor torpantak vissza a lelkesedések.

— Ha a költség nem vána . . .

Bizony a költség . . . Ezen tört ketté Tabak tanító sok-sok szép terve. Egynémely percben arra is gondolt, hogy állami támogatást kér, társadalmi gyűjtést rendez. De ez a terv csak gondolat maradt, mert annyit jól tudott Tabak tanító, hogy ahhoz kicsiny és egyszerű pont ő és faluja, hogy országos mozgalmat érdemeljen. Ó Istenem, hány és hány magyar falu szunnyad a messzeségben bután, álmosan és sovárgón és észrevétlenül ! . . .

A parasztoknak is igazat adott, amiért nem fizettek. Hiszen olyan sárgák és agyagosak errefelé a földek, az ennivalót tudják csak megadni, meg egy-két gunyát a korán összeaszott testre.

Azért mégis megpróbálkozott valamivel Tabak tanító. Műkedvelő-előadásokat rendezett a falujában. Az iskolás gyerekeket, az ismétlősöket taníttatta és bejárta a féljársát, hogy érdeklődést támasszon az előadás iránt. S jöttek is a látogatók, jöttek és hozták a féltett pengőket, melyekből lassan szép papirbankjegyek lettek. Ezeket féltékeny, szerelmes gyöngédséggel őrizte magánál Tabak tanító és már előre eltervezte a Gárdonyi, Jókai, Herczeg és Mikszáth sorozatokat, amelyeket vásárolni fog a pénzen. Amikor már együtt volt a félezer pengő, beállított az iskolába a bíró, meg az iskolaszék és maguknak követelték az előadások jövedelmét.

— A község középületjibe jáccottak, a mi gyerekeink jáccottak, hát nekünk dukál, a községnek dukál a pénz . . .

És ráestek éhes, gyilkos indulattal Tabak tanító pengőire és magukkal vitték a fertályévi adóra . . .

Ezek után került Szentjánosra Tabak tanító. Eleinte nem sokba vettem szegényt. Kis, fantasztikus alakját szánalommal öveztem s csak nagynéha kezdtem vele beszélgetésbe. De a karácsonyi előadások összehoztak vele. Lelke van ennek az embernek. Forró és lebírhatatlan apostollelke. Énekelni ugyan nem tud, messze marad e tudományban Hosszu Balázs mögött, de kitűnő tanító, pompásan írnak, olvasnak és számolnak a gyerekei. Tízestendős kopott kabátban jár a feleségével együtt, de újságokat, könyveket vásárol s azokat osztogatja a falubeliek között.

— A betű, a könyv a minden — magyarázgatja

lelkesen — mert minden meghal ezen a világon, de az írás megmarad és hirdet korokat, századokat, emberi életeket. S erre a szeretetre sehol sincs olyan nagy szükség, mint épen falun . . .

Ebben igaza van Tabak tanítónak. Magam is könyv-kedvelő ember vagyok. De valami beteges, szinte gyermekes ragaszkodás köt a könyveimhez, hét lakat alatt tartom őket. Oda nem adnék belőlük egyet sem. Pedig sokszor látom Tabak arcán a forró vágyakozást, ha végig nézi könyvtáramat. Ő bizony másként cselekednék. Bizonyos vagyok benne, hogy sorra vándoroltatná könyveimet a kérés, zsíros tenyerek között . . .

Ezért, hogy a magam hívságos földi, emberi vágyait egy kicsinyt ellensúlyozzam, elhatároztam, hogy karácsonyra egy kis könyvtárt állítok össze az iskola számára. Mikszáth, Herczeg, Gárdonyi, Jókai szerepelnek, majd ebben a sorozatban. De erről egyelőre nem értesítek senkit. Meglepetésnek tartogatom, ünnepi ajándéknak . . .

V.

A hó szaporán hullongott. Reggel még csak könnyű pillék szállдостak lefelé, de amikor a kispéteri határba lekocogott velem a szekér, már alig láttuk a faluvégi temető keresztjét. Varjak fekete serege lepte el a vetést, a dombháton álmosan nyujtozkodó szántásokat és a néma jegenyéket. A lovak leszeggett fejfel botorkáltak a dűlőkön és a kerekek nyikkanása éleset jajdult a havazás csodálatos csendjében. Néha meg-megroppantak a lehajló gyenge gyümölcsfaágak, letöredtek a fiatal hajtások a rájuk súlyosodó hócsomók alatt.

Ahogy elértük a kispéteri kápolnát és iskolaházat — mert együtt van e kettő — már ott tolong-

tak a karácsonyi gyónók. Öreg, megrokkant férfiak, ráncosarcú asszonyok, fiatalok és gyermekek. Nagykendők, ködmönök, facipők sorakoztak egymásután. De ahogy megláttak, egyetlen pillanatban hajoltak meg a fejek. Áhítat szántott végig a gyűrött, kendőzetlen arcokon. A hideg, a hó, a kétórás szekérút összetörték tagjaimat, alig tudtam leszállani a rázós, magas ülésről; de ahogy megláttam az én kispéteri híveimet, akik legkedvesebbek nekem az egész plébániában, ahogy megláttam őket alázatos várakozásukban, hitre, vigasztalásra sóvárgón, a gyónás ünnepi izalmát óhajtozón, megbícsaklott a fejem. Bűnösnek és méltatlannak éreztem magam, amiért néhanap elégületlenségek kínoztak, amiért egynémely estén a sötét szobába süppedve kigyulladt szemekkel kémleltem a messzeséget, sóvárgón átvágtam volna a hegyek határát és kíváncsoztam más, szebb és fényesebb életformák közé. Ime, ezeknek az embereknek, ezeknek a hegyek közé szakadt földtúró parasztoknak, kergestenyerű embereknek én, a pap, jelentem a szebb, emberibb, áldottabb világot. Órákat gyalogolnak ők sokszor, hogy szavamat hallják, hogy misék és prédikációk áhítatában lefürödjék egyhangú életük földporát, tunya mámorait, buta és nehéz elégületlenségeit. Ebben a percben, a kispéteri kápolna előtt, a havas csendű falu szívében, nem cseréltem volna senkivel a világon. Mert soha így nem éreztem, ennyire mélyen és intenzíven, hogy szükség van reám, az én személyemre, hogy szükség van Bánky Szilveszter szentjánosi plébánosra is . . .

Bencéné, a juhász felesége, egy kicsiny, töppedt asszonyszemély, aki híres volt bőbeszédeiről, aki a kápolnát is takarította, bizalmasan hozzám topogott:

— Isten fizesse meg magának, amiért elgyűtt ebben az időben . . .

Körülötte bólintgatás támadt. Most nem igen beszéltek ezek az emberek. Pedig máskor az utca közepén is megállítottak és minden apró dolgukat rendre elmondták nekem. Valami különös, gyermeki bizalom ég a parasztság lelkében a papja iránt. Misék után körülfogják az embert s még a templomudvarán megkezdődik a beszéd. Nagy köszöntések közben ráterelődik ilyenkor a szó az időjárásra, a termés állására, az állatok sorsára, a gondra és küzdelmekre, amelyek között lassan hányódik a magyar falu élete.

Most azonban az *Isten szolgája* állott a hívek előtt, a templom urát, az oltár szentjét kellett látniok; azt a titokzatosnak vélt, magasabbrendű valakit bennem, aki számukra nyugodalmat, szép ünnepi áhitatot osztogat; aki közelebb viszi őket az éghez, amelyre oly sokszor felnéznek földi munkájukban.

A férfiak kemény ökle is imára kulcsolódott, ahogy bebaktattak utánam a dermesztően hideg kápolnába. Ott dideregtek és térdelve várakoztak a gyóntatószék előtt, míg rájuk került a sor. Óraszámra álltak így türelmesen és szelíden. Volt közöttük kártyás, korcsmás, káromkodós, fösvény, gyűlölködő és parázna. Minden elképzelhető emberi véték felsorakozott a szentpéteri kápolnában. És én lassan nem is láttam őket, elfeledtem, hogy itt áll a gyóntatószék előtt a feleségét véresre verő Jaksa kőműves, a más asszonya után futkosó Lesznyák borbély, a templomkerülő Bence juhász, a mesgyét elszántogató Beer Gábor és valamennyien az esendő, bűnös szentpéteriek. Bánky Szilveszter, a plébános úr, a falu első ura lassan eltűnedezett belőlem és nem voltam csak eszköz, nem voltam csak szó és hang az örökkévaló parancsa szerint. Láttam, látnom kellett, hogy megigazultan mennek

el tőlem az emberek és ez jó volt nekem és megnyugtató.

Édes derű hullámozott a szívem mélyén, amikor rendre odatérdeltek az oltár elé. Nem láttam e percekben a mosdatlan, ápolatlan sárga fogakat, a kisebbedett, durva ajkakát, a paraszti arcok vad vonalait ; nem láttam, nem éreztem egyebet, csak a szívek igaz, szent áhítatát, mely kizengett az aláztos meghajlásból, mellyel áldozásra vártak.

... *Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj* ... ezt morzsolták egyre-másra a szentpéteriek és én láttam, hogy szívük mondja ezeket a szókat, a lelkük zeng reá visszhangot. Ó, beszélhetnek a hegyeken túl, a messzi nagyvilágban, amit akarnak : vitatkozhatnak tetszésük szerint, támadhatnak minden vallásbeli cselekedetet : jöjjenek el így ünnepek előtt a falusi templomokba és hallgassák végig az énekszókat, amelyek úgy áradnak és hullámoznak, mintha egyetlen torokból törnének kifelé ! Jöjjenek el a hitetlenkedők és kételkedők és nézzék végig, mily széppé teszi a bárdolatlan arcokat a hit, a hitbeli kötelesség gyakorlása ! Bár én azt is tudom, hogy nagyrészt csak szórakozás : rögzös földhözkött életmódok narkotikuma a templomozások szakadatlansága : mégis valami kevés, valami szemernyi megmarad a lelkek mélyén. Hogy az emberek, a messzi, messzi vidékek, falvak, tanyák, hegyek és dombok között élni tudnak és emberek maradnak, azt egyedül az ünnepek, vásárnapok szolgálják, a papnak köszönheti a világ.

Misézés után a tanítóéknál reggeliztem. Mindig így van ez a filiákban. Már várnak is reám ilyenkor és készülnek a fogadásomra. Tudom, szórakozás nekik, ha betoppan hozzájuk valaki. Télben, hóban, dermesztő hidegben alig akad látogatója a falusi embereknek. A szótól is elszoknak szinte, az évek

hosszú során nehéz megőrizni a választékos nyelvet. Parasztok között, várostól, úri környezettől megszire szakadt úrféléknek különös és megrázóan nagy élmény a látogató. Ezért van az, hogy izgatottan lesik jöttét papnak, orvosnak, akiket gyakran látni rossz szekereken végig döcögni a hegyek között.

A kispéteri tanító már messzire marad lelkeségekben, értékben Tabak Lajos mögött. Neki egyszerűen csak kenyér, megélhetés az egész dolog; soha nem is tudta mi az: elhivatás... Szeretett vigadozni, társaságba járni, kártyázni és ivogatni. Újságot, könyveket azonban egyáltalán nem olvasott, legfeljebb akkor, amikor átlátogatott a közeli bányatelepre és ott a kaszinóban átböngészte a hathetes lapokat. De mindezek dacára és talán éppen ezért, mindig elégtelen volt, folyton a tanítósors mostohaágairól beszélt, fizetésemelésről ábrándozott. A gyermekek pedig alig értettek valamihez, még a köszönést sem tanulták meg rendesen. De ezek mellett mégis szerették a szentpéteriek a tanítójukat, mert minden lakodalomra, disznótorra eljárt és sorra táncoltatta az asszonyokat. Csak a fiatalabb, háborút járt férfiak keveselték Fekete Vincét.

— Azt még tanítani kellene — mondták megvetően — nem tud az semmit, csak párbért beszédni...

Ebben volt is valami igazságuk. Mert most is, karácsony küszöbén is ez volt minden gondja.

— Még hárman tartoznak nekem a borpénzzel — kezdte, ahogy leszédtek rólam a bundát, kabátokat. — Itt van ez a szemforgató Jaksa! Üti, veri a feleségét, jajgat, hogy nem tudnak megélni és most karácsonyra annyi mindent vettek össze a gyerekeknek, hogy ketten hozták haza az asszony-nyal... Még mindig tartozik nekem!... Aztán a

kovács is adós, meg a sánta ács is... Plébános úrnak könnyű! Aki annyi búzát kap, meg fát: az könnyen elengedhet egy-két pengőt, de a szegény tanító!

Bólintottam. A szegény tanító asztalán ott sorakozott egymás hátán a sonka, a tea, a vaj, a pogácsa, a pálinka. Híres volt Fekete Vince, hogy szereti a gyomrát. A feleségével együtt órákig tárgyalták egy-egy étel készítését és napokig törték fejüket egyik-másik ünnepi ebéd felett. Ez a kis, gömbölyű teremtes, hihetetlenül szűk és izléstelen ruháiban minden látogatónak bemutatta a kamráját, a baromfiudvart, az istállót és a disznóólat. Kifogyhatatlan volt a dicsekvésekben, gazdaaszszonyi erényeinek feltárásában. Így hát nekem is meg kellett tudnom, hogy négyesztendős baracklekvárai és hatesztendős körte befőttjei vannak.

— Pedig ezek a legkényesebbek — hunyorgatott, miközben büszkén felfújta kis tokáját és rendre elsorakoztatta a különböző metódusokat, melyekkel biztosítja romlás ellen készítményeit.

— Mert minden azon múlik, hogy bánnak a gyümölccsel. De így van az ember minden egyéb háztartási dologgal is. Az én sonkám azért olyan szép piros, mert én naponta kétszer is megforgatom a pácban. Parancsoljon, drága plébános úr. Ne kérésse magát. Csakúgy, mint otthon... Máshol ilyenkor még nem tudják, mi az a sonka. Csak húsvétre főznek le egyet. Nálunk karácsonykor is van. Mit csináljon az ember? Itt ebben a sárfészekben úgy sincs egyebe az embernek, csak az, amit megesszik... Hát hála Isten, az aztán van is. Úgy-e Vince, mink nem koplalunk?!

A férj tele szájjal helyeselte.

— Még azt is? Mért legyen a falusi tanító egy ágrólszakadt éhesformájú szegénylegény? Persze,

ha gyerekek volnának, nem menne ilyen jól az embernek a kevés fizetésből. De így, hála Isten...

— No bizony, ha úgy néznénk ki, mint azok a szegény Tabak Lajosék — nevetett az asszony.

Egy kupica diópálinka tűnt el hirtelen Fekete Vince torkában.

— Az a bolond, az a fantaszta! Műkedvelő előadások, szabadtanítások! Kell is az a parasztnak! Pénzt neki, bort meg fődet, aztán kész az egész kultúrmisszió, amit ő emleget... Minek a parasztnak a betű, a tudomány? Veszedelem lesz abból, ha egyszer megokosodik a paraszt! Még így sem fizetik meg a borpénzt, hátha még gondolkozni tanulnak?! Okos paraszt csak átok papnak, tanítónak...

— Pedig — vetettem közbe — mi azért volnánk itt, hogy megokosítsuk őket...

Csendesen, egyszerűen szólottam, mint mindig. Aki akarta, mégis meghallotta a szómat. Fekete Vince is meghallotta, de válaszolni nem tudott reájuk, csak nézett felém bután, pálinkától fénylő szemekkel. Láthatólag belém akarta vágni tekintetét, de valahol megakadtak a sugarak a jóllakottság és ital butító, fátyolos sűrűjében. Az asszony azonban szaporán tolta felém a pogácsás tálat.

— Igaza van a plébános úrnak — sietett helyeselni — a pap meg a tanító az első a faluban. Ők vezetik a népet, nem a jegyző... De tessék még ebből a pogácsából. Akkor tettem a sütőbe, amikor a plébános úr beért Szentpéterre. Még meleg, friss egészen... Mert a jegyző, az csak lenézi az embert a feleségével együtt. Pedig mire olyan büszkék? Amiért négyszobás lakásban laknak? De tejbe-grízt vacsoráznak, mert mindent elkártyázik az az ember. Akkor laknak azok jól, amikor lakodalomba, disznótorba hívják őket a parasztok... De persze,

ha valaki olyan puccos dáma, mint a jegyzőné, arra is sok kell ám. Pedig másnak is van ízlése. Például, nem azért mondom, hogy dicsekedjek, de éppen most karácsonyra is kaptam egy olyan ruhát, hogy megnézhetik azt még Pesten is! Mihályiban varrták, a főbíróné varrónéja csinálta: a Náray Julcsa. Amiért az ember ilyen sárfészekben lakik, még nem kell elmaradni a világtól. Nem igaz, plébános úr? A jegyzőné is azért fúj énram, mert műveltebb és divatosabb vagyok, mint ő... De multkor a tanítógyűlésen — mert ők mindenhol ott vannak, ahol olcsón lehet enni — ott aztán megjárta. Mert én voltam a legelegánsabb! Ezt nem dicsekvésből mondom, de így van. Majd mindjárt megmutatom, hogy milyen ruhában voltam...

A sonka, a pogácsa még mindig érintetlen volt a tányéromon, éppen csak a teámat tudtam lehörpinteni. Vendéglátó gazdáim azóta a féltálat kiűritették. Csodálatos tehetséggel tudtak ugyanegy időben enni és beszélni. Én, a hallgató, a vendég, akinek tiszteletére étel és szónoklat megszületett, csak sóhajtozni tudtam magamban. Azt is befelé, hogy ne hallják. Most még a ruha volt hátra. Nem menekülhettem. Egy kékcsipkés fekete ruhát tartott elém diadalmas mosollyal a kis kövér. Nem sokat értek a női divathoz, nincs a házamban senki, se rokonom, se asszonyom, se leányom, aki törődne ezzel a mérges bolondsággal. A szentjánosi asszonyokat se igen figyelgetem, azt azonban minden hozzáértés nélkül is megállapíthattam, hogy ez a ruha szörnyű...

— Hát ez az, plébános úr — mosolygott Feketéné — ebben voltam akkor. De még a fejemen is volt valami. Ez a szalag itt ni...

Fehérgyöngyös kék szalagot villogtatott elém. Nehéz elképzelnem ezen a fakó, gondozatlan és

zsirosfényű hajon ezeket a gyöngyöket... Nem is bírtam tovább szelídséggel. A gyomrom is korgott. Mert bár előttem volt Lucullus lakomája, én mégis Lázárként koplaltam mellette...

Szerencsére ekkor zörgött az udvarra Kis-Tóth János.

— Asztunnám mehetünk plébános uram — kopogott be nagy illendőséggel. Vizenyős, kék szemei az asztalra meredtek, nevezetesen pedig a diópálinka aranybarna levére... Mohón és áhítatosan nézte az üveget az öreg és kortyintott is magában vagy kettőt-hármat... Szomorú volt nézni. Kis híja, hogy nem nyultam az üveghez, hogy töltsék neki. De vendéglátóimnak ez nem jutott eszükbe...

— Mehetünk, mehetünk János — siettem felállani. Máshol sértés lehetett volna ez a nagy igyekezet. Itt nem számított.

— Bizony nagy út még ide Szentjános. Addig még éhes is lehet az ember...

Az asszony ráesett a tálra.

— Egy-két pogácsát pakolok plébános uram...

Nem nagyon tiltakoztam. Jánosra gondoltam, az öreg kocsisomra.

— Igaz, hogy jó ebéddel várják, papi ebéddel várják a plébános urat, azért csak meg lehet enni a szegény tanító pogácsáját is...

Még legalább két órai mondanivalója lett volna az asszonynak. De János nem volt hajlandó várni és így rövidesen ott botorkáltunk újra a hallgatag dombhátak között. Itt kivettem zsebemből a pogácsákat és Jánosnak adtam. Nehezen és szégyenlősen köszönte meg.

— Csak tunná ezt a tanétónéasszon, tudom, kiesne szeme az irigységtű... Merd a torkos fősvény is...

Kis-Tóth János aligha sejtheti, mily határtalan

bölcsesség van a szavakban, melyek ajkairól hullottak.

De nem gondolkoztam. Nem akartam gondolkozni. A havas tájakra tűztem tekintetemet és hallgattam a tél csendjét, mely itt muzsikált a pihenő földtáblák felett, a szálló hópihék zizegésében...

VI.

Az ablak alatt csendesen hallgatott a hó. Egy-egy csillag fénye sziporkázott felette élesen, keményen. Messze, valahol a hegyek alatt szán síkolt tova. A lovak csengőjének hangja szobámig ért.

Ott ültem az asztalom előtt. Breviáriumomat tartottam kézben, de nem imádkoztam. Csak ültem, ültem nagy magányosságomban s néztem a havas éjszakát. A házbéliek aludtak ekkor, a bútorok nagyokat reccsentek s a falakon túl, a padláson szaladgáltak az egerek. Meg-megcsörrent a kukoricás halmaza s messzire gurulva élesen zörögtek a csövek, ahogy száguldoztak prédáik után a macskák.

Egy lélek se járt az utcán. A házak ablakai mögött csendes fények hunyorogtak.

Karácsony éjszakája van... gondoltam, s tehetetlen sóhaj szökött ki számon. Egészen egyedül voltam fekete reverendámmal, melynél sötétebb csak a csend volt és a magány mely elborított. Ezen az éjszakán egészen egyedül van a pap; a falu papja... Egyedül és magányosan virraszt az éjtszaka felett, mely titkokat szült e világra, mely meghozta az embereknek a békesség és szeretet gyönyörű ajándékát.

Ó békesség és szeretet, krisztusi hitünk csodálatos igéi, tiérettetek, a ti hirdetéstekért virrasztunk mi valamennyien fekete reverendás, magányos

emberek... Az emberek, a hívők és hitetlenek most örvendeznek és mosolyognak. A gyűlölködők is megbékélnek ezen az éjszakán s az embervértől terhes irgalmatlan ököl is simogatásra lágyul egy éjszakára, amióta megszületett a betlehemi csoda... Ó, mit sem tesz, hogy csak egy éjszakára, az örökkévalóságban minden pillanatnyi jószág is tengernyi kincsnek számít s bizony néha pillanatok váltják meg az embert. Lám, az én szívem is csendesebb, nyugodtabb, boldogabb, *emberibb* lenne, ha ezen az éjszakán volna mellettem valaki, akihez elküldhetném simogatásra a kezemet... A karácsony a családé, az egyetlen ünnep, mely az emberi nem hitben fogant, szentséggé magasztosult életközösségének ajándéka. A karácsony a szülők, a gyermekek ünnepe. Ilyenkor kell leginkább az édesanya, a feleség, a gyermek. Drága, tiszta hármasság, téged én nem ismerlek, nem ismerhetlek... Miért, hogy sose fáj ez nekem máskor: miért, hogy csak ez a virrasztó, csodálatos éjszaka dobbantja felétek szívemet?

Mozdulatlan nagy hallgatásomat nagysokára az éjféli misére szólító harangszó szelte ketté. Valahonnét, valamelyik messzi házból csengettyűszó zengett, aztán Jakab totyogott át a havas fahídon. Lámpásának fénye felvillant a havon. Dudolgatva jött, jött mindig közelebb. Vidáman, derűsen tiporta a fagyott, havas utat.

— Stille Nacht; heilige Nacht — recsegett kemény, reszelős hangja s ahogy a lámpa fénye megvilágította borostás arcát, láttam, hogy a vörös, rőtfényű bajusza felett csendes, mély mosoly szaladgál...

— Boldog — gondoltam — boldog, békés és elégedett...

Ahogy belépett, megdörzsölte kezait.

— Szép az éjtszaka — mondta — s halkan tovább dudolgatta a karácsonyi ének lágy, megindító dallamát.

— Puskát kapott a gyerek — magyarázta boldogan — a lány meg babát... Még nekem is vett az asszony. Kesztyűt, bélelt kesztyűt...

Vizes szemei szaporán hunyorogtak a fényben, ahogy lámpát gyújtottam. Megveregettem vállait.

— Isten éltesse mindnyájukat Jakab...

A hangom idegen és különös volt e percben. Szinte megijedtem tőle. Ó vajjon miért is fáj annyira a mások öröme, miért is tud ilyen keserű és kínos lenni a magányos ember sorsa? Ó Istenem, miért is hagytad meg szíveinket emberszívnek, amikor szolgáltnak hívtál bennünket?

Szivart adtam Jakabnak és magam is rágyújtottam. Bort kerestem elő és koccintottam sánta harangozómmal. Nem akartam most már arra gondolni, hogy másutt hogy is van, mint is van ezen az éjtszakán. Isten akarata, hogy mellettem csak ez a vén, egyszerű paraszt virrassza a titkok éjtszakáját.

Naiv, paraszti életének örömeit, a szent este vídamságait mesélgette, de nekem közben eszembe jutott egy régi, régi történet, melyet valaha leírtam...

... Egy hét óta szakadatlanul hullt a hó. A Mecsek már fehér volt. Merész, pompásan kirajzolt vonalai eltűntek, elvesztek a rásúlyosodó hófelhőkben. A hatalmas, halottcsendességű erdők fái néha rikoltó recsenéssel zuhantak lefelé a mind nehezebb hócsomók alatt. Egy-egy fiatal fenyő merész-kedett csak kifelé a némán hallgató fehérségből, s vidáman, harsogó derűvel hajlongott néha sötétzöld sudarával az erdők mélyébe szaladó, csatakos, felázott országútra.

Ez az út máskor harsogóan hangos szokott lenni,

vásáros szekerek, autók és úrifogatok szaladtak végig rajta; azonkívül a hegyekben szerteszéjjel meghuzódó bányatelepek munkásai is itt topogtak végig, napfényben, sárban, fagyban, szélben és hóvihárban. A kétoldali mecseki erdőkből a fejszecsapások döngése is idehallott, meg a kidöntött, pompás, virító szálfák halálos ordítása is. Külön, nagy és forgalmas élete volt az országútnak, egy egész járásnak bent a hegyekben, egy külön kis világnak erecskéje volt s benne lüktetett a kevés-pénzű, nehézmunkájú szegény hegyvidék mindennapi küzdelme, szürkére határolt világa. Kis faluk kuporogtak körülötte, a hegyek hajlásából kékszínű füstkígyók kanyarogtak esteli időben az országút felé; álmos kis házak lámpásai is felvilágoltak néha hozzá s nyárestéken idáig ért a hegyháti faluk szomorkás, elnyujtott énekszója is.

Most azonban magánosan, szinte elárvultan feküdt az erdő között a fölötté tova viharzó decemberi hóvihár alatt. Már reggel óta egymagában virrasztott, amikor is bányászok topogtak tova rajta, fehérsübás, fekete emberek, csendesen és hallgatagon. Délfelé pedig végigdülöngött az úton egy koldus, akit az országút minden köve jól ismert, hiszen nem egyszer adott neki szállást útmenti árkában. Labodának hívták a koldust s a hegyháti falvak gyerekei csúfolni is szokták.

... Laboda, lábod ide, nem oda...

Az országút is tudta a csufondáros szavakat. Itt, a mindenség ölen nincs titok, együtt élnek közös, családi összetartozásban emberek és állatok, erdők és utak. Ahogy fölfelé kapaszkodott, a tető felé szegény öreg, kopottinú lábaival, pálinkától szétmart gyomrával, ahogy baktatott gondolat és lélek nélkül, állati, buta ösztönökkel, az országút is elmondta a csúfolódó szót, sőt csikorogta

egyre e bizonytalan lépések alatt. Mert ezek a lépések hol ide kanyarogtak, hol oda. Maguk se tudták merre, hová mennek. Őt aztán semmibe sem vette az országút. Várt, várt türelmesen, zajosabb, hangosabb vendégekre, ostopattogató vidám fuvarosokra, prüsszkölő lovakra, sziszegve tovasurranó autókra és döngő szekerekre. De nem jött többé senki, nem mutatkozott semmi. Csend volt, édes és titokzatos csend, amilyen csak nagy havazások idején szokott lenni a remekbe teremtettségek hegyvidék zugaiban. Ünnepi áhítata, titkos ígérete volt most e havas csendnek, suttogott néha halkán. Zengőn kacagott is s a végtelenség békéjét lehellte fákra, bokrokra, falvakra.

A tető alatt két falu húzódott az országút mentén. A két falu határába esett az út s főlhallatszott hozzá még zajban is, munkás nyárban is a kis házak élete. Most a csöndben, az alkony közeledése előtt még inkább feléje zendültek a nagynéhai szavak és életrevalló mozgások.

Hangos, vidám csengettyűszó szaladgált az út felé hirtelen. A fák kíváncsian bólongattak, hajladoztak, csak a túlevelű fenyő állt büszke nyugodtan : mindent látott az ő magasságából. Pár perc múlva aztán énekszó zendült a közelben, az egyik faluból. Kicsiny, ködmönös, süveges sereg topogott át az úton a másik falu felé, éktelen éles fejhangan énekelve :
... Csordapásztorok, midőn Betlehembe ...

— Betlehemesek — suhant a gondolat a hófelhők alatt s az országút mosolygott szinte, ahogy tovább topogtak rajta a vidám, igyekvő lábak. Fiúk voltak, tíz-tizenkétesztendősek iskolásfiúk a két faluból. Arcuk elveszett a sötétben, csak lehelletük gőzölgött tompán és szaporán. Ahogy huzakodtak át a töretlen hóban, keresztül az országúton, valamilyik megszólalt :

— Ha nem volna karácsonyeste, nem mernék átgyünni az úton. De most kitől féljünk? . . .

A vélekedésre tovább zengett az ének:

. . . Örömet mondok nektek, ne féljetek . . .

A tűlevelű fa bólongatott. Büszke volt nagyon. Ha hangja van, most diadalmas kiáltásba tör: hogy lássátok emberek, hegyek, erdők és utak, ma ünnepeste van, az én ünnepem, a békesség és szeretet ünnepestéje s ezen az estén nincs a szívekben csak zengő öröm, csend és jóság s mindezt az én változatlan színű ágaim jelképezik!

Harangszó előtt aztán a hó is megfeketült, az út aludni készült, a fák és bokrok pihenőre hajladoztak a följük boruló egyetlen csendes estében. Im már nem vártak jövevényt, kifürkészhetetlen hatalmak megértettették a mozdulatlan dolgokkal, hogy ezen az estén minden, aki él, szegény és gazdag ember, madarak és állatok — egymáshoz húzódva, rábízzák magukat a földöntúli hatalmakra, amelyek csodálatos erejéből verhetetlen hitek gyulladoznak minden karácsonyestén, mert most, ma született az a Gyermek . . .

Azonban egyszerre megmozdultak a kövek. Valami halk, távoli zörej kapaszkodott az út felé s pár perc múlva egy késői fuvaros bukkant fel a hegyek között, havasan, lehajtott, álmos fejjel. Néha belefűjt tenyerébe, mert hideg volt s minduntalan kiesett belőle a gyeplő. Látszólag csak a lovak járását figyelte s meg-meglegyintette őket ostorával, hogy mielőbb célt érhesen. Még hosszú út előtt állott, a város túl volt a hegyen, mire hazaér a gyerekek alszanak is, csak az asszony vár talán még reá a kicsiny, szegényesen is szép karácsonyfa alatt. Erre gondolt a fuvaros, erre kellett gondolnia, mert ellágyult időnként, gyöngéden elengedte a gyeplőt is egyszer-egyszer s csak akkor rezzen

föl, amikor a szekér hirtelen megállt. A lovak horkanva ágaskodtak, vészes viháncolásba kezdtek s visszafelé tolták a kocsit. A fuvaros most erőre kapott. Jól ismerte az országutat, tudta, hogy a két falu közelében jár, de azt is tudta, hogy közvetlenül mellette, az út alján, sötét szakadék tátong; egy fordulás csak, s az Ördögárok fenekén várhatja a feltámadást. Az ostorhoz nyult hát; először persze szelíd legyintésekkel igyekezett előre terelni az ijedt állatokat, azután, hogy ez nem használt, indulatba jött s bizony megcsapdosta őket alaposan, pedig erre csak nagyritkán vetemedik vérbeli fuvarosember. Különösen a karcsúbb, fiatalabb kanca, a Madár, ijedezett, nyerített folytonosan, hogy végül is a fuvarosnak le kellett ugrania a szekérről.

— Bizonyosan ölfa hever az úton — gondolta ahogy lehajolt s leemelte a szekér lámpáját. Nagy csomó varjú rebhent most föl előtte. Szárnyuk suhogásával majdnem eloltották a sápadt fényű lángot. A keskeny, végigfutó fény egy emberre esett. Koldusformájú, rongyos ember volt, vászonból varrt tarisznya hevert mellette.

— No, mi fene van vele — dörmögött a fuvaros és föléje hajolva rázogatni kezdte. Pálinkaszag csapott az arcába.

— Ez ugyan jól eltalálta — ordított rá s már dühös káromlások égették a száját. — Keljen föl, mert az árokba dobom...

A test nagyot zökkent a kezében, hagyta magát tartani, szinte rázuhant a fuvarosra tehetetlenül.

— Csak nem halt meg? — cikkázott a fuvaros agyán a gondolat és végigvacogtatta a hátát. Jól föléje tartotta a lámpást, megnézte kopott, rongyos ruháit, amelyből itt-ott kékefagyott bőrfoltok tűntek elő. A szájából egyre párolgott a pálinkabűz,

a szemek, azok hallgatagon, bevégzetten meredtek a világosságba.

— Hát ennek vége — kiáltott a fuvaros s egyszeriben verejtékcsoöppeket érzett a homlokán. Gondolkozott most, hagyja itt az országúton a halottat? De hiszen karácsonyeste van, ítéletidő van, az állatot is bezárja ilyenkor az ember. Vigye magával? Még azt hiszik, ő pusztította el; jelenítenie kell az esetet, kihallgatják s addig az utolsó gyertya is leég azon a kicsiny karácsonyfán... Tudta, hogy két falu határában szalad tova az országút, pár lépés csak és házakat ér az erdő alján. De persze a lovakat nem hagyhatja. Kiáltozni kezdett hát. Hangját megsokszorozták az erdők és hegyek s végül is subás, bundás emberek kapaszkodtak fel az útra. Nagy botjaik szinte elvesztek az immár térdig felmagasodó hóban. Valamelyiknél fegyver is volt, fel-felvillant a csöve a kocsilámpás tompa fényében.

— Mi baj van? — hangzott a fegyveres felől.

A fuvaros köszönt a falubelieknek.

— Baj nincs ugyan, csak ez van itt e — s odamutatott az országút közepén keresztben fekvő koldus holttestére. — Belebotlottak a lovak szegény ördögbe. Úgy látszik itt érte el a halál.

A parasztok fontoskodóan, tünődve kémlelték a halottat.

— Ni, a Laboda! Regge még a jedszöné vágta a fát. Hát e lett a vége?

Erre a többiek is jól szemügyre vették a halottat, emlékezni kezdtek rá, hiszen az egész környék jól ismerte szegényt. Fát vágott, teheneket őrzött, de legtöbbször az árokpartokon hevert, bortól, pálinkától részegen.

— No ha maguknak ismerősük, akkor szépen elviszik haza a szerencsétlent. Én nem maradha-

tok tovább, úgyis elkéstem már hazulról. Ezen az estén legszívesebben otthon van mindenki, de persze a magamfajta szegény ember nem teheti azt amit szeretne, hanem amint lehet.

A parasztok azonban nem mozdultak. Köhögtek, szipogtak, bökdösték egymást. Arcuk ravasz és sötét lett s mindegyik a másiktól várta a szót. A fuvaros türelmetlen lett.

— Hát mért nem fogják meg ? Mért nem viszik valamerre ? Tudják, hogy a lovak nem mennek a halotton keresztül ?

A puskás felé fordult hirtelen.

— Maga még máma látta a jegyzőnél, hát fogják meg és vigyék magukkal.

Egy hosszúbajuszú öreg paraszt helyeslően bólintott.

— Ami igaz, az igaz. Ha a ti jegyzőtöknél vágta a fát, akkor utószor nálatok volt, a ti falutokban, vigyétek tik magatokkal, temessétek szépen el.

A puskás ember körül mozgolódás támadt. Nyilván a falubeliek húzódtak melléje, aminthogy a hosszúbajuszú öreg mellé is odavonult néhány ember. Így egyszerre két táborra oszlottak, szembe álltak egymással szinte harcra készen az országút két oldalán. A puskás végre fölkiáltott szikrásodó, indulatos tekintettel.

— Az országúton hótt meg, nem a falunkban. Nem a mi halottunk.

— De a miénk se — kiáltott a hosszúbajuszú fenyegetően.

— No csak hagyják itt az út közepén ! — kiáltott a fuvaros. — Akárki volt, a holtnak mindenki megbocsát, hiszen nem kér ez már semmit. Azt a pár kapa földet ugyan odaadhatják neki . . .

A hosszúbajuszú paraszt fölkapta fejét.

— Hát a kötség ? Azt gondol, hogy ingyenbe

megy ? A pap, a kántor ? Meg a koporsó ? Az csak költség ! Mért fizessük mi a temetést, nem a mi határunk . . .

— De a mihénk se . . . — horkant a puskás ember táborá.

S álltak ott keményen, dacosan, véres harcra fölkészülve, gyűlölködőn és öldöklésre várón az országút mentén, fehéren villogó hideg határkövek között, havas fergetegben, karácsonyesti csöndben.

A fuvaros nagyott köpött.

— Határ ide, határ oda, disznóság, ha itt hagyják. Én rája találtam, magammal nem vihetem.

A halottat most szép csöndesen fölemelte, lefektette az út mellé. Aztán a lovakat elvezette mellőle. Visszament a halotthoz és visszafektette oda, ahol volt.

— Majd gyün erre más is. Gyűnnek ide törvénybeli emberek is. Urak tesznek itt igazságot. Azokat aztán két falu fizeti. Az nagyobb költség lesz, tudom. Aztán meg maguké a szégyen is, hogy karácsonyestén az országúton hagytak egy halottat.

— Az is a mi szégyenünk — mormogták a parasztok.

A fuvaros megrántotta a vállát s a szekérre ugrott.

— Majd megfizeti az Isten maguknak . . . — Meglegyintette a lovakat s rövidesen eltűnt a havas erdőben. Egyszer visszanézett s látta, hogy a parasztok lehúzott fejekkel sompolyognak lefelé a hegyoldalról. Utána várjak serege rohant az országútra s éles vijjogással estek a holttest fölé.

— Kiszedik a szemét szegénynek — sóhajtott a fuvaros s azon gondolkozott, hogy mi lenne, ha most itt újból megszületne az a gyermek, aki az esztendő egy napját a szeretet napjává avatta ?

Halkan, gyengén pislogott benne a gondolat, aztán elrepült tőle, ahogy tovább robogott az úton s maga mögött hagyta a komor hegyeket és sóhajtó erdőket.

Amikor a város lámpái arcába világítottak, észrevette a körülötte rózsaszínűre vált hőmezőket.

— Az Isten azért adott neki szemfedőt — gondolta vacogva, ahogy maga előtt látta újból és újból azt a két kimeredt koldusi szemet . . .

Ez is karácsony volt és soha ennyire közelinek, hozzám tartozónak nem éreztem az egykori néma csavargó sorsát, mint most. Ő is számkivetett volt, ő is egyedül volt ezen az éjszakán; akárcsak én . . . Fejem egészen a szívemet érte gondolataim közben. Jakab megropogtatta ujjait, aztán ásitott.

— Mindjárt ideérnek a betlehemesek. Aztán beharangozunk . . .

Beharangozunk . . . igen most majd beharangozunk a jóság, a béke, a szeretet szavát.

— Glória, glória, örüljetek és örvendezzetek ti emberek, hívők és hitetlenek. Örüljetek és fogjátok meg egymás kezét, mert nincs szomorúbb e földön, mint egy társtalan, egyedülvaló és magányos emberi kéz!

VII.

Tabak tanító vállalkozása forradalmat hozott a faluba. A harmadik előadás törte fel a csendet, mely Finter Bálint lakodalma óta ráfeküdt a házakra. A karácsonyi ünnepek szent nyugalma egyszeriben tovatűnt, akár a tavasszal lehulló hópehely. Harc készül itt most nálunk, komolyabb és véresebb mint hittem. Vajjon lesz-e erőm a békesség plántálására? Vajjon megtalálhatom-e az igaz utat, melyen nyugalmat oszthatok a felzavart paraszti lelkek fölél? Ó kicsiny emberi erő, parányi, por-

szemnyi emberakarat, elegendő lesz-e a szívek lázának enyhítésére?

Újesztendő napján, a litánia után magam is újból átbaktattam az iskolába. Tabak tanító nagy örömmel hajlongott előttem. Szegény, nem tudja elfelejteni nekem a könyveket, melyeket megvettem az iskola számára . . . Ezen a napon jöttek el a filiabeli hívek a műkedvelő-előadás megtekintésére. Szaporán vásárolták a jegyeket, egymásután csengtek a pengők és nagy igyekezettel törték, tülekedtek befelé magukat. A szegényes, deszkából összetákolts kis színpad előtt nyüzsgtek az asszonyok, gyerekek. A szentpéterieket is itt láttam.

Ahogy beléptem, különös csend fogadott. Az első percben látnom kellett, hogy itt valami készülöben van. A történések csendjét éreztem a kis színpad előtt. Mír az is feltűnt, hogy egészen elkülönítették magukat a hívek. Németek és magyarok dacosan húzódtak önálló kis csoporttá. A németek ha szóltak, feltűnően ropogtatták anyanyelvüket, hogy mindenki hallja. Máskor sose beszélik ezt a nyelvet, még maguk között se. Ahogy szólottak, furcsán villogott a szemük. Idegen, néhol fenyegető sugár szökött most ezekből a szemekből felém és a köröttem atyafiságoskodó szentpéteri magyarok felé.

Csengetéskor, amikor felhúzták a szövött, vastag vászonzüggönyt, betolta magát Oblath jegyző a vörös Mayerrel együtt. Odabólintottak ugyan felém, de ebből a köszönésnek indult mozdulatból nem sok jót láthattam.

Mellettem Fekete Vincéék és Hosszú Balázsék ültek. A két család láthatólag jóbarátságban élt egymással, a hasonló lelkű emberek szokásaként. A kis kövér szentpéteri tanítóné, úgy látszik, elfeledte multkori dühét, legszebb mosolyait küldözgette a jegyző felé. Minden pillanatban mozdult egyet. Vé-

gül is alaposan végignéztem rajta. Piros ruhát viselt az asszony, nagy sárga rózsával az övében . . . Egyszerre megértettem nyugtalanságát. A jegyző szemébe akarta szökkenteni új ruháját, a Náray Julcsa remekét. De ez a terve csak nem akart sikerülni ezúttal.

— Az asszony megint nem jött el — szisszent a hangja Hosszúné felé. — Persze derogál neki beülni a büdös parasztok közé . . .

A kántorné az öreg és agyonszomorított asszonyok csendes unalmával bólintott a szavakra.

— Azér jár az ura. Az asszony csak akkor mutatkozik, ha a járásorvosné, meg a főbíróné is idekerül Mihályiból. Mert neki csak ez társaság . . . Csak azt nem tudom, miért nem ment akkor a szolgabíróhoz?

— Miért? — nevetett Feketéné. — Mert nem kellett. Azt a három inget meg törülközőt ugyan hogyan vihette volna a Füzy Laci szolgabíró szép lakásába?

Szerencsére végleg szétszaladt a függöny. Így megszakadt a beszélgetés. Ez jó volt így, mert már felkeltem volna, hogy odaüljek a parasztok közé. Azok legalább csillogó, kíváncsi szemekkel várták a deszkák eseményeit és elfeledték a piszkos emberi acsarkodásokat.

Valami egészen primitív, egészen egyszerű és eseménytelen karácsonyi darabot játszottak a gyerekek. Úgy gondolom, nem is a darab volt itt a fontos, hanem a szép népviseletek bemutatása. Ezt jól elgondolta Tabak tanító. Sajnos, ma már ez is szükséges a falvakban, mert bizony csak a múzeumokban láthatják a parasztok őseik ruháit. Sokráncú, szalagos szoknyák, fehér ingvállak, csipkés kötények, csizmák és szűk nadrágok: ezek ma már egy elmúlt világba tartoznak. A parasztok is úri ruhát

viselnek, a nők «slusszonalul», a csipők tájékán kötik meg a szoknyájukat, hosszú kabátokat viselnek, meg rakott szoknyát, ahogy a falubeli úriasszonyoktól látják. Úgy sajnálom ezeket a szegény teremteseket, olyan esetlenül, ügyetlenül viselik ezeket a ruhadarabokat! Sárga cipő, cslikos nadrág, csokornyakkendő, ridikül és botfejű esernyő, ezek kerítik, ezek rontják meg a lelkeket, ezekért adják el az utolsó tehenet is az istállóból. Eddig csak a magyarjaim bűne volt ez az átkos hiúság, de most már lassan a németek is, a sötétruhás, puritán egyszerűségű német leányok és asszonyok is követik a divatot és egymást túllícitálva riszálnak végig a templomban, utcán új és újabb ruháikban... Pedig ahogy most láttam, sokkal, sokkal szebbek ezekben a nekik való köntösökben. Még a németek gyerekeit is megszéplítik... A Finter Bálint tizenkétesztendő, lenhajú Amrija olyan helyre és kackiás kis magyar leány volt, hogy akármelyik ősi, hegyháti magyar paraszt megirigyelhette volna. Kapott is érte tapsokat és ordító tetszésnyilvánításokat. Csak a németek morogtak valamit egymás között. Különösen a vörös Mayer csoportja, meg a jegyző szomszédai.

— Es ist doch ein Skandal... So ein Maskarad...

Finter Bálint, az Amri apja megsértődött a szavaktól. Ráncba húzta homlokát és dacosan hallgatott.

De rövidesen ének és tánc következett a dobogón s ez elnyomta az elégtelenség haragos szavait. A szentpéteriek szinte egyetlen percben kiáltottak fel.

— Hogy vót! Az anyját, hogy tuggya a kis német... .

A Mayer nagy vörös feje most magasba lendült. Odarohant a terem közepére, befúrta magát a színpad elé.

— De nem táncul az nektek többet ! Ha komédiát akartok, csínyájjatok magatoknak tik is . . .

Erre csend lett. A vad hang kettétépte a gyermekek derűjét. A játék megszakadt, az ének elhallgatott, és valamennyien a kiáltóra néztek. Az pedig felszabadultan tépte, szakította magából a szókat.

— Merd ezt mink nem engedünk többet. A mi gyerökeink nem komédiázásra gyűttek a világra. Nem ezért fizetünk a tanítót ! Vagy pedig ha játszonnak, akkor németet játszonnak a szentjánosi iskolába.

Ezzel rácsapott az egyik padra és körülnézett a terem félsarkában meghúzódó atyafiai között. A jegyző is felállt most és csendesen odasomfordált a vörös Mayer közelébe.

— De ki tudja, megengedi ezt az iskolaszék ? — sunnyogta kaján mosollyal ajakán.

Ez már nekem irányított kés volt. Minden szem rám tűződött, minden száj lélekzet-fojtottan hallgatott. Fölálltam hát. Annál is inkább megtettem ezt, mert magyarjaim szeme veszedelmes tüzzel kezdett csillogni. A homlokuk is felvörösödött és harcrakészen kezdték magukon huzgálni a ruhát. Tabak tanító sápadt arca is megjelent egy-egy percben a kulisszák mellől . . . Itt csak a bátorság segíthet, gondoltam. Ha szabadjára engedem ezt a felgyújtott lázat, sohasem ül az el. Odafordultam tehát Oblath György felé.

— Jegyző úr tudhatja legjobban, mit tehet, mit engedhet meg az iskolaszék az ország törvényei szerint !

Az országot, a törvényt jól megnyomtam. El is vörösödött tőle a nagy, iromba fej.

— De hiszen — pislogott kis zavarral — meg is lehet azt kerülni . . . Hiszen ha minden törvény szerint menne ebben az országban !

— Hivatalból beszél a jegyző úr? — vágtam vissza. — Ha igen, akkor azt is tudja, hogy mit hol lehet és szabad elmondani . . .

Erre felhorkant. Két, örökösen a bor deliriumában csillogó kék szeme feketén suhant reám.

— Most már támad is engem a plébános úr? Eddig csak került, eddig csak lenézett . . . Persze a sváb paraszt fiát még akkor se veszik jó szívvel a nemes urak, ha a jegyzői hivatalba kerül. De majd én megmutatom, hogy hol ki parancsol? Engem nem lehet eltiporni, én nem hagyom magam . . . Mert ha ideküldték is a plébános urat magyarosítani, ha nem is kellett a püspöknek az én rokonom, a Svabach Márton szántói káplán, hát én azért itt vagyok ám !

— Végre ! . . . — kiáltottam önkéntelen örömmel és megkönnyebbüléssel — végre tudom tehát, hogy miért nem szívelhet engem a jegyző úr. Eddig ugyanis sokat törtem rajta a fejemet. Mert tudtommal sose bántottam, aminthogy sose is akarok bárkit is megbántani. Lássá, ezt elmondhatta volna nekem az első napon. Hát ezért vagyok én az útjában? Ez az én nagy vétkem? Higye el, nem tehetek róla ! Tudnia kell, hogy én elsősorban az Isten szolgája vagyok, de azt is tudnia kell, hogy ebben a szent szolgálatban sem feledkezhetem el a fajtám vérééről, melyet ereimben hordok !

Fekete Vincéné felvisltott a gyönyörűségtől.

— Éljen a plébános úr ! Éljen Bánky Szilveszter !

A szentpéteriek, meg a többi magyarok, de úgy vélem, a németek közül is sokan követték a példát. Kórusban harsant fel az éljenzés. Erre végleg kitört a jegyzőből a gyűlölködés.

— Ezt nem tűrhetjük, ez lázítás ! A németiséget akarják itt elnyomni. De ezen már túl vagyunk. Mi nem hagyjuk magunkat, úgy-e, barátaim? Ha a há-

boróban jó volt a német paraszt, ha a búzája, marhája jó volt a magyar uraknak, akkor a jogaik is legyenek jók.

Úgy beszélt, mintha fizették volna. Vagy legalább is jelöltségre pályázott volna. A vörös Mayerből ki is tört a lelkesedés lávája.

— Er hat recht — ugrott a jegyző mellé és véres szemekkel, duzzadt ajakkal lóbálta szőrös karjait a németek felé. — Nem hagyunk magunkat! Mi vagyunk az elsők, mink fizetünk az adót, mi fizetünk a tanítót, mi fizetünk a papot!

— Ja, ja, wir cahlen alles — zúgtak kórusban a többiek. Eddig csak figyelték az egészet, a fizetés szóra azonban egyszerre felhorkantak. Egyetlen dacos kézként nyújtották támogatásukat a két vezér mellé.

— Dejsze — rikkant most közbe a verekedéséről híres Vendel Pista, a kovács, s feltúrte magán a kabátujját. — Dejsze mink is itt vónánk ám! Osztan mink csak elsőbb vótunk itt, tik gyüttmöntök!

— Revolúció! — ordított tele torokkal a jegyző — ez már lázadás, ez már forradalom! Csendőröket hivatok. Itt én vagyok az úr, itt én parancsolok...

És szembe nézett velem dacosan, gúnyosan villogó szemekkel. Öklét véresre verte a padokon.

Felálltam. Végignéztam a két csoporton, mely már-már egymásnak rohant.

— Jegyző úr, ez nem bíróház, ez nem községháza. Ez iskola. Katholikus iskola. A törvények szerint itt én vagyok az úr! Ami történt, megfelelünk rá mindannyian, ha kell. Az előadást pedig azonnal folytassa Tabak tanító úr...

Csend lett. A hangom úgy verődött a falakról, mint valamely suhogó kardcsapás. Nem tudom, honnét, mely rejtett zúgból törhetett fel ez a hang. Senki se moccant ezek után. Csak a jegyző ugrott

fel és rohant kifelé az iskolából. Meg a vörös Mayer. A többi német csendesen meglapult a fal mellett.

És folytatódott az előadás. Persze mindenki az ajtót kémlelte. A csendőröket várták, de azok nem jöttek. Magam is összeszorított ajakkal ültem. Tabak tanítót sajnáltam legjobban. Hát ennek az embernek nem kedveznek a műkedvelő előadások. Hiába osztja széjjel magát, mindig megcsúfolják az ajándékait. A kis ijedtszemű feleségére pislogott minduntalan. Nyilván arra gondoltak, hogy ismét pályázat előtt állanak . . .

VIII.

Az újesztendő után egy hétig csend volt Szentjánoson. A gazdák leszegett fejjel jártak ablakom alatt. Nehéz lépteik egymásután döngtek tova a hóban. Mindenki várakozott. Magam is így voltam.

Ezekben a napokban csak egy-két öreg, olvasósszony tévedt be hozzám. Ők csak sopánkodtak és sírdogáltak, de az ő bánatukra könnyen találtam vigaszt. A pihenés ideje ez az időszak nálunk papoknál. Farsangban van a legkevesebb dolgunk. Kivéve a lakodalmakat, egy-két requiem ha akad a filiákban. A halált is más időtájra hagyják az emberek. Ilyenkor csak táncolnak, fonnak, kötnek, kártyáznak, dalolnak és fánkot esznek a parasztjaink. Magam is ez időben toppanok be legtöbbször, valamelyik környékbeli paphoz. Persze csak jó szánútban lehet kimozdulni, különben felborul az ember a fagyos hantokon. De mostanában sehol sincsenek vendégeskedések. Itt a hegyek között rosszak az utak és alig akad vállalkozó, aki hóban, fagyban rázatná magát a kemény dűlőutakon. Akkor még inkább a gyaloglást választja az ember. Különösen én . . . Minden cél, minden terv nélkül

botorkálok sokszor a havas hegyekben, dércsípte erdők között. Alkonyat előtt rendszerint ott bakatatok a hegytetőkön s hatalmas, pásztorbotnak beillő füttykössel fölfegyverkezve törtetek magasra, mindig magasabbra. A jó, élesen tiszta levegő vörösre csípi arcomat. Ijedt kis cinkék rebbennek előttem a fagyos fákról és bokrokról. Egy-egy ág töredezik lefelé az erdők mélyén. Csend van itt, csodálatos, különös zengésű csend. A tél, a fagy, a hó áldott, utánozhatatlan csendje ez.

Sokszor elmegy mellettem a hegytetőkön egy nagysipkás, nehézléptű, feketeruhás bányász. Egy se mulasztja el, hogy megsüvegeljen. Pedig cudar szelek fujnak idefent. Ahogy áthúz a völgyek felett, majd letépi lábáról az embert, fát, állatot. Úgy elnézegetem ezeket a csendesen bandukoló fekete embereket. Órákat gyalogolnak, erdőkben, hegyekben, völgyekben, amíg elérnek a munkahelyre, a színtői bányába. Hat-hét kilométernyi utat tesznek meg naponta. Mire ott vannak a színtői hegyekben, már holtfáradtak. De nyolcórai verejtékes munka után újból előttük állanak a kilométerek... Négy falun is átbotorkálnak, míg elérik a kicsiny, hunyorgó házacskákat, az otthonukat. Átmennek ők hegyeken, erdőkön, falvakon és völgyeken és testük lassan elveszik a ködben, a hófelhőkben. Éveken és esztendőkön keresztül törek-szenek így a mindennapi kenyérért. Legtöbbje sápadt, ványadt ember. Alig van köztük katonamértékre való. Mintha húzná őket lefelé valami, vonná a föld mélye felé. A földnek, a termő gazdag földnek száműzöttjei ők. A földnek, a paraszti életek végzetes hatalmasságának lettek ők a rab-szolgái. Legtöbbjüknek valaha kis birtoka is volt, néhány holdnyi sárga, agyagos földje a domb-oldalon. Persze az se hozhatott sokat, meg amit

hozott, az is odament a község korcsmájába borért, kártyáért. Mindegyiknek egy a története, akár-melyiket is kérdezi az ember. A munka rabruháját hordozzák ők, alatta elveszik az igazi, valahai szabad paraszt lénye. De nem panaszkodnak soha. Még egyiktől sem hallottam azt, hogy miért kapták ők ezt a sorsot? Ők mindannyian tudják, hogy miért . . . Tudják bűneiket, tudják vétkeiket, amellyel szabadjára engedték maguk alatt apáik kis vagyonát. Vannak azután közöttük olyanok is, akik egy életen keresztül kuporgatnak, takarékoskodnak, csakhogy visszavehessenek valami keveset is abból az elprédált birtokból. Azt tartják ők, hogy a paraszt becsülete a föld . . . S ebben a becsületben akarnak meghalni, ha már élni nem tudtak vele.

Különös világ ez, komor és egyszerű . . . Lehet, hogy a hegyek teszik mindezt ; lehet hogy a hegyek nagy hallgatása, magánya borul a lelkekre s azért csendesek, szótlanok, mélák és bizalmatlanok itt az emberek. Magamon is kezdem tapasztalni ezt a hangulatot. Már beszélni is elfelejtek lassan, csak egyedül, társak és emberek nélkül szeretek lenni. Mintha az élet végleg elrepült volna mellőlem . . . Esténként, ahogy átszalad a falun a vonat, visszafordítom utamat. A hegytetőről lefelé kezdek bandukolni és elbúcsúzom fáktól, erdőktől, ködben elvesző fekete emberektől. Mire hazaérek, már vár az ujság, mely messzi világokról mesél. Fáradtan böngészem a betűket a sárgalángú petróleumlámpa mellett. Néha el is bóbiskolok közben, sőt hangosan beszélgetek és vitázok is a négy fehér fal között. A bútoraim nagyokat percegnek s künn is csak nagynéha harsan fel egy-egy hosszan felvonító kutyaugatás. Kint-bent egyformán csendes és magányos a tanyám. El-elgondolom ilyenkor : vajjon

tudják-e, értik-e a messzi, messzi nagy városokban élő emberek, hogy mit is végez az emberekért a sárban, közönyben, egyhangúságban tengődő falusi pap? Mert senki így nem érzi, nem érezheti a falu tespesztő, tunya egykedvűségét mint a pap. A tanítónak, jegyzőnek, orvosnak és más, falun élő iskolázott embernek családja van, asszonya, gyereke van s együtt ülnek esténként az asztal mellett. Az idegenséget, a magára utaltságot senki nem érezheti itt ilyen élesen-fájón mint a pap. Ezért is van aztán, hogy akadnak néhányan közöttünk esendő emberek, akik borra, kártyára és más sokkal rosszabb és néha piszkosabb mámorokra szorulnak. Mert hiába élünk mi Krisztus testével, azért csak gyarló, esendő emberek maradunk . . .

Vízkereszt reggelén, ahogy leszaladt a vonat, megzörrent az ablakom. Nyomban utána a szánta harangozó rozszant hangját hallottam.

— Megütötte a szél a kántort. Gyóntatni gyűjjön a plébános úr . . .

Azonnal kirepült szememből az áldott hajnali álom. Pár perc szaladt csak tova és egymás mellett topogtunk Jakabbal a fagyos téli hajnalban.

Amikor benyitottunk a kántorékhöz, azonnal láttam, hogy mint majdnem mindig, most is későn hívtak engem. Lélektelenül, öntudatlanul vergődött ekkor a szentjánosi kántor. Nagy, széles homlokáról hatalmas verejtékcseppek hulldogáltak lefelé. Hamuszínű arcán már utolsót tusakodott az élet. Nem hallott ez az ember már semmit. Se az asszony siralmait, se a pap szavait. De azért amit lehetett megtettem. Amikor megkentem a felpuffadt kezeket, lábakat, homlokot és szemeket, már csak egyetlen tehetetlen bődülés buggyant ki a lefittyedt ajkak közül. Ekkorra a falu összes vén-asszonyai ott tolongtak már mellettünk. Mert falun

ilyen a halál, mindenki részt vesz benne, mindenkit érdekel, mindenki siránkozik . . .

— Az a szép hangja, az a szép inökhangja — óbégatott a nevezetes összetöppedt Barát Jócóné, aki előénekes és olvasós asszony volt . . .

De mindannyian ezt sopánkodták. Igaz, hogy ez volt minden szép, amit elmondhattak az elköltözött-ről. De ezzel az egyetlen, valamirevaló tudományával is felborította a falut Hosszú Balázs.

Mindjárt vízkereszt napján, ahogy Tabak Lajos énekelté végig a misét, összedugták fejüket a hívek.

— Jaj bizony olyat nem kapunk többet. Ez a nyiszlett inkább éneküni tunna, mint komédiászkodni . . .

Bizonyos, hogy Tabak Lajos nem versenyezhetett az éneklésben a megholttal, bár valójában a zenéhez sokkal többet értett. De mihaszna volt ebből szegénynek, ha egyszer nem tudta fölharsogtatni olyan lelket rezegtetőn az ünnep hagyományos énekét : *Szép jelen, szép csillag, szép napunk támad* . . . Egyelőre azonban nem tehattünk egyebet. Míg a választások keservei le nem zajlanak Tabak Lajosnak kell verítékezni az orgona mellett.

A jegyző somfordált mellém a temetés utáni napokban. Nem találkoztunk az iskolai jelenet óta. Fukaron bántam hát a szóval, ahogy közelembé ért, ahogy nem tudtam kikerülni.

— Most aztán elkezdődik a harc . . .

Tudtam, hogy mit akar mondani, tudtam, hogy a kántorválasztásra gondol. Sőt a terveit is megéreztem. De persze ezt magamnak tartottam.

— Sok szerencsét Oblath uram — köszöntem nyájas arccal.

Fekete Vincéné toppant be hozzám ezek után. Lelkendezve hajlongott előttem.

— A jegyző a vörös Mayer rokonát akarja ide-

hozni a faluba, a gárdosi osztálytanítót, a Vaszek Tónit. Az még legényember és ha megválasztják elveszi a jegyzőné testvérjét. Van az a lány már harminc esztendő, de eddig nem akadt senki, aki elvigye. Vaszek Tóni nem rossz kántor, de ha olyan volna mint a Tabak Lajos, akkor is megválasztanák, mert német! Ebből még baj lehet plébános úr!

— Baj csak akkor lehet, ha Vaszek Tóni rossz kántor — vágtam ketté teljes közönnyel Feketéné áradozását. — A baj az, hogy addig helyettesről kell gondoskodni az iskolában. Tabak nem láthat el nyolcvan gyereket, meg a kántorságot.

— Hát ez nagyszerű — kiáltott Feketéné. — Az esperes úréknál voltam a napokban. Ott van most vendégségben egy tanítónő. Rokona az esperes úrnak, Tardy Máriának hívják. Két éve végzett, de eddig nevelőnő volt valahol. Most nincs állása. Egész regényes története van neki. Azt hallottam, hogy ahol volt, az úr, a gyerekek apja... Nagyon regényes történet... Hát azért ez a lány helyettesíthetne Szentjánoson. Szép fiatal teremtés, csak egy kicsit gögös... Persze itt nem várhat semmi regényt...

És Fekete Vincénének ezúttal igaza lett. Hamarosan levelet kaptam Tardy esperestől és ajánlotta a hugát. Persze csak néhány hétről, néhány hónapról lesz szó...

IX.

Magas, fekete leány volt Tardy Mária. Fejét mindig fölvetette, gögösen, dacosan nézett égne. Valami elszánt, konok merészség uralta ezt az arcot. A hangja is keményen, dacosan zengett s a szája csak nem tudta eltalálni a szelíd, megadó szokat. Mindig az volt az érzésem, hogy ez a lány harcban áll, még pedig pedig elsősorban saját magával.

Kis, lenéző mosoly bujkált az ajkán minduntalan, ahogy az emberekkel találkozott és beszédbe kellett bocsátkoznia velük. Csak a szemében volt valami különös, csendes szomorúság, valami ottrekedt gyengéd gyermekiség, hívőnek maradt naivság. Ahogy néztem, ahogy figyeltem, kezdtem igaznak találni Fekete Vincéné pletykáját... Ez a lány nem mindennapi valaki. Ez a lány abból a fajtából való, akiért a férfiak elvesznek. Ez a lány nem tartja ölében a kezét és dacosan kinyújtja azért, akit megkívánt. Ellenség volt ez a lány — így éreztem az első perctől kezdve.

Két hétig a házamban lakott Tardy Mária. De csendes vendég volt, ezt még házam gondozója, Hrabovszkyné is elismerte. Csak Röschen nem szívelhette, mert rengeteg dolgot okozott neki a mosdóvízzel.

— Hogy mit pancsol ez egész nap, ha itthol van! Tíz vödör vizet is behordok egy nap emiatt — dohogott egyre-másra és boldogan lélekzett fel, amikor végre iskolába került Mária.

Tagadhatatlan, hogy az én életem rendjét is felforgatta ez a két hét. Én már úgy beleszoktam az egyedülvalóságba, a tunya magányosságba, hogy még magammal sem törődtem. Reverendám bizony gyűrött és foltos volt és csak kétszer borotválkoztam hetenkint. Ez a lány pedig, azzal a különös kíváncsi-szomorú gyermekszemével, azzal a furcsán gúnyoros mosolygásával, mindig ott akadt el a zsírfoltokon meg a szakállamon. Végre is engednem kellett. S most már velem is elégedetlenkedett Röschen. Mert vasalnia kellett, cipőt fényesíteni, kollárét keményíteni.

— Nicht zum aus halten — hallottam napestig a zsörtölődést és részben igazat is adtam a szeplős sváb leánynak.

Délutánonként nem tudtam lefeküdni, mert abban az időben szórakoztatni illett, kellett a vendéget. Este nem mehettem sétálni, mert akkor ő igyekezett szórakoztatni engem... Közben pedig azt is észrevettem, hogy a jegyző ott ólálkodik az ablakaim alatt a vörös Mayerrel és néhány más atyafival. Ezek nyilván leskelődtek rám. Mert nem kell egyéb a falusi fantáziáknak. Csak lássanak egy szép fiatal teremtest, egy szép fiatal nőszemélyt a pap házában, már megkezdődik a piszkos következtetés. Mert két eset lehetséges szerintük: vagy a lánya az illető, vagy a szeretője... Ezzel számolunk is mindannyian s lehetőleg nem engedünk magunkhoz még rokont se, még testvért se, ha az szép és fiatal... És így van ez jól, mert a botránkoztatás is vétek... Aztán pedig, bocsássa meg nekünk az Isten, vérünk is van, testünk is van. És a világra a legtöbb nyomorúság ebből zúdult az emberekre. És én is ember vagyok...

Azért nagyon megörültem, amikor Tardy Mária elköltözött tőlem és elfoglalta a kántorék egyik szobáját az iskolaházban. Hiába, okos lány ez! Tudja a törvényeken, parancsolatokon felül uralkodó ösztönök hatalmát! Kicsit titkon az volt az érzésem, hogy sajnálkozott is, amikor elment. Hogy mindent bevalljak, én is sajnálkoztam... Ezekben az időkben sokszor, hej de sokszor elővettem a hegedűmet... Negyvenötéztendő vén fejemmel bizony sóhajtoztam egynehányszor... Aztán munkára kaptam, keményen nekiláttam mindennek... Éshagytam, hagytam, hadd borostásodjék az állam kedve szerint...

Tardy Mária tanítónak kiváló valaki volt. Az iskolában egészen megváltozott ez a leány. Hangja meglágyult, arca megpuhult és nem egyszer láttam, hogy ölbe kapja a gyermekeket. Asszonynak, anyának való valaki ez a leány. Kár, hogy a magányos

élet, a kenyérharc, leszaggatja róla ezeket a szép meleg színeket és szürkére, kietlenre vetkőzteti a lelkét. Úgy láttam később, hogy Tabak Lajossal igen megértik egymást. Együtt járnak sétálni és sokat és összebújva beszélgetnek. Szégyellem bevalani, de fájt ez nekem egy kicsinyt . . . Sőt a faluban is suttogni kezdtek egyetmást a két emberről. Valaki látta Tabak Lajosnét sírni, valaki látta a két egymásfelé hajló embert a szőlőföldeken ölelkezni . . .

Aztán csak multak csendesen, halkan a falusi napok. A kántorválasztás súlyos gondjai nehezültek reám. Ez volt az oka, hogy nem törődtem a falubeli pletykákkal. Ez volt az oka, hogy lassan-lassan megfeledkeztem Tardy Máriáról is. Csak azt nem szerettem, hogy Tabak Lajos olyan sugárzó arccal futkos mindenfelé . . . De Vaszek Tóni nálánál is fontosabb személy lett számomra. A falu két pártra szakadt, két komor, néma táborra oszlott s ebből a feneketlen zűrzavarból egyre csak Vaszek Tóni támadt reám. Még nem láttam szegényt, de máris tele voltam keserűséggel irányában.

Közben a tél vége felé, a hóolvadás idején, amikor langyos kis szelek szaladgáltak a dombok között és esténként ott játszadoztak már a gyerekek az utcán, egyszerre betoppant hozzám Tardy Mária. Estefelé volt már az idő, a kis fehér bárányok lefelé botorkáltak a fekete juhászkutyák nógatása nyomán a hegyről. Ezeket néztem, meg a gyerekek játékát figyeltem, amikor kopogtak az ajtómon.

Először nem is néztem hátra. Azt hittem a házbeliek közül valaki. Vagy valamelyik olvasós asszonyom. Végül az ő furcsa, gúnyoros kis nevetése csendült fel sötétedő szobám mélyén.

— Így van az ember a falusi urakkal. Nem tudják azok mi az: udvariasnak lenni a nőkkel szemben!

A hang, a nevetés elpirította homlokomat. Vajjon mit akar ez a leány? Mit akar azzal a különös szigorú szomorúsággal a szemeiben? Ösztönösen az államhoz nyultam... Megint szégyenkeztem magamon, megint nem borotválkoztam... Aztán parányi dac futott el engem is. Hűvösen, kissé udvariatlanul fordultam hozzá.

— Mi tetszik?

A leány egy pillanatra megdöbbsent. Aztán rántott egyet a vállán és keserű indulattal lépett egyet felém.

— Hát semmi se tetszik. És épen azért jöttem el magához plébános uram.

Az úr szót erősen megnyomta. Úgy dobta felém, hogy belekapaszkodhassak. Máskor kedvesen, pajtáskodó bizalommal ejtette ezt ki. Most lebiggyedt a szája és kicsinylőn mosolygott is hozzá.

— Mert magához csak eljöhet az ember. Kötelessége, hogy meghallgassa a vergődő lelkeket. Istentől való kötelessége.

A gúnyos és cinikus hang felbőszített.

— A gyóntatószékben igen. A templomban igen — néztem rá szigorúan.

— Mindenütt — dobbantott hevesen kilobbant indulattal — mindenütt, ahol jönnek a szomszédok! Ha árokparton, ha korcsmaházban, ha útszélen, mindenütt meg kell állaniok reá! Mert nem mindig van a léleknek kibeszélő perce! Amikor jön, hallgatni kell reá, nem szabad ajtót mutatni neki. Mert ki tudja, hova rohan, hova menekül ilyenkor ez a vergődő lélek?

Okos ez a lány — rémültem meg újra — nagyon is okos. Úgy játszadozik, olyan könnyedén és egyszerűen a szókkal, mintha csak kis gyermekjátékok lennének azok. Ösztönösen, vadul törnek ki szép szájából a legsúlyosabb, legkomolyabb mondani-

valók is. Mintha ő nem is tudna róluk. Mintha nem is ő mondaná őket, hanem valamely láthatatlan, ismeretlen hatalom kényszerítené ki belőle. Meghunyáskodtam s a fejem lassan lehajlott egészen a mellemre. Ránézni azonban nem mertem. De így is, félszeg, gyámoltalan félpillantásokkal is láttam, hogy szép, halálosan szép ez a leány. Csak-hogy rettentő háborúság dűlta fel ezt a csodálatos asszonyi szépséget.

— Nézze plébános úr, én nagy dolog előtt állok. Nagy vétket készülök elkövetni. Lehet, hogy kár minden szóbeszédért, lehet, hogy mire innét kite szem a lábamat ott leszek újra ahol voltam, s rohajok megcselekedni azt, ami elől ma még futva menekültem. De mielőtt bármi is történnék, akarom hogy valaki tudja, valaki lássa, hogy védekeztem, védekezni is akartam . . .

Itt kicsit meghalkult a leány hangja. Nyomorúságosra, alázottra szürkült a lázadó tiráda, mely kizúgott a szájából. Nem lehetett egyelőre válasszom. Tardy Máriáé volt ez a perc, Tardy Máriáé volt a szó. Nyelt egyet a leány aztán félrefordította arcát.

— Tabak Lajost elválasztom a feleségétől . . .

Erre minden kiszaladt a fejemből: a falum, a jegyző, a vörös Mayer, a Vaszek Tóni. Minden, minden megsemmisült e percben. Ó Istenem, mily feneketlen mélységeket és sötétségeket rejteget is az emberi lélek? Különösen egy huszonnégyéves leány lelke! Micsoda rettentő és fertelmes titkokat takargatnak ezek a sima, szép arcok . . .

— Szegény Tabak Lajosné — szaladt ki számon a szálamom. Tehetetlen és tanácstalan voltam e percben, tehát csak sóhajtozni és szánakozni tudtam. Ez azonban csak szította a leányban lobogó tüzet.

— Szegény? Az a kis fakó, szürke senki, az a szegény? Hát én akkor mi vagyok? Mi vagyok én, a szép, a fiatal, az okos, aki arra szorulok, hogy egy ilyen gyámoltalan kis senkitől raboljam el a mindenét, aki maga is egy szálnalmas valaki! Mi vagyok én, ha egy Tabak Lajosra szorultam, ha már az is jó nekem? Ó Istenem, hát ki sajnál engem, amiért idáig jutottam? Mert kell, kell nekem valaki. Nem tehetek róla... Én talán átkozott vagyok... Lehetséges, minden lehetséges. De mit tegyek? Akármerre nézek, hegyek, álmos buta kis faluk, buta, buta parasztarcok! Hol talállok magamhoz való férfit? A parasztok között? Vagy a részeges segédjegyzőt válasszam? Mi vár rám másutt, ha máshová megyek? Huszonnégyéves vagyok és valaki megmérgezett engem. Valaki megismertetett engem olyan dolgokkal, amelyek belemartak a húsomba, vérembe. Valaki rosszá tett engem... És mások talán még rosszabbá fognak tenni. Tabak Lajos az egyetlen, aki megmenthet engem. Lelke van ennek az embernek és a lelkével szeret engem. Ha lemondok róla: a tisztaságról, a szép, méltó emberi életről mondok le és mindig mélyebbre fogok kerülni... Hát szabad ezt, plébános úr?

Könnyek lepték el hirtelen a leány arcát. Ráborult az asztalra és képtelen heves zokogással folytatta gyónását.

— Ahol állásban voltam, ott kezdődött. Én nem akartam. Ó Istenem, én oly tiszta voltam még akkor! És egy este rámtörték az ajtót... Az az ember... És azóta mindennek vége... Soha, soha nem lehetek az, aki voltam! Méreg van én-bennem, halálos undorító méreg... Nem bírom ezt elviselni! Eleinte beteg voltam, sírtam. Ott sírtam az oltár előtt a templomban. Aztán éreztem, hogy nincs segítség csak magunkban... Nem volt

senkim, nem volt se anyám, se barátom... Aztán már nem törődtem semmivel. Azután jött az undor s akkor elmenekültem... De hegyek vannak előttem, mindenütt hegyek és határok és nincs menekvés innen. Este, amikor sötétedik, amikor ráborul a falura a csend és én egyedül a sötét szobában gubbasztva kimeredt szemekkel figyelem a messzeséget: kigyúlad bennem minden; vér s lélek és vágyak kezdik marni testemet, lelkemet. Akkor, abban a nyomorult elvesztő sötétben jönnek rám a vágyak, a piszkos emberi vágyódások. De én ezt nem akarom, nem akarhatom! Mert mi lesz ennek a vége? Ma ez, holnap ámaz? Rettenetes ez a mélység, magányos emberek érzelmi merészsége és szabadsága! Ezért kell nekem valaki, aki segít nekem, aki mindig mellettem van...

— És nem talál erre mást, mint épen Tabak Lajost? Újra vétékkal akarja kezdeni az életét? Hiszen maga fiatal és szép! Biztosan rendelt magának az Úristen valakit, aki mellett törvényesen megtalálhatja testének-lelkének békéjét... Van valaki valahol, aki megválthatja magát a nyomorúságtól... Mert nyomorúság ez, úgy-e, Tardy Mária?

Semmi felháborodás nem volt bennem. Ó bennünk, papokban, nincs felháborodás az emberi gyarlóságok iránt. Hiszen mi úgy látjuk, olyan tisztán és töretlenül az emberi lelkeket, mint a napra terített vásznak. Jönnek hozzánk százan és ezren, jönnek sebesen, felszaggatott véres lélekkel; jönnek fekélyekkel, átkokkal, rettentő vétetekterhekkkel. Jönnek, egyre jönnek és lerakják nekünk, eléink gurítják a teherzsákokat és kibontják a hétlakattal lezárt titkos-titkok garmadát. De mi nem félünk, nem iszonyodunk. Úgy vagyunk, mint az orvosok, a sebészek: a legrettentőbb tályog se kelt bennünk

utálatot, sőt épen a leggennyesebb seb sürget bennünket a gyógyításra . . . Ez az orvos, ez a lélek-orvos ébredt fel bennem is Tardy Mária súlyos és gyötrelmes konfessziójánál. Vannak lelkek, akiket szidni, keményen ócsárolni nem lehet. Ezek a dacos, büszke, okos lelkek. Ezeknél a feddés épen az ellenkezőjét váltja ki. A heves, ingerlékeny, gőgös emberlelkekhez csak szelíden, simogató gyöngédséggel szabad érni. És itt van elrejtve Krisztus leggyönyörűbb tanítása: a jóság, a gyöngédség, a megbocsátani tudás teremtmény, emberformáló, lélek-alakító ereje. Ezért volt az, hogy az az asszony, a magdalai, ott hagyott egy szóra fényűzést, pompát, kényelmet, gazdagságot és földi örömeket. Ha Krisztus megfeddette, megszidta volna azt az asszonyt, akkor az tovább rohant volna az úton, amelyen addig is hajtotta a vére. De Krisztus nem vesszőzte meg. Krisztus csak ránézett szelíden, rásimította két szemének szelidségét és csak annyit mondott: Asszony, ne vétkezzél!

Soha, soha ennyire igaznak és emberfelettinek nem éreztem Krisztus tanítását, erejét, mint ebben a pillanatban. Ó én Krisztusom, ó én emberszívembe látó, emberszívek titkait értő Krisztusom, te adj nekem erőt, te adj nekem hatalmat — ezt gondoltam, ezt sóhajtottam magamban e nehéz, halálosan nehéz percben. És ez indította el kezemet Tardy Mária felé, ez a hatalom indította el kezeimet és helyezte tenyeremet fejére.

— Kedves, szegény Mária, próbáljon meg imádkozni . . . és sírni, sírni sokat. Ne higgyen a vétekekben. Higgyen a tisztaságban, a tiszta emberi életben. Higgye el, ez inkább magához, inkább a lelkéhez méltó. . .

Soha nem feledem el azt a sírást, ami ekkor következett és soha nem feledem el azt a tekintetet!

Sokáig tartott ez, egészen besötétedett körülöttünk. Hagytam, hogy sírjon, hagytam, hogy később szótlanul felkeljen és becsukja maga mögött az ajtót.

X.

A tavasz immár az ajtónkon kopogtatott és én még mindig nem tudtam szabadulni Tardy Mária fájdalomtól feldúlt arcától. Nem tudtam elfeledni a könnyekkel, kínokkal átszántott fiatal arcot. Könyveket küldtem neki időnként, olyan könyveket, melyek szépségüknél és mélységüknél fogva elbékíthették az étellel. Sokszor láttam ezidőben, hogy neki-neki vág a hegytetőknek, piros vállkendője messziről virított a sárga utakon a zsendülő vetések között. Kerülte az embereket Tardy Mária, megsápadtan törte, morzsolgatta a napokat. Csak a templomban láttam szemtől-szembe. Ott ült a kis oldalpadban, de nem nézett senkire. Úgy láttam, hogy mindegyre csak befelé nézeget Tardy Mária, csak a maga belső világát szemlélgeti. Örültem az imádságainak, de féltem ettől a kétségbeesett csendtől. Ezért is sürgettem főleg a kántorválasztást. Bár immár elcsendesedett a pletyka és Tabak Lajosné szemei különös boldogságtól csillogtak. Nyugalom és biztos hitek áradtak ebből a két egyszerű asszonyi szemből...

Ahogy ebben az időben esti sétáim után szemembe ötlött a fehér torony, valahogy elgondoltam, hogy íme itt is, körülötte is rohan az élet s minden arcát megmutatja az emberi gyarlóság. Bizony az életet, a sorsot nem lehet elkerülni. Ez a sors, ez az élet a hallgatag, egyszerű fehér tornyok alján is csak olyan véres és döbbenetes, mint a nagyvárosok útvesztőiben.

Egyszer aztán, ahogy kiléptem az udvarra, rózsá-

szlnű sugarak szöktek a szemembe. Észrevétlenül kivirágoztak a barackfáink! Nem is tudom, hogy történhetett ilyen hirtelen? Ibolyák, jácintok, tulipánok hasonló meglepetést tartogattak nekem. Madarak röpködtek a diófáink felett s illattól, hangtól sűrűsödött a levegő a nagy malomkőasztalomra. Ennél az asztalnál üldögéltem most órák hosszat és hallgattam, figyeltem a természet különös forradalmának, a tavasznak csodálatos melódiáit... Itt pipáztam és itt beszélgettem öreg bajtársammal, a János kocsissal.

Ez a komor, magányos vén ember mostanában felismerhetetlenül megváltozott. Napestig kaszát, ekét fényesít, kalapál. Aztán a lovak szerszámaint igazítja. Amikor végigrohan viháncolva a két szép sárga csikó, a vén kocsis valamely nyertéshez hasonlatos furcsa nevetésbe kezd. Ezt a hangorkánt bátran lehetne ordításnak is nevezni. Ezenfelül még énekelni is hallottam ebben az időben Kis-Tóth Jánost. Rozzant, keményre öregedett hangja nehezen zörrenik fogatlan szájából, a dallamok mereven buknak bele a barackvirágos, rózsaszínű tavaszba. Földekről, tavaszi szelek járásáról, búzatáblákról zeng az ének. Valami mély, bűnbánó bánat lobogott ezekben az időkben a két fakó, ki-kialuvó, öregedő szemekben. Egyszer csak felsőhajtott mellettem:

— Hej, plébános úr, ha én még egyszer megszánhatnám a magam földgyit...

A pipa most nem füstölgött. A két szem belefúrta magát a földbe. Én hallgattam és vártam a szót. Mert a parasztlélek szemérmes, félénk fátyolokba takarózik, mihelyt szavakat, kérdéseket vetnek eléje. Hagyni kell a percek, amikor elérkezik a szó ideje...

— Merd úgy van az, hogy így tavaszon rágyün

az embörré valami — magyarázta akadozva a vén hegyháti paraszt. — Olyan ez, mint a hideglelés. Fázik az embör, meg melege is van tüle. A fődből gyün ez a nyavala, a főszántott barázdákból... Nyáron, meg őszön már úni testöm-lelköm a földi munkát, de ha gyün a tavasz, majj kitör érte valami istenverte forróság. Kévánom. Köll... Suhancnak érzem magamat, ha befogok, ha szántani kezdek. Oztán tuggya, plébános úr, ilyenkor az is eszömbe jut, hogy eccör én is szántottam, vetettem a magaméba. Oztán csak eszömbe jut, hogy nem lesz jó addig meghani, ameddétig nem lösz de egy sánc földem... Nem lösz nyugovásom, ha úgy halok meg, szógamódra...

Föld, föld, te vagy a mindenség, az örökkévalóság errefelé. Téged óvnak, téged szeretnek, téged gyűlölnék és átkoznak a fehér torony alatt. Éretted sírnak, utánad sóvárognak, te vagy a szépség és szentség, te vagy a bér, az arany és a vér... ahogy ezt egyik forrólelkű költőnk elmondta.

Mindenfelé, minden kis fakó hajlásában megszínesedtek most a domboldalak. Tarka asszonyszoknyák viharzottak a dülőutakon, lovak nyerítése, suhancok dalolása, férfiak káromkodása hallik napestig. Fölhányt, föltépett barázdákból nehéz illatok kanyarognak az ég felé s az elinduló élet most kezdi forrongó munkáját. Ez az évszak mindig a teremtés misztériumát juttatja eszembe. Az a csodálatos, szentséges világrend ütközik szemembe, melyet a Magasságbeli ajándékozott a földnek és minden lakójának. Azon gondolkozom most sokszor, hogy a falusi ember már rászületik a hitre. Egész élete hitben telik el. Abban a percben, ahogy az életét, sorsát biztosító búzamagot beveti a földbe, már alázatos szolgálja lett az Isten akaratá-

nak és attól kezdve egész lénye merő könyörgés, merő forró alázat a mezők liliomainak Urához.

Ez időben magam is sokat jártam a földeimre. Bár Jakab váltig biztosított, hogy kár nekem minden fáradság, minden felesleges lépés, az ő családja olyan becsületesen fogja bevetni és megmunkálni a földeket, mint senki a faluban. Arra gondoltam, hogy mint bárki a faluban. Mert adhattam volna akárkinek a csipándi szántásokat, mindenki csak búzát vetett volna a védett fekvésű, szép határba... Talán még magam is azt vetettem volna. Így azonban valószínűleg igaza lesz Kis-Tóth János barátomnak és három esztendő múltán nem terem még krumpli sem a kiuzsorázott táblákban.

De mindennek vége lett abban a pillanatban, amikor megérkezett Vaszek Tóni... Röschen újságolta nekem a hírt, amikor egy délután átszaladt a falun a vonat:

— Nézze csak, plébános úr — rohant be elfulladva — ott megy ni a Vaszek, a Tóni...

Így mondta, ilyen egyszerűen: Tóni... Persze, gyerekkora óta ismeri a jövődő kántort. Hiszen itt nőtt fel ez az ember és lehet, hogy éppen Röschen-nel tanulta az ábécét.

Egy hosszú, vézna, hajlottvállú, vörösbehajló férfiút láttam a sínek mentén. Sárga kabátot viselt és egy zöld táskát cepelt a kezében. Ez a táská katonaládának is beillett volna. Félúton se tartott, amikor Hattyuffi, a segédjegyzőnk rohant eléje. Nyilván valamely üzenetet hozott számára a főnöktől. Aztán a vörös Mayerhoz igyekeztek. De rövid idő múlva a plébánia felé tartottak. Ebben a pár percben végleg elbúcsúztam minden nekem tetsző dologtól. Elbúcsúztam a földszagú határtól, a barackvirágoktól, a felnyitott barázdáktól, a pattanó almafáktól, minden széptől, mélézésra

csábító dologtól. Még Tardy Mária szomorú szép arcától is...

A két ember nagyon meleg, jóformán baráti összesimulással lépett be hozzám. Azt hiszem, közös barátokra akadtak egymásban. Ahogy beléptek hozzám, azonnal láttam a kántor arcán az ital bélyegét. Szeplős, vörösbe hajló bőre lilán szederjesedett és szájából tíz lépésre is áradt a borszag. Kedélyeskedve dörzsölgette kezeit.

— Hát itt volnánk plébános uram — harsogta teli szájjal.

Hangja, úgy látszik, van ennek az embernek — gondoltam. Nem is tudom, hogy hol szorúl meg benne ez a hatalmas, feneketlen basszus.

— Sokat hallottam én magáról, plébános úr — kedélyeskedett és magabízón dörzsölgette kezeit. Erre a konfidens, barátkozó hangra elszállt szívemből az alázat, amelyet oly igen igyekeztem dédelgetni. Valami forró, dacos ösztön ólálkodott bennem. A Bánkyak gögje volt ez, apáim konok, megtépheetlen gögje. Már-már az asztalra csapta ökleimet ez a feltámadó gög. Nem lehet erről tenni. Mi papok is csak húsból, vérből, hibákból és indulatokból vagyunk. Vaszek Tóni — persze nem tehet róla szegény — minden eredendő vétket felébreszt bennem.

— Képzelem, hogy miket hallhatott rólam — szaladt ki a számon gúnyosan a szó — csodálkozom is, hogy ezekután mégis felkeresett engem.

— Hehe, persze, persze — hebegett szaporán s merészen belenyúlt a cigarettás doboz mélyébe. Kínálást nem várva, rágyújtott.

— Úgy van az — magyarázta — az ember kívánczik a falujába. Mert azt tetszik tudni, hogy én idevalósi vagyok...

— Tudni, tudom — legyintettem — de, sajnos, ez nem jelent még semmit...

Most elijedt a szeplős vörös arc. Rám meredt hosszú percekig.

— Van talán jelöltje a plébános úrnak? — kérdezte hirtelen és bizony ijedelem érződött a mély basszusból.

— Az nincs. Nekem soha sincs jelöltöm. De mindenesetre élni fogok a kötelességemmel és majd a választás, a próbák fognak döntení . . .

Vaszek Tóni most előblösítette a hangját. Elpirult kicsit és alázatosan kezdett hajlongani.

— Hiszen épen azért jöttem először is a plébános úrhoz. Tudom én mi a rend! Nagyon szeretnék persze idejönni Szentjánosra, hiszen idevaló vagyok. Mindenki ösmer, itt nőttem fel. Persze vannak nekem barátaim is itt, ezek is szeretnék, ha közéjük jönnék kántornak. A jegyző is támogatna engem, meg az iskolaszék is. De persze ez nem elég. Én tudom, hogy mi a kötelesség. Azért is jöttem először ide . . . Mert azt is tudom, hogy fő a békesség pap és kántor között.

Azonnal, ezekben a percekben láttam, hogy Vaszek Tóni alázatos ember és vele alig akad majd bajom. Egyszerű, majdnem együgyű lélek ez. Csak akik mögötte vannak, akik személyében ellenségeskednek! Az a néma, elszánt, mondhatnám ádáz gyűlölség ejtett gondolkodóba, mely Vaszek Tóni személye mögött húzódik meg a lelkekben.

— A választásnak most már meg kell lenni — mondtam ki a végső veszedelmet. — Húsvétra már kántor kell nekünk. Hiszen már itt a nagybőjt, már most is nehezen bírja szegény Tabak a dolgot. Naponta nyolcvan gyereket tanít, aztán esténként a litániák . . . Aztán jön a nagyhét. Arra már itt kell lennie az új kántornak.

— Persze — bólongatott szaporán Vaszek Tóni. —

Meg aztán szegény kolléga nem is bírja hanggal . . . De hiszen nem is tudhat mindenki mindent.

Itt kihúzta magát. Horpadt melle fölfuvódott s már-már vártam, hogy azonnal fülembe harsogja a magas c-ét. Ebben a szándékában Hattyuffi úr akadályozta meg.

— Azt hallottam — szólalt meg kaján mosollyal — azt hallottam, hogy a magyaroknak is van jelöltjük. Pethő Pistának hívják az illetőt. Még egészen fiatalember. Az apja Szentpéteren volt tanító, meg kántor. Híres kántorcsalád az. Az öreget is úgy hordozták három-négy faluba a hívek búcsúztatni, meg lakodalmat köszönteni. A vidéken a bolondulásig szerették ezt a családot. Jókedvű, vidám emberek voltak a Pethők, szerették a dalt, a bort, az asszonyt. Magyar embernek meg ennyi elég, hogy kedves legyen előtte valaki. Hallom, hogy most, amikor a németek Vaszek Tóni mellett korteskednek: követségbe mentek Pethő Pistáért. A fiú most Tolnában kántoroskodik. Két év alatt negyedik helye van . . . Mindig baja volt az asszonyok miatt . . . Hát ha ez igaz, ha a Pethő Pista is jelentkezik, hát akkor plébános úr, akkor nagy baj lehet még . . .

Az új név engem is megdöbbsentett. Attól kezdtem félni, hogy ez a Pethő gyerek rokonszenves talál lenni előttem. Attól félttem, hogy nekem is megtetszik ez a vidám, asszonybolondító kántorivadék és ebben az esetben elveszítem a tárgylagosságomat. De legjobban Vaszek Tónit döbbsentette meg a hír. Kimeredt szemekkel nézett reám és majdnem elsírta magát gyerekmódra. Megsajnáltam. Persze, ez a szegény szeretne itt lenni a szentjánosi csendes házak között, szeretne a szép, karcsú fehér torony alatt orgonálni . . .

— Majd elválík minden. Már csak egy-két nap a

kántorválasztásig. Erről a Pethőről most hallok csak először...

Ezzel elbúcsúzkodtak vendégeim. Az ablaknál láttam, hogy a két ember elválik egymástól az utcán s Vaszek Tóni a vörös Mayer háza felé szaporázza lépteit. A segédjegyző meg valami alattomos mosollyal a korcsmához igyekezett. Ott ilyenkor poharaznak a műszakról hazatérő magyar bányászok...

Ahogy a két ember elment tőlem, furcsa, tétova terv kezdett melegedni szívem mélyén. Egyszerre Tardy Máriára kellett gondolnom. Ha ez a Pethő Pista becsületes fiatal ember, ha jó a hangja... Bizony nem volna rossz Máriának... Biztosítva lenne a sorsa. Nem kellene többet félnie, nem kellene kétségbeesetten védekeznie önmaga ellen. Egy vergődő, forró asszony-lelket lehetne megmenteni a becsületes életnek.

Nagyon kíváncsi voltam hát erre a fiúra. Behivattam Jánost, öreg kocsisomat. Ez a régi ember biztonnyal ismerte a híres szentpéteri kántorékat.

— Hát bizony híros ember volt az — pislogott az öreg és felderültek a fakó szemek. — De még az öregapjuk is itt vót kántor. A Pista se más, mint ők vótak. Hejj ha eccör meglátták azt az aszszonyok, ha azt eccör meghallik inöküni, de még a németök is azt választik...

— Szereti-e a bort? — vágtam ketté az áradozást.

Az öreg sumákkolt és hümmögött kicsinyt.

— Már a fajtájában van. Az volt az öregnek is a baja. A bor, a kártya meg az asszony... Azért kellett nekije elmönni Szentpéterrű... A fajtájukban van a mulatozás. A Pista se lesz sokkal más...

Kicsit fájt ez nekem. Jobb szerettem volna, ha

Tabak Lajoshoz hasonló lélekben ez az ismeretlen Pethő Pista...

— Azért nem garázda embörök — magyarázta tovább az öreg. — Barátságos, jószándékú embörök vótak. Nem nézték le a szegény parasztot se. Szerették is őket nagyon...

Igy vette védelembe János a szentpéteri Pethőket...

Magam pedig egyre melegebben gondoltam a két fiatal életre, melynek sorsa mintegy az én kezembe simult. Az Úristen szándékai kifürkészhetetlenek. Ime, van a világon valahol messze két ember. A világ különböző részein nőnek fel, különböző körülmények között nevelődnek különböző embereké. Ez a két ember még nem is tud egymásról semmit, nem is tudják egymásról, hogy a világon vannak. S egyszerre jön a perc, jön a véletlen, a sors s beteljesedik rajtuk az Úristen rendelése...

XI.

... Tardy Mária... Ó nem a név a fontos, nem is az egyén. Az ember soha senkitől ne féljen, csak önmagától. Legnagyobb ellenségeink mi magunk vagyunk. Tardy Mária, én téled nem félttem soha. A te két szép fekete szemedből nem ért hozzám csak szépség, csak fény és bűbájos ragyogás. A te puha, friss ajakad nem adott nekem mérget, csak édes, friss örömöket. A te drága magas homlokod nyitott és tárt volt én előttem s láttam mögöttem forró gondolataidat, érzéseidet és vívódásaidat. A szíved, ez a gyönyörű, lélekkel, vérrel, asszonyisággal teljes szív, magától nyílt ketté előttem s mint a mesék bűvös szelencéje, csodálatos kincseit tárta elém szenvedélynek, szerelemnek és szomorúságnak. Asszony vagy te Tardy Mária, teljes és

tökéletes asszony. Érzésekből fölépített, vibrálóan életés és teljes valaki vagy. Nagy hatalom vagy e földön, te intézed világok és életek sorsát, reád méretett az élet ajándéka — mégse tőled félek, mégse tőled menekülök Tardy Mária... Pedig szép vagy, fiatal vagy, édes és gyönyörűséggel teljes vagy. Két kezedben bizonyára ott rejtőzik az én szegény, öregedő férfi életem joggal várt boldogsága és szép öröme. A te szép arcod mögött kellene kivirulnia sorsomnak, eljövendő messzi éveimnek. Te fiatal vagy Tardy Mária, szíved majd ösztönösen húzódik valaki felé, aki hozzád való. De én tudom, én érzem, hogy csak szólanom kellene, csak egyetlen egyszer kellene megszólalnom s kezembe vehetném ifjúi szépségedet. Tudom és érzem — ó drágaságom az érzés e világon úgy húzódik emberek és terek között, mint egy kifeszített, élő antenna — érzem, voltak estéid, amikor érettem sírtál, amikor jöttél volna kitért szíveddel és kitért karoddal. Voltak estéid... Láttalak a télies tavaszban az ablakod mögött, láttalak, hogy állad tenyeredbe szorult, hogy az arcodon egymásután csillognak könnyeid s így nézed, nézed mereven házam árnyékát... Egyszer láttalak az ablakom alatt, nálam sötét volt akkor, az estét és az éjszakát szemléltem és rád gondoltam Mária... Te ott álltál kazsmirkendőddel a rügyeket bontó akácok alatt, egészen belevesztél, belesímultál az éjszakába. Csak az arcod világított a sötétben, a fehér, sápadtan gyönyörű arcod. Csak a szemed fénylett, a két édes, drága szemed ragyogott reám, akár a csillagok az égről... Azt gondoltad, vártad, hogy majd észreveszlek és kimegyek... Én pedig az ajtóhoz szédültem és kétszer ráfordítottam a kulcsot... Aztán megálltam a szobám közepén, az íróasztalom előtt. Körömöm belemélyedt

a húsemba s véresen, fájón, dideregve néztem, amint megfordulsz és csendesen visszaballagsz a tanítóházba... Lehajtott, drága fejedet akkor este sokáig láttam a lámpád előtt...

Tardy Mária, bocsáss meg nekem, hogy tudom a titkodat. Tardy Mária, Tardy Mária azért szeretetsz engem. Azért gondolhatsz reám s ha asszony leszel is, ha más asszonya leszel is, én megáldalak. Én egyebet úgyse adhatnék néked, csak áldást. Nincs nekem semmi egyebem e földön. Amim volt, erő, bátorság, dac, szerelem, vér, tudás és szenvedély, azt mind, mind Istennek kellett adnom. Nem kérte tőlem, nem parancsolt rám: önként, a magam akaratából ajándékoztam Neki. Viszonulásul áldást adott nekem, megadta azt a csodálatos, egyedülvaló jogot, hogy megáldhatom az embereket. A jókat és bűnösöket, a tévelygőket, a vétkezőket, az erényeseket és esendőket egyaránt. S ezért téged is megáldalak így gondolatban Tardy Mária. Ez az áldás mindhalálig enyémmé, hívemmé tesz majd téged s ha tested, lelked más férfiú öröme lesz is, marad egy zug a szívedben az én számomra is, lesz a lelkedben egy kicsiny láthatatlan cella, ahol néha-néha megsimogathatod az én őszülő, gyarló férfi homlokomat is...

És mégsem tőled féltem Tardy Mária. Csak te általad féltem attól a nagy, számunkra legnagyobb hatalomtól, amelyet úgy hívnak: asszony, család, gyermek... Milyen szép gyermeked lesz neked Tardy Mária, ha felesége leszel ennek a fiatal férfiúnak... Látod, én ezt soha, soha nem ismerhetem meg. Te és ti világi emberek ezt talán meg se értitek. Ti azt nem érthetitek, hogy milyen nehéz és gyötrelmes dolog megfelelni a vállalt eskünek, a fogadalomnak. Ti nem érthetitek meg soha, hogy milyen határtalan, emberfeletti erőre

van szükségünk nekünk, hogy legyőzhessük magunkban az embert. Ha papról van szó, az emberek nem hiszik el nekünk, hogy nem az érzékek lázadoznak mibennünk, hanem az érzések. Azok a botlások, azok a szóra sem érdemes bukások, amelyekkel telve van életutunk, nem jelentenek semmit, mert a lelkünkig soha nem érnek. Nem a nő hiányzik nekünk, nem ő utána sóvárgunk néma éjszakáinkon, hanem a társ, a feleség, a család és a gyermek. Ez a hármasság, tiszta emberi hatalom sikolt felénk, ha magányos szobánkban tör reánk az este . . . Sok év, sok esztendő szükséges ahhoz, amíg végre elcsendesedünk, amíg végre a magunk véres gyötrelmei árán megtanuljuk értékelni az áldásadás ajándékozó gazdagságát. Áldozatok vagyunk Tardy Mária, az Úristen oltárának élő, égő áldozatai.

Azért te boldog leszel, nyugodt leszel Mária. Lehet, hogy soha meg se érzed, hogy titokban, láthatatlan, egy lélek őriz téged, egy lélek, egy férfilélek áld téged és óva vigyázza életedet. Ez az én ajándékom, ez az én hódolatom a te számodra. Talán szegényes, talán fölösleges, de nem tudom visszavenni. Az én tűnő, pusztuló, öregedő életemben te voltál az utolsó, a legerősebb, a legemberibb láng. Most már, hogy távozóban vagy tőlem, — ó hiszen igazában nálam se voltál! — most, hogy más felé kerülsz testeddel, lelkeddel — most bevallhatom neked, hogy te voltál az egyetlen az én férfiúi életemben, akitől félttem, aki veszélyeztet bennem legnagyobb ellenségemet: önmagamat . . .

Ezentúl csend lesz, ezentúl újra elborít a magány, az egyedülvaló, árva férfiúság . . . Te ezt sose tudod meg Mária. De ez nem baj. Azért én megőrzöm magamban fehér arcodat . . .

Ahogy gondolkoztam, egyszerre azon kaptam

magamat, hogy neveket irogatok a sorvezető szélére . . . Mindig ezt a két nevet találta el a tollam : Pethő István, Tardy Mária . . . Tardy Mária, Pethő István . . . Mindig ezt a kettőt . . .

Ha van sors, ha van végzet, úgy az is az Úristen rendelése . . .

*

Egész éjtszaka zuhogott az eső. Vigasztalan gyászszos szomorúság gubbasztott a dombok fölött. Az utcán egymást érték a facipők, esernyők. Csúnya, kiábrándítóan szürke vasárnapra virradtunk. A virágszirmok barnán-tépetten úszkáltak a pocsolyákban s a könnyed tavaszi bimbók fejecskéi ott haldokoltak a rájuk zuhant egyhangú tavaszi esőben.

Jakab, a harangozó, dörmögve kaparta a kövezetet az ablakom alatt. Néha meg-megállt, nekitámaszkodott a falnak s úgy kémlelte a határt. Nehéz, szürke ködök füstölögtek mindenfelé és betakarták a Mecsek messziről kékelő határait.

— Ennek már vége — állapította meg — klumpa nélkül nem gyűhetnek a népek.

Ennek látszólag örült az öreg. Legfőbb gondja ugyanis mindig a templom volt. A tisztogatás, a takarítás különösen elkeserítették Jakabot. Bár ezért a ténykedésért fizették a hívek. De a vasárnapra való készülődés mindig kétségbeejtette. Akkor volt a legboldogabb, amikor vasárnap, a litánia után végre bezárhatta a templomot s egy hétig nem kellett törődnie a takarítással. A mai nap azonban méltán keseríthette szegényt. Három faluból jönnek össze a hívek, négy kántor énekli ma a misét . . . Erre a különös és valóban ritka ünnepre minden valamirevaló keresztény itt lesz a templomban. Ki facipőben, ki csizmában. Jakab a facipőt

szereti legjobban, mert azt kívül hagyják a hívek és nem viszik vele be a sárt a templomba. De a csizmák, meg a cipők?

— Úgyis elpusztul a világ — mormogta elkeseredetten Jakab ha erre gondolt; — ha már a parasztok is cipőben járnak. Hozzá még a németek csizmát hordanak. Ez már a világ végét jelenti.

Egyideig csak elhallgattam Jakab filozofálását, de végül is eszembe jutott a nap fontossága. Mindössze négy kántor jelentkezett ugyan, de így is elég nehéznek láttam a napot. Vaszek Tóni mellé egész nyíltan felsorakoztak a németek. Házról-házra adták a németek a nyurga, szeplős férfiút, ki falujuk szülötte volt. S ő házról-házra ment, barátkozott velük, ölelgette őket és itta azt a hihetetlenül savanyú — noha szőlőlevet, amelyet bornak is neveznek. Sőt ezeken felül a vörös Mayer házánál ő maga rendezett egy mulatságot, amelyre az ifjúságot is meghívta s a vörös Mayernak zongoráján reggelig verte a polkát és keringőt. A fél falu ott ólálkodott a gazdag paraszt háza előtt, hozzám is áthallatszott a nótájuk:

Der Heimat unser Heimat

Dort gibt ein wieder, wieder sehen...

Mint a mennyei harsona, úgy zengett szakadatlanul Vaszek Tóni basszusa. Ehhez képest lágy fülemileszó az Applenz Andres rézkürtje, amelybe lakodalmakon szokott belefújni.

De Vaszek Tóni mellett még három jelölt is harcba szállott. Közülük egyiket Fekete Vincéné szabadította rám. Nyilván rokona volt az asszonynak. Egészen éretlen fiú volt ez; még érezhető volt rajta az iskolaszag. Ezt az istenadtát nem felejtettem el soha. Egyszer meghívtam ebédre, s minden igyekezetem mellett sem tudtam bele-

diktálni semmit. Csupán a két csirkelábat halászta ki a tálból.

A pályázók között akadt olyan is, aki maga fizetett a falubelieknek s összehívta az iskolaszék tagjait a kocsmában. Mások meg az asszonyok körül legyeskedtek. Csúnya, megalázó ez a hajsza, melyet folytatni kénytelenek ezek az emberek a parasztok kegyeiért. Utolsó este a bíróság előtt egyenkint énekeltek egy-egy dalt. Mint a komédiások... Én szégyenkeztem helyettük...

Csak Pethő Pista nem jelentkezett. Csodálkoztam is ezen módfelett, de a magyarjaim arcán valami áldott, komoly nyugalom ült. Hagyták Vaszek Tónit, hagyták Vörös Mayert, hagyták a németeket.

Aztán végezetül is elérkezett a nagymise ideje. Ezen a napon rövidre fogtam a prédikációmát. Tabak Lajost láttam az orgonánál: mellette sorakozott a négy kántor-jelölt. Úgy ültek ott az orgona mellett, mint a harcba induló katonák. Az arcuk is ezt mutatták, ezt a komoly, végzetes hangulatot. Láttam, hogy alig figyelnek rám; az asszonyok forgolódni kezdtek, mások köhögtek, suttogtak rendületlenül. Pethő Pista nem volt sehol.

Félóra múltán feldíszítetten beléptem a szentélybe. Az orgona felzúgott. Új és hatalmas akkor-dok uralkodtak a fehér falak alatt. Nyilván Vaszek Tóni ült most Tabak Lajos helyére. Övé volt az elsőség, ezt megadta neki a falubeliség. Teli, érces hangja átnyalábolta a lelkeket és mire a lépcső-imámba kezdtem, egyetlen hangként tört az oltár felé a németek ismerős, gazdag melódiájú mise-éneke:

Hier liegt vor deinem Majestät...

Pár pillanatig megdöbbenően álltam az oltár

előtt. Ez volt a harc első fázisa. Magyar mise volt soron és Vaszek Tóni német énekbe kezdett, nyilván vérei tanácsára... A merészség kis híján megzavart szent szolgálatomban. Éreztem, hogy a vér agyamra iramodik, éreztem, hogy felgyúlik bennem valami ösztönösen emberi dac, harag és felháborodás. Percek kellettek, amíg annyira jutottam, hogy alázatba hullottan megtalálhattam a szavakat, az igéket, amelyek az oltár szolgájává avattak, amelyek letéptek rólam minden emberit és elszakítottak minden földi dologtól. Most már amúgy sem lehetett változtatni a dolgon... Most már folytatniok kellett a többieknek is a német énekeket. Ehhez pedig nyilván legjobban ért Vaszek Tóni...

Amikor az első Dominus vobiscum-nál kifelé fordultam a hívekhez, láttam, hogy a magyarok lassan kimennek a templomból... Bocsássa meg nekem az Isten, de ilyen nehéz és hosszú misét még sohasem mondtam... Egyetlen hangra sem tudtam figyelni, egyetlen énekre sem tudtam rávigyázni... Hátam mögött, a hajóban, félreismerhetetlen vitatkozásokat hallottam. Lökdösték egymást, pisszegtek és gyűlölködtek. Hova tűnt most az a drága gyönyörű áhitat, amely vasárnaponként mindig megéreztettem velem, hogy több, magasabb hivatást teljesítünk mi papok mindeneknél a földön?! Hol volt a szemek megadó áhitata, a szívek csodálatos nyugodalma? Hol volt az énekek éneke: az imák és dallamok mögül kicsendülő lélek felzendülése? Azon vettem magam észre, különösen az áldozás után, hogy gyorsan, szinte hadarva siettetem a szókat. A ministránsaim sehogy sem tudtak követni ebben. Végül csak elérkeztünk az *Ite-missa* es-ig és ekkor, ahogy a kórusra néztem, a négy kántor előtt egy sugár, fiatal férfiút láttam. Szép, magas homlokú feje

oldalt hajolt s ahogy az utolsó szótag kicsordult a számból, ott termett a kántor mellett. Nyomban e szempillantás után néhány komoly magyar arcot láttam a vörös Mayerék tábora mellett. A gondolatok pillanatonként futottak agyamban s mire befejeztem az utolsó evangéliumszavait, egy gyönyörű, csodálatosan lágy férfi-bariton zendült fel a templomban.

... *Boldogasszony Anyánk* ... énekelte, sírta ez a hang és vele énekeltek és vele sírtak koldus, leszegényedett hegyháti magyarjaim ...

— Pethő Pista — gondoltam e pillanatban.

— Pethő Pista — susogott mögöttem valaki az asszonyok és a lányok táborában s a hang, a gyönyörű, telizengésű férfi-bariton zengett, zúgott nagyszerű diadallal. Az utolsó szavaknál én is vele énekeltem, én is vele kértem: *Ne feledkezzél meg szegény magyarokról* ...

Ahogy megáldottam a híveket, láttam, hogy az arcokat minden szenteltvíznél magasztosabb harmat nedvesíti: láttam a nehéz, kemény arcokon a könnynek, az áhitat könnyeinek nyomait. Láttam, hogy együtt van e percben minden német és magyar hívóm s együtt borulnak a szívek a kereszténység diadalmas Asszonyának lábai elé.

Pethő Pista győzelme egészen nyilvánvaló lett. Amikor kiértem a templom elé, férfiak és asszonyok fogták körül a fiút. Ugyan jórészt szentpéteriek voltak a lelkenedzők, de akadtak a jánosiakból is elegen. Sőt még németek is. Mint a Finterek, meg a Konrádok. Csak a vörös Mayer tábora húzódott rendületlenül Vaszek Tóni mellé. A jegyzővel egyetemben forrongtak dacosan és sértődötten. A másik három kántorjelölt eltűnt ekkorra. Nyilván siettek a vonat után, mert nincs itt jövője senkinek. Pethő Pista és Vaszek Tóni állottak egymással szemben...

Fekete Vincéné is megfélekedezett pártfogoltjáról. Addig-addig forgolódott, míg végre is odafurakodott Pethő Pista mellé, akit bátyaként fogtak körül a szentpéteriek.

— De gyönyörű volt, jaj, de gyönyörű volt ez az ének! Ilyet még nem hallottam soha.

Egy-két öregasszony a szemeit törölgette.

— Mind az apja, mind az apja. Az is így megrikkatta az embert.

Ez a nagy, átfogó lelkesültség elfelejtette velem a németek merészségét, a maguk diktálta német miseéneklést is. Magam is inteni kezdtem Pethő Pistának, erre megoszlott a tömeg.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus — köszönt a fiú kis meghajlással. Ahogy élém került, ahogy rámézett, volt az arcában valami diákos tiszta sugárzás. Valami ragyogó, belső derű, vidám, töretlenkedvű ifjúság. Arra kellett gondolnom hirtelen, hogy lehet ez a fiú kártyás, lehet italos, lehet asszonybolond, de alapjában véve mégsem lehet romlott. Nem tehettem róla, egész szívem ezé a fiúé lett ebben a percben. Így vagyunk mi magányos, családtalan emberek sokszor. Vad-idegen lényeket megszeretünk és ragaszkodunk hozzájuk hibájuk és bűneik dacára. Azt se értettem, hogy a következő pillanatban Máriát is felfedeztem és intettem neki. Bemutattam őket egymásnak és mindkettőt ebédre invitáltam.

Már-már beértünk a házba, amikor vörös Mayer kigyulladt arccal rohant hozzám.

— Azért mégis a Vaszek lesz a kántor. Azért is.

Felhorkanó láz lódította meg a hlveket. Egymás hátán törtettek felém magyarjaim.

— De nekünk nem kell a német — rikkant fel Kis-Tóth János, az én hallgatag, csendes kocsisom.

— Maga hagasson, maga kódís! — ordította

Mayer — maga csak vakarja a pap lovát. Magának nincsen szava. Annak van szava, aki fizet.

A «fizetés» szó újból fejbeütötte a hlveket, különösen pedig a német hlveket, akárcsak Finter Bálint lakodalmán.

— Igaza van, igaza van! — zúgták kórusban a Mayer mellett. Hátról a jegyző szemei lobogtak felém.

Kis-Tóth János azonban nem hagyta magát. Anélkül, hogy bárkit várt volna, bárki szavát hallotta volna a magyarok közül, odaugrott Mayer elé.

— Hát kinek a földjéből fizettek, mi? Kinek a határából lettél te gazdag? Kitől vettétek potyapézen a birtoktokat? Kihöz jártatok napszámba? Ki mellett húzódtatok meg ennyi éven át? Hát mit gondoltok, hogy amiért most már leszegényedtünk, ti most mindent elvehettek tőlünk, még az Isten szavát is? Hallod-e, vörös Mayer, Magyarországon vagyunk ám mink, hiába jártatok a falukat, sohse is lesztek ti itt urak, ahogy te, meg egyik-másik bolond szeretné. Örüljete, hogy nyugságotok van, örüljete, merd...

— Merd? Merd, mi lesz?! — kiáltotta hetykén Mayer... Csodálatos, hogy ez az ember nem tud megnyugodni.

— Merd bemondom a főbírónak, hogy hány száz pengőt kaptál a multkor az ügynöktől, aki német újságot, meg könyvet adogatott, hogy osszad ki a németeknek.

Erre a szóra a jegyző is közbekiáltott.

— Ez becsületsértés! Így nem lehet senkit meggyanúsítani.

Ahogy a németek a becsületet hallották emlegetni, hirtelen odasorakoztak a vörös Mayer mellé.

— Ne bántsák a németek becsületét! — Ordították és ökleik felemelkedtek.

Ó emberi indulat, ó sajnálatos, gyarló emberi lélek, milyen apróságokon múlik sokszor a vétek! Még szólni akartam, közbekiáltani a lázadó haragosoknak, de elsodortak engem. Kis-Tóth János mögött is harcba ugrottak magyarjaim. Egy pillanat múltán egymást tiporták németek és magyarok a templom udvarán.

Pethő Pista ugrott közéjük elsőnek. De nem bírt az indulattal. Ekkor csendőrökért szaladt. Mire azok odaérkeztek, Kis-Tóth János és vörös Mayer félholtan heverték a sárban. Az asszonyok bódultan sikoltoztak, a gyerekek bambán sápadoztak. Mind-egyik bután, tehetetlenül nézte a percekadta jeletet. Magam se találtam szót. Öreg kocsisomat támogattam befelé a házba. Nem láttam most, hogy mögöttem két fiatalember lépeget, egymáshoz simulva, egymáshoz húzódva.

XII.

Napok óta olyan a falunk, mint a csatatér. Emberi indulatok, az emberi lélek kiszámíthatatlan rejtelmes erői uralkodnak emberek és dolgok felett. De azért látszólag csend van. Gyermekes és asszonyok ijedt szemekkel néznek össze, ha találkoznak. Mindenki beszélni szeretne és senkise szól semmit. Mintha a mondanivaló, a hang ottmaradna gyáván és kimondatlanul az aggódó szívek mélyén. Csend-örök szuronyai villognak a házak között, kemény lépteik alatt nagyot dobban a hallgatag szentjánosi föld s fővegjük tolla merész daccal játszadozik a levegővel.

A gazdák alig mutatkoznak mostanában, még a kocsmá tájékát is elkerülik. Behúzott fejjel, gyorsan inálnak tova egymás mellett. Az a forró, vad harc, amelyet Vaszek Tóni miatt a németek kirobbantottak, hirtelen elcsendesedett. Ma-

gyarjaim néha megengedtek egy-egy nevetést a láttukra. De ezt is csak akkor, ha a csendőrök nem voltak láthatók. A rend és törvény őrei előtt csak félelemmel tudnak állani a falusi emberek. Itt be kell vallanom, hogy ebben kevés része van a tekintélytisztletnek, mint sokan vélik; csupán a szuro nyok, az életet-halált osztogató fegyverek váltják ki belőlük ezt a meghajló alázatot, mely tulajdonképen az ijedelem takarója.

Az én házamban is kifejeződött a falu hangulata. Öreg kocsisomnak ugyan nem sokat ártott a vörös Mayer ökle, hála Isten, igen jól bírja a napi étel- és ital-adagot. Mégis mindenki pátyolgatja, mindenki sajnálkozik felette. Különösen Pethő Pista jár sokat a nyomába. Ez a fiú a kántor-választás óta vendégem. Nem engedhetem el egyelőre, legalább is addig nem, amíg a hivatalos vizsgálat be nem fejeződik. Ez pedig napok kérdése. Nálunk azóta megfordultak a környék papjai és tanítói. Úgyszólván híres ember lettem a falunkkal egyetemben. Még az újságokba is belekerültünk. Én bizony pirultam ezért a hírességért.

Közben a napok csak multak. A vonat rendesen meghozta a postát az újságokat és a leveleket. A barackfákról lassan lehulltak a szirmok és egyre-másra kezdtek pattanni az almafák bimbói. Künn a földeken is változatlan volt a béke. Tarka asszony szoknyák viharzottak a dombok oldalán, a szőlőtövek között. Kis dalocskák verődtek a hegyekre, melyeken egyre-másra virágba borultak a szőlőskertek gyümölcsfái. Bizony a világ nem áll meg. Nincsen az életnek olyan rettenetes csúnya eseménye, amely az örök rendet, az Úristen akaratát megváltoztathatná. Ezeket és ilyenfélét gondoltam el magamban a hét napjaiban, a kántorpróba izgalmai után. Bár kíváncsian kémleltem a határt,

kíváncsian és talán érthető izgalommal vártam, hogy egyszer csak betoppannak ezek után a gazdák. De egyelőre fontosabb volt számukra a föld. A tavaszi vetést, a tavaszi szántást, a tavaszi földmunkát fontosabbnak tartották, mint a háborúságot. Így értük el várakozva és ijedezve a másik vásárnapot is. Ekkor újra Tabak Lajos került az orgona mellé, a két jelölt, a két véres háborúságot okozó kántorjelölt ott üldögélt ezen a vásárnapon a templom hajójában, a falubeli intelligencia padjában. Ez a tény megnyugtatót engem és megnyugtatta a híveket. Nem történt semmi zavaró, a vásárnap poézise szépítette meg az arcokat.

Délben nálam ebédeltek Fekete Vincéék. Természetesen Tardy Máriáról sem feledkeztem meg. Ez a szép fiatal arc most megtelt valamely tétova ragyogással. Néha átfutott rajta egy-egy lágy mosoly. Aztán hallgatag dac keményítette meg vonásait. Nagyszerű dolog így megfigyelni az érzelmek játékát. Nagyszerű dolog látni, hogy miként hajlik, borul két ember egymásfelé... Ha semmi más eredménye nem lesz a kántorpróbának, de ez a két ember összetalálkozása mindent megért. A világ legszebb, legérdemesebb dolga mégis csak az, ha két fiatal, szép, egészséges ember megtalálja egymást. Hiszen az Úristen is mindent érettük teremtett e földre. Azért a két paradicsomi emberért alkotta meg a hegyeket, völgyeket, csillagokat és vizeket. Azért tette ragyogóvá a világot, hogy az a két ember, akit legutóljára teremtett, felmagasztalja, gazdagítsa az ő birodalmát. Nem lehetett más célja azzal a sok gyönyörűséggel, mely teremtmények kezéből kihullott. Madarak és virágok, halak, állatok, fák és növények: a teremtés minden élő és élettelen valósága azért a két emberért és az ő sarjadékaiért született meg...

Fekete Vincéné egyszerű asszonyszeme is jól látta a két fiatal önkéntelen összeborulását. Sokatmondó pillantásokat röplített Mária felé. De Mária nem figyelt ezekre. A nagyon öntudatos, nagyon intelligens lelkek tartózkodásával szinte takarni igyekezett azt a belső zűrzavart, mely gyönyörű ragyogásba borította arcát.

Röschen a feketekávét tette az asztalra, amikor kis kopogtatás után betoppant a harangozó.

— Plébános úr itt vannak a németek.

Erre egyszeriben elillant asztalunkról a jókedv. Pethő Pista ugrott fel elsőnek. Jakab alattomosan földnek szegezte szemeit, ahogy látta a zavart.

— A vörös Mayer vezeti őket...

— Itt valami készül — pattant fel izgatottan Fekete Vincéné s máris valamely belső izgalommal nyaldosta száját. Várákozásában ezuttal elfeledkezett a gyümölcsös tárról, pedig már jóideje kiszemelte magának a tálat díszítő körtét. Tudta, hogy asszony voltára való tekintettel ez a körte egyedül őt illetheti meg...

Tardy Mária sem maradt nyugodtan.

— Mi nem hagyjuk el plébános úr — hajolt felém s fekete szemei mélységes hálától csillogtak. Eszembe jutott az a régi tavaszi nap, amikor ez a két szem homályos és kiismerhetetlen volt a belülvaló szenvedélyek erejétől.

Jakab egész idő alatt türelmesen várt. Néhányszor megropogtatta ugyan kemény ökleit, néhányszor köhintett is egyet. A folyosóról forró susogást neszelt, heves szavak elfojtott mérge furta át a falakat.

— Egészségükre kívánom — álltam fel hirtelen az asztaltól.

— Ó nem tesz semmit, majd megvárjuk a plébános urat — biztatott Fekete Vincéné s szinte

tuszkolt az iroda felé. Nekem azonban nem tetszett ez a közelség s arra kértem őket, hogy egyelőre hagyjanak magamra. Tardy Mária sietett segítségemre.

— Azt hiszem legjobb lesz, ha mi most átme gyünk hozzám. Csak Pista maradjon a plébános úr mellett.

— Köszönöm — szaladt ki a számon a hála e szép tapintat iránt.

Közben azonban litániára harangoztak. Ez az óra immár nem az enyém. Vendégeimet kikísértem és Jakabbal kiizentem a gazdáknak, hogy csak a litánia után beszélék velük. Azok dörmögtek ugyan egyet, de ellenvetést nem tett még vörös Mayer sem.

Egy óráig nem voltam a magamé. A Lorettói litánia édes dallama ölelt körül. A Csodálatos edény, az Elefántcsonttorony, Dávid királynak tornya, Mennysországnak ajtaja, Bűnösök oltalma, Szomorúak vigasztalója, a Keresztények segítője, a Bölcseségnek széke, — örvendeztetett meg áldott nyugalmaival. A szívem ellágyult, alázatos és szelíd lett ebben az órában s az volt az érzésem, amikor szenteltvizet hintettem a fejek fölé, hogy a lelkemből is hintek rájuk valamit : áldást, hitet, szeretetet, békét és szelídséget.

Ezzel a szép szelídséggel, ezzel a megvidámult békével nyitottam ajtót a németjeimnek. Két karom kitárult feléjük : nem akartam emlékezni semmire. Hiszen én tudom, hiszen mi papok jól tudjuk, hogy ők nem tudják mit cselekszenek. Általában ki mondhatja el magáról, hogy tudatosan teszi ezt vagy azt, hogy tudatosan, akarattal vétkezik. Az emberi szív tele van jószándékkal, akár az a bizonyos pokol felé vezető út. De jönnek a pillanatok, jönnek az indulatok s az vessen követ a bűnösökre, aki maga nem vétkezett soha.

Vörös Mayer vezetésével a legmódosabb gazdák

léptek a szobámba. Az arcuk tisztára mosott volt, a redőkben nem látszott a verejték, mely ráhullott a földre, amelyet törtek, amelyért kínlódtak. Kezük is méltón mutatta a vasárnapot, az Isten és a pihenés napját. Illendően, de valamely érthetetlen komorsággal köszöntöttek engem. Néha lekapták rólam szemeiket, néha láttam, hogy átfut arcukon valamely névtelen sajnálkozó szomorúság. Azután pedig hallatlan dac keményítette meg az ellágyulásra hajlamos arcokat. Leültettem őket, szivart kerestem elő. De visszautasították. Lát szott rajtuk, hogy ezek most készülnek valamire. Úgy álltak előttem elszántan, mindenre készen, mint a halni-indulók.

— Ne legyünk haragosai egymásnak emberek — nyujtottam feléjük kezemet — én tisztelem, becsülöm magukat. Én azért vagyok itt, hogy maguknak hasznukra legyek, hogy elmondjam Isten és emberek előtt, amit maguk elmondani nem tudnának. Maguk okos emberek, maguk jól tudják, hogy vannak olyan dolgok, amelyet én sem változtathatok meg. Maguk jól tudják azt is, hogy törvénybe van írva minden, amit mi cselekszünk. Én nem bánom azt se most már, hogy maguk a Vaszek Tónit idehívták; én nem bánom azt se, hogy maguk németül énekeltek a magyar énekmise alatt. Én csak azt akarom, hogy békességben legyenek egymással, hogy értsék meg egymást. Ami törvény: törvény; azt maguk is tudják. Magukat nem bántja itt senki, magukat megbecsülik mindenütt.

A becsület... Ez az, ami vérre megy náluk. Annyira mélyen érzik értelmét, hogy még jóhiszeműleg sem lehet előttük hangoztatni. Ez a szó: becsület újra talpraállította bennük a haragot. Pedig már-már sikerült lefegyvereznem őket.

— Mink fizetünk, mink fizetünk mindent, hát

akkor ne is becsüljenek? — rikkant fel vörös Mayer, s elfelejtve a vasárnapi harcot, újból magára váltalta a vezérséget.

— Mink most már nem hagyunk magunkat. Jöjjön ide a főbíró, jöjjön ide a püspök, tegyen az igazságot köztünk. Mert a plébános úr a magyarokhoz húz. De mi nem engedünk magunkat tovább. Mink eddig csak kértünk, de most akarunk is. Még hozzá azt akarjuk, hogy a misézések rendje is megforduljon. Ahogy eddig kétszer volt magyar és egyszer német, most fordítva legyen. Még egy vasárnap is sok a magyaroknak, jól tudja a plébános úr. Aki egyszer bányába jár, az már nem megy templomba többet. Inkább a kocsma felé. Hát azért azt mondom, tartson mivelünk a plébános úr: úgyis magán múlik minden. Mink azt nem bánjuk, ha a Pethő lesz a kántor, mer hangja az van ennek a legénynek. Meg szép ember is, meg híres ember is. Mink megbékélünk mindenkivel, csak azt akarunk, hogy megforduljon a misesor. Ezt akartunk már az ősztől kezdve, ahogy a plébános úr idejött mihozzánk.

A szemek kigyultan szegeződtek rám. A csendben egy-egy köhögés zörrent, meg egy-egy ásítás. Fejem hirtelen kigyulladt. Teremtő Úristen, honnét veszik ezek az együgyű egyszerű emberek ezt a sok rosszasságot? Ez nem kerülhetett az ő paraszti koponyájukból! Önkéntelenül a jegyző jutott eszembe, az ő kaján, komisz gyűlölködése, amellyel első perctől kezdve kísérté dolgaimat. Milyen különös is, hogy az irigység, az emberi rosszindulat, lelkeket, sorsokat kormányozhat.

— Jól van emberek — kaptam fel fejemet — én meghallgattam magukat. De felelni csak egyet tudok. Azt, hogy nem. Maguk is tudják, hogy mást nem felelhetek.

... Mást nem felelhetek... Tudja ezt a jegyző is, aki ellenem lázította őket. Tudja jól, hogy mindeféle rendet készen kaptam én, akárcsak ő a magáéit. A Lorettói litánia szelíd alázata elszállt szívemből. Füstként röppent ki lelkemből a békeség áldott gondolata. Kemény, dacos indulat borított el engem is, ahogy szembenéztem a gazdák élén álló villogó szemű vörös Mayerrel.

Azok valamennyien nyeltek egyet. Később sóhajtottak is. Egyszer csak lehajtották fejüket. Végül a vörös Mayer meglódtította őket. Zsebbe nyultak és rózsafüzért, imádságos könyvet kotortak ki belőle.

— Hát ha nem, akkor itt van ez... — csapott az asztalra a vezér és odatette elé a nagyszemű fekete faolvasót és a kopottszerű agyonhasznált kapcsos imakönyvet. Amikor letette őket, egy-két pillanatig csend volt. Hideg futott át rajtam s láttam, hogy a többiek is borzonganak. De csak egy percig tartott s azután egymásután zörrentek előttem olvasók és imakönyvek. Végül már tele volt az asztalom. Szó nem kísérte ezt a műveletet, szó nem. Csak sóhaj. Belülről elindult, nehezen feltüremlett férfisóhaj. Azután újból a vörös Mayer találta el a mondanivalókat, de most már halkan és töredezetten beszélt. Mintha könnyek fátyolozták volna kemény, dacos hangját.

— Mink most kitérünk a katolikus hitből — mink kikeresztelkedünk.

Aztán megindultak leszegezett fejjel, hallgatagon. De az ajtóból még visszaszóltak, mielőtt feltették volna a kalapot.

— Gelobt sei Jesus Kristus...

Gyötrelmes volt ez az utolsó szó, ez a köszöntés, mely úgy jött szívükből, mint valamely áldott himnusz. Búcsúzóan mondták s ahogy kimondták,

ahogy utolszor ajkukra vették, kitárult előttem szívük, a hithű, komoly német szívük, melyet elhomályosított az indulat, az öntudatlan vétek hulláma.

XIII.

Hat komoly, agyonhasznált fekete imakönyvet forgotok naponta: Der Schutzengel: gebet und Gesangbuch... régi imakönyvek ezek. A tanuló ifjúságnak állította össze egy megyebeli plébános. Bizonyára ajándékba kapták őket valaha nagyon régen a németjeink. Egész lexikon mindegyik könyv. Családi események, gazdasági válságok idői vannak rájegyezve a lapokra. Hogy ki mikor született, mikor halt meg. Ezek közül némelyek itt pihennek az akácos domboldalon. Mások valahol messzi, a volhyniai mocsarak mentén, a doberdói sziklák mélységeiben, északon vagy délen, nagy szenvedések keresztútjében *«Herr, gib ihnen die ewige Ruhe»*; mindenütt, mindegyik könyvbe ezt találtam. Olyan megadó, olyan mély alázattal jegyezték rá a kaszát, ekét markoló idomtalan kezek az imakönyv lapjára ezt a sóhajtást! Milyen gyengéd, milyen alázatos tud lenni a paraszti lélek. Vad indulatok, ösztönös forrongások percek alatt váltakoznak bennük a naiv gyermeki áhitattal. Családok és nemzedékek történetét adják elő ezek a bárdolatlan, nehezen írott szavak. Itt meghalt egy anya, hátrahagyva férjet és gyermeket. Amott apátlanok neveit látom, másutt a gyermekét. Aztán megint új életek jönnek, új nevek és új családtagok, az Örökkévaló akarata szerint. Keresztelők, esküvők, temetések idejét jegyzik ezek a könyvek. A földi élet eme három fontos dátumánál nagyobb nem ismer a falusi ember. Legfeljebb ha a kedvenc lova vagy tehene elpusztul. Mert ilyenféle feljegy-

zések is vannak a könyvben. Orell Gáspár jegyezte fel egy régi nyári napon 1914 júliusában.

— Mára indulok katonának, mert kitört a háború. Ez nagy baj, mer most borjazik a Frajla. Első borgyazása lesz az üszőnek, mondtam a Náninak, hogy ne aluggyék el az éccaka, hívassa időbe a harangozót . . .

Több helyen akad efféle bejegyzés. Emberek, családtagok, sorsok, életek kis krónikája mellett az istállók sorsa és gazdagsága is benne van a könyvekben. Az egész életük itt áll előttem. Egyszerű, türelmes, naív életek ezek. A föld és az Isten kormányozzák e napokat és éveket.

Aztán ezek az olvasók, milyen kopottak, milyen homályosak! Férfi kezek, férfi öklök morzsolgatták a szemeket. Látom magam előtt a parasztszobák fehér falait, a búcsúhelyekről összehordott számtalan szenteltvíztartóval, amelyek felett függtek. Még magukon viselik a szellőzetlen lakás dohát, a penészszagot, a kerges tenyerek zsírfoltjait. Nézem ezeket a némán hallgató fegyvereket és lassan elszomorodom. Nem tudok emberek közé menni, amióta ezek itt vannak nálam. Csak járok-kelek négy fal között, baktatok ágytól-asztalig s véges emberi elmémmel egyre azon tűnődöm, hogy mi is vihette hiveimet idáig? Hithűségükben, vallásukhoz való ragaszkodásukban egy percig sem kételkedtem. Megöletnék ezek magukat a katolicizmusért, öntudatlanul a tűzbe rohannának, ha kell és mártíriumokat vállalnának magukra. Sokszor látom, hogy miként bújnak osonva tovább az ablakom alatt. Fejük mélyen leér a mellükig, szavukat senki se hallja, járnak, mennek, mint a lélekvesztett hazátlan koldusok. A templomban sem voltak immár két vasárnap. Csak az asszonyok és ezek csak sírtak, siránkoztak.

Rendre betértek hozzám és az Istent emlegették. A vörös Mayer felesége vezette a csoportot.

— Misét fizetünk mink — szepegte bizonytalanul — mink asszonyok mondatunk misét, hogy az emberek észretérjenek.

— Mert megbüntet bennünket az Isten — sóhajtoztak mellette a többiek és a szemük vágyón, kétségbeesett sóvárgással kereste ki az ismerős családi imakönyvet és rózsafüzért, amelyek szerintük a hitük fegyverei voltak.

Ez a szomorú szégyen az egész falut megbénította. Bár én magam senkivel sem beszéltem, barátot, ismerőst, ellenséget kizártam házamból, mégis mindenki tudta a nagy eseményt. Magyar és német asszonyok sugdostak egymás mellett. Ők, az asszonyok síránkoztak leginkább, sőt ők harcoltak a letétetett fegyverekért a legtöbb lázzal. Ezek az asszonyok most egész délutánokat töltöttek a templomban. Sokan körülcsúszták térden a templomot, járták a kálváriát, naponta áldoztak és mindent a férfi szívek, a férfi akaratok meglágyításáért. Csapástól, valamely közelgő véstől, szégyentől, bajtól féltek ezek az asszonyok és ezektől féltették a férfiakat is. Félelmükben persze minduntalan hozzám szaladtak. Megnyugtattak engem az asszonyok és vigasztalgattak.

— Azért nem köll ám félni. Nem hagyunk mink őket. Nem hagyunk mink a római katolikus vallást sem.

Közben levelek jöttek és mentek. Püspököm persze rémült ijedelemmel zúdította rám a szemrehányások árját. Úgy a sorok közül kiolvashattam, hogy ezekután nem számítsak vörös cingulusra, a kerületi esperes tisztségére... Csak soha nagyobb veszteség ne érjen! Ez nem fájt nekem, sőt a főbíró basáskodó, döllyfös levele sem bántott. Pedig

alaposan tudtomra adja, hogy fajankónak tart, amiért nem tudtam békét teremteni a szentjánosiak között. Ha jól szemügyre veszem a sorokat, egyenesen engem okol a németiség sérelmeiért. A jegyző — Ézsau — kezére ismertem ebben is. Nos hát semmiféle földi hatalom ki nem mozdít engem Szentjánosról. Mert én megszerettem ezt a falut, ezt a határt, ezt a vidéket. Ahogy végig-végig bandukolok a hegyeken és szemem messzire fut a távolságból kikékelő nagy hegyekig, ahogy szemmemmel szívembe ölelem a hajlott dombhátaikat, az erdőket, vetéseket, szőlőskerteket és legelőket, ahogy el-elhallgatom a pásztorok mélézó énekét, ahogy nézegetem az egyre közeledő, faluk és mezők között bandukoló fekete embereket, ahogy nézem a hunyorgószemű kis házakat, napestig munkában törődő parasztjaimat, s ahogy szemembe szökik minduntalan vidáman, biztatón és égremutatón a templomunk karcsú fehér tornya, úgy vélem, úgy érzem, hogy Isten rendelése nekem ez a hely. Azért teremtett engem az Isten, hogy itt éljek, itt küzködjek, itt legyek hasznára embereknek a szentjánosi fehér torony alatt. Lehetnek mások gazdagabb falvak urai, élhetnek mások úribb környezetben, emberibb körülmények között, én alázas szívvel megadón és boldogan fogadom Isten akaratát. Jó nekem itt a csendes, egyhangú öreg házban, öreg emberek között, parasztok között.

A hitem csodálatosan megerősödött ezidőben a parasztjaim iránt. Bár ez a két vasárnap, hogy nem láttam őket a kóruson, hogy nem álltak ott velem szemtől-szembe, szinte elbetegített engem. Szomorú húsvétot várhatok — így gondoltam. A Jakab feje is le-lekonyult, de még a kocsisomé is.

— Mindig az a négy ember vitte a Himmelt . . .

Ezt tudniillik a feltámadási szertartásra értette.

A baldachinra gondolt, melyet rendszerint a falu négy első gazdája emel a Szentséget hordozó pap feje fölé. Különös kiváltság ez faluhelyen és érdek nélkül senkisem juthatott még hozzá. Legszomorúbb volt, hogy egészen magamra maradtam ezekben az időkben. Tanítóim sem mertek nyiltan hozzám jönni. Csak esténként, a sötétség takarója alatt. Megértettem őket, bár fájt a viselkedésük. Az emberek csak azt támogatják nyiltan, aki mellett a hivatalos hatalmak állanak... Egyedül Tardy Mária mert hozzám beköszönni. A nők a veszedelmek idején merészebbek és fanatikusabbak, mint a férfiak. Érzéseik uralkodnak felettük és ők szabadon, bátran mennek érzéseik után. Pethő Pistát is elvitte az iskolája. Amíg a kinevezés meg nem történik, nem láthatom őt se, pedig fiamként megszerettem. De a magányos emberek sorsa rajtam is beteljesedett: bajban-búban egyedül kell átvergődnöm. Egyedül Istenben bízhatam, a hit csodálatos erejében hihettem. Pedig Röschen szomorú híreket hozott nekem egy este:

— A vörös Mayer tegnap Husztóton volt a luteránus papnál. Mert kitérnek. Mind kitérnek a németek.

De megijednem nem volt szabad. Legalább mutatni nem lehetett a félelmet.

— Hát akkor majd a magyaroknak adom az olvasót, amit itthagytak.

Csak ennyit szólottam a hírre és tudtam, hogy félóra múltán tudni fogja az egész falu. Harangszóig igazolt is engem a hitem. Orell Gáspárné, Finter Bálintné, meg a vörös Mayer asszonya topantak be hozzám. Szemük ijedt volt és nagyragult a félelemtől.

— Ne tegyen csúffá bennünket, plébános úr. Mink nem hagyunk az embereket. Csak hadd járják még a bolondját. Mert a férfinépet hagyni köll.

Majd észretérnek. Mink asszonyok nem engedünk, hogy luteránusok legyenek.

Mintha csúf, ijedelmes féreg ért volna hozzájuk, úgy sziszegtek, irtóztak a szótól, a más vallás lehetőségétől. Pedig német testvéreik jórészt luteránusok ezen a vidéken; de még a vörös Mayer által hangoztatott pán-germán eszmék sem bírhatták őket rokonszenvre testvéreik vallása iránt.

E naptól kezdve mind a hat férfi, mind a hat, hitét hagyni készülő német gazda felesége naponta egy órát töltött a templomban.

— Úgy fogadták — mondta Jakab magyarázatul, amikor kilenc óra tájban beadta a templomkulcsot. Közben pedig vártuk a húsvétot.

Feketevasárnap reggelén Tardy Mária kopogtatott rám. Korán volt még nagyon.

— Én is gyónni szeretnék ma — mondta halkán és szemeit tisztán, alázatosan emelte rám. — Korábban akarok gyónni, mint a többiek, azért jöttem be. Hazamegyek a nagybátyámhoz.

Ó milyen más volt ez a gyónás! Hol volt az egykori láz és az egykori dac! Mária látta rajtam ezt a megnyugvó csodálkozást és válaszolt nekem anélkül, hogy kérdeztem volna.

— Minden baj azért ért engem, mert nem tudtam megnyugodni. Mert nem hittem, hogy kis dolgok is megszépíthetik az életet. Én azelőtt csak vágynyakat ismertem, csak gyűlölködni tudtam, amiért a sorsom falusi életre szánt engem, amiért csak parasztokat, csak egyhangúságot kellett látnom. Ma már tudom, hogy nemcsak sár van a faluban, de van szépség is . . .

De azt talán még magának sem merte bevallani, hogy mindezt egy férfi láttatta meg vele. Nem merte bevallani, hogy Pethő Pista kedvéért látja szépnek a falusi életet.

XIV.

Fájdalmas péntek reggelén ijesztő hang visongott át a falunkon. Mint egy szédületes, tátongó kiáltás, mint egy haláltlító emberi torok, úgy száguldott végig ez a hang hegyeken, dombokon, házak és emberek felett.

— Baj van a bányán — rohant hozzám Röschen s két buta szeme tele lett könnyel. Szólani nem tudott többet, pedig láttam ajakán az ottrekedt siralmakat. Két öccse dolgozott a kis bányában, Szentjánostól három kilométernyire.

Később sikoltozni kezdett és kiáltásai túlharogták a sziréna bűgását. Pár pillanat múlva felrohant a toronyba és félreverte a harangokat. A vén Jakab gyöngyöző homlokkal bicegett végig a falun. Még a kampós, hajlott fűtykösét is elfeledte, csak a lábait szedegette szaporán.

— Csak tűzre, jégesőre szabad harangozni — dohogott s homlokán ráncba szaladtak az erek.

— De segíteni köll — toporzékolt Röschen s bizonyára Johannra és Valentinre gondolt, a két szeplős, vöröshajú legényre, akik feltört tenyerekkel bukdácsoltak a szintői bánya mélyén.

Jakab azonban kegyetlen maradt. Ahogy letessékelte a toronyból a leányt, valami megmásíthatatlan, fölényes nyugalom terült el széles ábrázatán.

— Majj evégzik azt ott az urak. Mink úgyse segíthetünk... Mire innét odaérünk, vége a bajnak. Nem hal meg ott senki, ne féj. Én is vótam bányás, én is tudom, hogy mint van ott. Biztosan megcsúszott egy kicsit a föld, vagy valaki rágyújtott cigáretára...

— Jézus Mária! — sikoltott újra meg újra Röschen. — Akkor meggyullad a bánya!

A sikoltásra, a szirénabúgásra, a harangozásra összeszaladt a falu. Gyermekek, asszonyok, öregek és fiatalok sorakoztak egymás mellé. Gazdagok és szegények tanakodtak itt s elfehéredő szájjal, csüggedve hallgatták a velőkbe hasító sikongást. Láttam, ahogy kitépték a földekből az ekét, láttam, hogy rohannak a falu felé férfiak és asszonyok. Mert nem volt ház Szentjánoson, ahol ne féltettek volna valakit, a bányaszerencsétlenséggel kapcsolatosan. Apa, öregapa, fiú, vő, egyik vagy másik ott kereste a kenyeret a szintői bányában.

— A föld alatt vannak, a föld alatt — zokogott fel egy-egy asszony. A kiáltást nyomon követte a sírás és rövid pár perc múlva rettentő zuhatagként eredtek meg az asszonyok könnyei és kiáltásai.

— De meg is vert minket az Isten — húzta a szót Barát Jocóné, falunk jól ismert sirató asszonya. Most is szinte tépte magából a siránkozásokat. Nyujtott, keserves klnokra valló éneklő siralma kitépte a szívek aggodalmait, a felgyülemlett és ki nem mondott fájdalokat.

— Merd az Isten a szegént csak veri. Merd az Isten a szegént csak szomoríti . . .

Nem sok meggyőződéssel forgatta mindezt Barát Jocóné. Inkább csak a kötelesség rántotta ki belőle. Mert a jajgatás kötelessége volt, hiszen a halott-síratás fontos hivatásának is ő tett eleget. Szokásból sírt és szokásból jajgatott. De mindig odaért a szívekhez. Bárdolatlan, fületrepesztő siránkozásai csak elérték a lelkek fájdalmát és mindenütt rábólintottak a fejek.

A vörös Mayer asszonya volt a legkomolyabb, a legokosabb a fejvesztők között. Hirtelenében letörölte arcát.

— Aszondom én, ne sírgyunk itt egymagunkban, mennyünk minnyájan Szintőre. Hátha nem is a

bányában van a baj, hátha csak ég valami? A tűznél meg mink is segíthetünk.

A gondolatot, tervet tett követte. Szétszaladtak az ijedt parasztok: kannákat kaptak magukhoz s ahogy voltak kócosan, piszkosan, megindultak a háromkilométernyi útra. Magam is befogattam és nyomukba eredtem. Persze Röschent se hagyhattam magára...

Kicsiny, mondhatnám játékbánya a szintői. Mindössze ötszáz munkással dolgoztatnak s naponta ha tíz vagon szenet termelnek, akkor boldogok. De a szén se tartozik a legjobbak közé. Csak kovácsok veszik, fűtésre egyáltalán nem alkalmas. De arra jó a szintői bánya, hogy a pusztulásnak indult hegyháti magyarságot ellássa egy-egy falat kenyérrel. Jóformán alig látszik az egész ipartelep. Csak esténként világlt messzire az erdőből kivilágító ívlámpa. Egyetlen gépháza van és két-három egészen primitív javítóműhelye. Nincs aknája, csak tárnája. Egyszerűen besétálnak a hegybe a bányászok. Akár egy pincébe. Úgy szedegetik ki a szenet a föld mélyéből, mint a krumplit a veremből. Még vagy húsz esztendő kell ahhoz, hogy fúrásokat eszközöljön a társaság. Egyelőre így is jó a szintőieknek, ahol egy mérnök és egy aknász vezetése mellett bonyolítódik le az üzem minden munkája. Mindössze két sor ház húzódik meg a szent Borbáláról nevezett tárna mellett. Iromba, végtelen hosszúságú bányafák százain tyúkok ugrálnak s csendesen kaparásszák a bogarak és hangyák fészkeit. Körül erdők koszorúja hajlik a házakra. A széles, sudár gyertyántörzsek az egyetlen kürtőt is elfedezik. Úgy összeborulnak ezek a fák a szintői tárna felett, mint az édesanya karjai.

Egy-két, cseh határvidékről ideszármazott munkáscsalád képviseli a bányásztársadalmat. Galuff Szláva, Holubek Vencel, Chalupka Tódor és más

ehhez hasonló nevekkal büszkélkednek ezek az emberek, akiket a mi németjeink egyszerűen gránereknek hívnak. Ezek módfelett szeretik a sört, de azért a bort és pálinkát sem vetik meg. Napközben rengeteg feketekávé és teát isznak, a rumot égetni szokták a csészék alján. Közben naphosszat énekelnek nyúlós német és cseh dalokat. Valami rekedt, vézna szomorúság susog a hangjuk mélyén. Hoszszan-hosszan terülnek szét úgy esténként ezek a dalok a szintői hegyek felett. A Galuffok, Holubekek, Chalupkák mélézgatva pipáznak ilyenkor a házak előtt, némelyik harmonikát nyekerget és mezítelen lábukon a dallam ütemére táncoltatják a papucsot. Asszonyaik szeplősek és lomhák. Nagytestűek és lenszőkék. A gyermekek piszkosak, csúnyák és sápadtak. Bizonyos dolgokról már első osztályos korukban többet tudnak, mint én a negyvenötesztendőös fejemmel. Az asszonyok rendszerint egyszer főznek egy héten : nagy gombócokat készítenek a babfőzelékhez és azzal etetik a férfit, a gyermeket napokon keresztül. Néhanapján aztán fánkot sütnek és a tál mellett ülve harmonikáznak és el-eljárják nemzeti táncukat, a polkát. Ez minden a szintői telepről. Évenként kétszer lelátogatnak hozzánk Szentjánosra a templomba. A feltámadást nézik végig és az éjfélimisét. Nyilván azért teszik ezt, mert ilyenkor szabadnaposok és testületileg sétálhatnak. Aztán szent Borbála napján a szentjánosi papok mennek Szintőre és a tárna bejárata előtt mondják a misét. Ekkor sárgagombos fekete díszruhát öltenek magukra a bányászok és teli torokkal, kifeszülő mellé éneklük a *Glück auf* kezdetű himnuszt. Egy ilyen alkalommal láttam, hogy a Holubek Vencel buta kék szeme tele könnyel, ahogy ordítja : Glück auf, Glück auf...

«... És most talán a föld ölében végóráit éli» —

borult rám a szomorú sejtelem és dideregve húztam össze felöltömet, ahogy a szintői hegyekről lerohant a szél. Már csak néhány lépésnyire voltunk a tárnától. De alig láttam valamit is, annyira körülállták a kis tárnát asszonyok, gyerekek és szabadnapos munkások. Egy hangot nem lehet itt hallani, pedig valahogy már előkészítettem magamat a siránkozásra. Csak a szentjánosi asszonyok sopánkodása úszott felém. A szintői bányászasszonyok valami buta, kábult ürességgel ácsorogtak egymás mellett. Nagy testük egyet-egyet lendült, ahogy valaki megindult a tárnából kifelé. Még mintha nevetgéltek volna úgy titokban. Különös és megdöbbenő volt ez a bárgyú, állati közöny.

— Lusta kutyák ezek — sziszegett fülembé Röschén, ahogy észrevette, hogy megérkeztem — itt állnak már reggel óta, de egy kanna vizet se hordtak volna . . .

— Hát hol van a tűz? — néztem körül, mert sehol se láttam nyomait.

— Bent a bányában gyulladtak ki a bányafák. De már nincs baj, senki se halt meg — mondta a mérnök.

Erre megnyugodtam kicsit. A mérnök meglátott és nagy kalaplengetéssel sietett felém.

— Nem lesz temetés, plébános úr — nevetett harsányan — csak egy-két lábficamodás akad, az is a szentjánosiak között.

— Jajj, Istenem! jajj, énnékem — rikkant fel erre Barát Jocóné — de megvert bennünket az Isten, de büntet is bennünket!

A szintői bányászasszonyok tátott szájjal hallgatták a siránkozást. Valaki felvakkantott nevetésben. Ők nyilván nem ismerték a könnyet, a kétségbeesést, mely oly igen asszonyi tulajdonság. Holubekné nem is állta szó nélkül az én asszonyaim siránkozását.

— Hát még ez is baj? Németországban, ahol igazi bányák vannak, nem ilyen gyerekeknek való, olyan nagy bányatűz szokott lenni, hogy ezerszámra halnak meg az emberek. Az én első uram is ott halt meg, meg az apám is. Mire kihozták, már holtak voltak. Olyiknak még a feje se volt meg. Bányász-asszony sohse tudja, mire engedi el az emberét. Mink mindig temetjük őket. Olyan már, mintha nem is lennének. De még az a jó, ha meghalnak, ha nem lesznek nyomorékok. Mert itt nincsen se nyugdíj, se semmi, csak a társláda fizet valamit.

— Nincs maguknak szívük — méltatlankodott falunk nevében Barát Jocóné — hiszen csak fáj az embernek, ha valakije elpusztul? Hát még ha a kenyéradó veszik el! Nem állat az ember, hogy sírni se tudjon!

A szintőiek összenéztek. Kócos, rosszul fészült fejükben nyilván megzavarodtak a gondolatok. Mintha soha, soha nem hallották volna ezt a szót: szív, lélek, könnyek... Vajjon hol is veszítették el ezeket, vajjon mely tájékán felejtették a földnek, az idegen országoknak, ahová elvitte őket sorsuk?!

Előttek kicsit megnyitották a sorfalat. Egyik-másik a kendője alá nyúlt és a kontya alatt turkált. A gyerekek a reverendámat bámulták. Mintha hitetlen, neveletlen vadak között lettem volna, úgy éreztem magam ezen az úton. Lehet, hogy tíz-húsz esztendő múlva már más világ lesz itt, de most egészen elszomorító ez a kis csapat. Éhség, butaság, állati egykedvűség pislog a szemek mélyén. Összeszorul a szívem, ahogy nézem őket. Hogy is lehet így élni, ilyen bárgyú tunyaságban, ilyen semmivel sem törődőn? De talán még ez a jobbik sors. Jobb, hogy ők nem tudnak egyébről, jobb, hogy elégedettek a sorssal, mely kiméretett számukra, jobb, hogy nem láthatnak maguk körül szebbet, kívánatosab-

bat a harmonikaszónál, a fánkostálnál és a polkánál. A szintői erdők koszorúja elfedezi előlük az életet, talán a vágyakat és a jogokat is.

Ekkor hirtelen egy éles sikoltás rezzent mellettem. Ebben újra Szentjánosra jutottam, mert Röschen hangja csapott le rám.

— Ach mein gute Bruder ; mein Valentin . . .

Bizony a szeplős, vöröshajú német legényt hozta két hosszú gráner. A vállukon hordozták szegényt és néha zötytyentettek rajta egyet. Erre mindenki odalódult. A tömeg ereje majdnem felborította a beteget.

— Ne bolonduljatok, asszonyok — kiabáltak a gránerok — nincs semmi baj. Két szentjánosi sváb legény törte el a lábát. Más nem történt.

— Glück auf ! — rikkantott az egyik feketeszemű bányászgyerek és fütyörészve rontott az erdők felé. Nyomában lassan elcammogtak az asszonyok is, csak az én híveim maradtak mellettem. Valentint a kocsira tettük, aztán megvártuk a másik szerencsétlent. Orell Gáspárék legényfiát támogatták kifelé.

— Hát nem istenverése? — siplott Barát Jócóné és két karját összezsápta feje felett — hát lássátok csak, mit mért ránk az Isten? És ez mind tivégettetek van. Azért, mert ti németök, megtagadtátok Krisztus Urunk hitét. Mert hitehagyottak akartok lenni, mert letettétek az óvasót !

A szó elhangzott ugyan, de ott maradt a lelkek mélyén. Senki nem talált választ, senki nem talált ellenvetést. Még a vörös Mayer asszonya sem, pedig ő ugyancsak híres volt a nyelvéről.

Ezt a szót, ezt a hitet én nem állíthattam meg. De semmiféle földi hatalom. És ki tudja, mire jó ez még? Ki tudja, mire jó, hogy a parasztlélek ma is megőrizte babonás, csodákbanhívó naivitását ; hogy ma is, a gépek és gőgös emberi alkotások vilá-

gában meghajtja fejét a megmagyarázhatatlan magasabbrendű akarat előtt? Körülbelül ezeket gondoltam el a szintői erdők alján, a szent Borbála-akna bejárata előtt ...

XV.

Kegyetlen szél viháncolt végig a falun. Fák és ágak ijedten hasadoztak ketté, néhol kémények zuhantak le a háztetőről, máshol meg vakolatok hullottak porrá. A parasztok elővették téli ruhájukat, süvegbe bujtatták fejüket, úgy szelték át a virágvasárnapi alkonyatot.

Még világos volt, az ég alja vörösen ragyogott a hegyek felett. A fehér húsvéti bárányok remegve tördelték hangjukat és szaporán szedegették karcslábaikat, ahogy lefelé terelődtek a domboldalról. Az asszonyok ezekkel az ijedt kis állatokkal voltak elfoglalva. Sóskenyérrel csalogatták őket egész házáig. A vonat épen kifordult a hegyhajlásból, amikor a juhász a terelés fontos és nehéz műveletét végezte. Egy hosszú, ijedt sípszó szaladt végig a házak között, mire asszony, bárány rohanva indult egymás felé. Pár perc múlva harangszó hallatszott. Ijedt, szomorú harangszó.

— Halottra harangoznak — vetettek keresztet az asszonyok, ahogy átértek a kritikus perceken és a kis vonat robogása elől megmenthették a bárányokat. Most már ráértek megállani és összébújva találgatni, hogy ki is távozhatott. De betegre, arravalóra nem tudtak rábukkanni. Végül is bevárták Jakabot.

— A vörös Mayer testvére halt meg, a König Péterné.

— Hiszen beteg se vót — ámuldoztak tágranyilt szemekkel.

— Olyan, mint a seprű, kemény és eltéphetetlen. Jakab felhúzta szemeit. Arca tele lett fontoskodó ijedelemmel.

— A padláslépcsőn találták. Azt mondják szél-ütés érte. De én aszondom, itt más a baj...

Sóvár kíváncsiság tüzelte az arcokat. Egymást lökdösték Jakab felé. Most elfeledkeztek a bárányokról is és ezek ijedten bégettek tovább.

— Vérzik a Königné feje — magyarázta tovább Jakab — azt mondják, bevágta a lépcsőbe. De a helye olyan, mint egy baltáé. Most várják az orvost, hogy megnézze.

Mindezt olyan sejtelmesen, titokzatosan sugdosta az öreg, hogy minden szívben didergés ébredt. Didergés és gyanú. De szavakba még se tört semmi. Még vártak és remegtek. Egyik-másik a szájához emelte a bárányoknak szánt sóskenyeret. A feltámadt izgalom mozgást követelt bennük. Egészen átölelték a vén harangozót. Szívesen feltépték volna e percben a szívét, az agyát, hogy a rejtett gondolatok igazát meglássák, átpilantsák.

— Hiszen ha az ember meggondúja — csikorodult Jakab széles szája — ott mindig volt valami baj.

Ezzel megindult a lavina. Mindenki tudott valamit. Valamit és semmit.

— Fősvények voltak azok mindig. Az asszony még zsírt se használt soha. Sóba-vízbe főzte az ételt.

— Egy szoknyába élte le az életét.

— Gyerek se kellett nekik. Mert annak étel kell, ruha kell.

— Hiszen odafogadták a rokonlányt. Ahhoz vittek vőt.

— Persze, mert már öregek voltak, nem győzték a munkát a földeken.

— Vége is lett a jó módnak, amikor a fiatalok odakerültek.

— De csak mikor az öreg König meghalt.

— Az asszonynak azóta kuss volt.

Itt egyszerre csend lett. Eszükbe jutott, hogy most Königné ott fekszik a padláslépcsők alján vérző homlokkal. Aki nincs, arról nem szabad rosszat mondani. Aki elment csak dicsérni vagy sajnálni lehet. Ez az ösztönösen irgalmas gondolat lebegett felettük, amikor hirtelen szánalom öntötte el őket.

— Így van a szegény özvegy. Csak az Isten visel arra gondot.

— De sokszor az is elfeledkezik róla.

— Jobb volna, ha vénségére az asszonyt is az ember mellé temetnék.

— Hogy ne kínlódnék egymagában.

Jakab hallgatása újból szavakba tört.

— Még enni sem igen adtak Könignének a fiatalok. A vő, a szeplős Szokoll Márton csak csúfóni tudta szegényt. Vén mosogatórongynak hívta mindig. Ha az unokához nyult, kitépték a gyereket a kezéből. De az asszony se volt különb. Az Amri is az urával tartott. Sokat sírt ezért Königné. Én tudom, mert nem egyszer hallottam éjtszaka a veszekedést náluk. Sokszor hált az az asszony a szalmakazal tövében. Ott aludt, mert kizavarták.

— De hiszen az övé volt a vagyon — vágott közbe Aplenc Andres anyja — volt annak tízhold földje, két tehene, kocsija, pénze.

— Hát épen azért — vágott rá Jakab. — Azért bántották, mert nem iratott rájuk semmit. A Márton furton-furt csak azt hajtogatta, hogy ő a magájába akar dolgozni. Hogy ő másnak nem dolgozik.

Barát Jócóné kék szoknyája viharzott fel hirtelen az ijedező csoport előtt. Még keresztet se vetett, ahogy elrohant a templom előtt.

— A vörös Mayert csak veri az Isten! — kiáltotta szélesre elégedett képpel. — Meggyilkolták a testvérít!

A szó hasítva siklott a fejekhez. Kábult, gyötrelmes csend következett nyomába. Mintha a levegő megsúlyosodott volna felettük, úgy törpültek össze mindig kisebbre, mindig parányibbra.

— Ilyen szégyen még nem volt Szentjánoson — folytatta busongó képpel Barátné — baltával vágta fejbe Márton a napát.

Jakab hitetlenkedni próbált.

— Nem mondhasza azt az ember. Le is eshetett a lépcsőről. Én láttam, ahogy ott feküdt, én voltam nála, hiszen én vagyok a halottkém. Kiharangozás előtt még ott voltam. Magos az a lépcső. Aki egyszer onnét lepottyan, nem látja az többet a napot.

Barátné megsértődött s most már szaporán mesélte, amit tudott. Az eddig fukaron tartott szavak záporoként sokasodtak.

— Hát pedig úgy van. Már a csöndérők is ott lesznek, meg a jegyző is. Az orvos is megnézte és aszonta, hogy nem lehet eltemetni, mert fojtogatás látszik az asszony nyakán; meg a balta fokától véres a feje! Az Amri csak slr szegény. Otthon se volt, amikor meghalt az asszony. Szokoll Márton meg hagat. Úgy hagat, mint a hóttak. De hiába hagat: a törvény, törvény. Majd kivilágosodik minden! Azt én is tudom állítani, hogy hónap akart az öregasszony végrendeletet iratni. Azt a kéthód kukoricást a kékkői határba, meg a Rézi tehenet a vörös Mayerra akarta iratni, pedig van azoknak elég. De mert mindig csak szidták, bántották a fiatalok, hát bosszút akart tenni.

Lassan sötétség ereszkedett a házakra. A kéményekből szapora füstfelhők kanyarogtak az égnek, melyen már gyulladoztak a tavaszi csillagok. Mada-

rak trillája zengett a hegyekről és illatok fátyola
 reszketett a torony körül. De nem volt szemem a
 szépségre. Nem volt lelkem a gyönyörködésre. Kön-
 nignét láttam hirtelen magam előtt a keskeny,
 soványra aszott kis parasztasszonyt, öregén és ros-
 katagon. Mindig ott szokott ülni a kórus hajlásában,
 a szenteltvíztartó alatt. Sohse láttam csak egy
 kék festett szoknyában. Arról is azt hallottam, hogy
 ő maga festette, szőtte. Arcának ráncai mindig
 piszkosak voltak, zsebkendőt sohse láttam a kezé-
 ben, mely fekete volt és száraz, mint egy faág.
 Esténként szoktam vele találkozni, amikor haza-
 felé jöttem sétámról. Mindig a templom előtt értünk
 össze. Két nagy tejeskannát cipelt a csarnok felé.
 A templom előtt megállt és letette a kannákat s fel-
 nézve a toronyra csendesén keresztet vetett. Aztán
 köszöntött engem, azon a lélektelen, zengéstelen,
 száraz fahangon, ahogy csak öreg német paraszt-
 asszonyok tudnak köszönni. Aztán vitte, cipelte
 tovább a tejet. Egész élete ebben a hajszolt cipe-
 kedésben szaladt tova. Csodálatos is, hogy mit
 bírnak el ezek a falusi parasztasszonyok! De külö-
 nösen a németek. A munkáért, a földért, a vagyonért
 élnek-halnak. Ha kell koplalnak, rongyoskodnak,
 fösvénykednek, csakhogy gyarapíthassák a birtokot.
 Harminc esztendőskorukban már teljesen öreg-
 asszonyok.

Königné sorsa tehát beteljesedett. Bár kételked-
 nem kellett Barátné locsogásában. Egyszerű, kevés-
 beszédű, becsületes, törvénytisztelő embernek ismer-
 tem Szokoll Mártint. Se nem kocsmázott, se nem
 kártyázott. Csöndes, magánakvaló ember volt. Sok-
 szor láttam, amikor a leányát, az ötéves Margrétet
 a templomba vezeti. Vajjon így nézne ki a gyil-
 kos? Ilyen lehet az emberéleket elrabló, véreskező
 vétkes? Hihetetlennek tartottam a hírt.

Vacsora előtt érkezett a faluba a törvényszéki bizottság. Már egészen sötét volt akkor. A néma, kietlen házak ijedten meredtek a titokzatos tavaszi estébe. Sehol egy lámpa, sehol egy világos ablak. Mindenki ott tolongott Königék háza előtt. Magam is ott botorkáltam, de engem senkise látott. Én láttam mindenkit...

Az eperfák teteje gyerekekkel és legényekkel volt tele. Onnét kémlelték a szobát, amelyben a boncoló orvosok dolgoztak. Sokan, különösen az asszonyok közül dideregve húzódtak össze.

— Most veszik ki a máját, a szívét, a beleit! Isten mentsen ilyen csúf haláltól.

Olvasók zörgését is hallottam némelykor. Sóhaj-tások, didergő tépelődések, pletykák és rémüldözések hangzottak a sötétség takarója alatt. Néha kihallatszott a fiatalasszony siránkozása.

— Én itthon se voltam, én nem tudok semmit...

Valaki meglátta Szokoll Mártint.

— Szalonnát eszik — susogták — nézzétek, szalonnát eszik. Egészen olyan, mint máskor... Vacsorál...

Később lépteket hallottunk az udvaron. Mindenki elcsendesedett. Szokoll Márton járt ott és a feleségével beszélt.

— Jól elláttad a Rézit? — hangzott egykedvűen — mert az most borjazás előtt áll...

Nagy gondokban a kicsi volt a legnagyobb! Rézi..., a tehén, a kincs, a vagyon!

Az istállóban tett-vett Márton, aztán visszaballagott a házba. Cigaretta sodort magának. Később borért ment a pincébe. A lejárati padláslépcső mellett vezet el. Láttam, hogy egy percre megállt a lépcsők alatt. Lehajolt és vizsgálódott. Kezével végighúzott az egyik fokon, aztán szeméhez emelte ujjait. Nyilván vért törölt fel a lépcsőről.

Láttam, ahogy a szeme mindig nagyobb és sötétebb lesz e percben... Aztán dörzsölni kezdte az ujjait, mintha tépni, szaggatni akarta volna róluk a bőrt. Ahogy felért a borral, a csendőrök fölkeltek.

— Maguknak hoztam — mondta egyszerűen — nem a legjobb, de azért meg lehet inni.

Még poharakat is keresett.

— Ne keressen maga semmit, Szokoll Márton — mondták azok — fogjon kabátot, kalapot.

Márton egy percre megdöbbsent. Tiltakozást vártam tőle, ijedelmet, sérelmet. De csak a szemei jártak csendőrtől orvosig, bírótól jegyzőig. Aztán lehajlott a feje.

— Amri — szólt az asszonyhoz csendesen — add ki a jobbik kalapot.

És csendesen ledobta magáról az istállószagú piszkos gunyát. A borról se feledkezett el.

— Azért ihatnak maguk — mondta a csendőröknek — ne szégyenítsék meg a szegény embert.

Jegyző, orvos, bíró jöttek most kifelé a belső szobából, nyomukban a bizottsággal. Kint az udvaron megmozdult a figyelő tömeg. Lélekzetek tikkadtak el, sóhajtások és sírások törtek fel a sötétben némán hallgatók között.

— König Péternét meggyilkolták — hangzott keményen a bíró szava. — Szokoll Márton fejszéje látszik a homlokán. Szokoll Márton tenyerének a nyoma van a torkán.

— So ein Schand... — rikoltozott Amri. — Ach Gott, so ein Schand!

Mást nem tudott mondani. Keskenyre, kicsinyre zsugorodott össze, ahogy szembe nézett a sötét udvarral. Tudta, hogy a faluval néz szembe e percben. Nem látta ez az asszony most se az urát, se a hivatalos embereket. Csak azt a fekete udvart látta, a kivillogó, éles, vesszős szemekkel, a kíváncsi,

néhol sajnálkozó, néhol kárörvendő tekinteteket. A csendörök fölemelték szuronyaikat. Megnyújtóztak.

— Na gyerünk, gyerünk — sürgették Mártint — még máma bemegyünk a városba.

Az asszony most kapkodni kezdett. Ételneműt csomagolt hirtelen, bort, szalonnát, kenyeret kotort elő.

— Sohse bántott ez senkit — szaladt ki a száján az asszonylélek ösztönös védelme. — Senkinek egy hajszálat ki nem tépte.

Mártin csak állt. Végignézett néhányszor a szobán, aztán a kislányt húzta magához. Márgrett vörös farkocsát fogta kézbe. Kicsit sóhajtott.

— Vigyázz a Rézire, Amri — mondta, amikor átlépte a küszöböt a felhúzott szuronyok között.

— Csak azt sajnálja — szisszent fel egy asszony hangja — csak a tehenét bánja.

— Szegény Amri — hangzott tovább.

— Szegény Königné — így oszlott a vélemény és sajnálkozás a sötét fák alatt.

— Veri az Isten a vörös Mayert — csapott le hirtelen Barát Jócóné — veri az Isten a falut. Most már olyan szégyent mért rá, amilyen még nem volt Szentjánoson. Ez mind az óvasóért van!

Az est sötéten, titokzatosan hallgatott. Csak a torony világított fehéren és égremutatón.

XVI.

Apró tócsák villogtak a sárga föld felett. Ködös, szomorkás eső szemezett és gyenge szél boronálta a zsendülő tavaszi fákat. Borus és hangtalan reggel volt ez. A csend járkált a házak között. Ácsorgó, fáradt unalomban lézengő legények és szótlанul tovasiető leányok után rohantak a kereplősök. Vihán-

coló, vad iramodással zörögtek a gyerekek. Ezeknek különös boldogságot ad ez a nap, ez a szomorú fekete ünnepnap, mely az egész világon hallgatásba borítja a lelkeket.

... Nagypéntek reggele ...

Azzal kezdődött, hogy a kálváriát járták. Fekete ruhában asszonyok, férfiak, gyerekek. Nagy szégyen az, akinek erre a napra nincsen gyászruhája. Kinézik közülök a parasztok. Sápadtan, éhségtől fáradtan és csendesen suhannak tova egymás mellett. Mintha a szót, a nevetést elfeledték volna. A sötét ruhák szomorúan lobogtak a szélben, a sápadt bőjtös arcok földrehajtottan világítottak.

Ezen a napon nem dolgoznak a parasztok. De nemcsak a földi munkát hagyják félbe, még otthon a ház körül se foglalkoznak szívesen. Az etetésre szánt takarmányt, szecsát, korpát, gabonát már előtte való napon bekészítik az istállóba, a tisztogatást sem végzik olyan igyekezettel, mint máskor. Sem fát nem vágnak, sem semmiféle hasznos, avagy haszontalan munkát nem végeznek ezen a napon. Ez a nap egészen kivételes minden ünnepnap között. Ahogy sok-sok prédikációban elhangzott már: ez valóban a szomorúság, a gyász ünnepe. Mert ezen a napon nem is főznek, meleget nem is esznek. Se vajhoz, se zsírhoz hozzá nem nyulnának egy világért se. Versenyeznek egymással, hogy ki bírja jobban a bőjtöt. Van aki nagyszerdán eszik utoljára meleget, s egész húsvét reggeléig ebben a mártíriumban gyászol. Mások a csillagok feljötteig koplálnak ezen a napon. Ezt a szenvedést, ezt az önmegtagadó, vállalt kínlódást teljesen maguk teremtték. A parasztok egészen önkényesen, egyházi törvényektől függetlenül állították be ennek a napnak a rendjét s nagy szégyen lenne, ha valaki világos színes ruhát öltene magára, ha valaki rántottlevest nyelne le

ezen a napon. Még tüzet se raknak. Rendszerint éjfélidő előtt — ha hidegre fordulnának a tavaszi napok — nagy tuskókat dobnak a kályhába, hogy valamelyest meleget tartsanak. De meggyújtásra tűzrakásra sohse kerülhet náluk a sor. Reggelit is csak a betegek és gyerekek kapnak, azok is csak tejet. A többiek nagycsütörtök estéjétől nagypéntek estéjéig tartják a szigorú étlen-szomjan böjtöt. Ez ellen nem lehet tenni semmit. Röschen, aki közülük való, majd átszúrt szemeivel, amikor Hrabovszkynének bementam a déli borleves és tojásétel készítését.

— Szégyen ez, szégyen — dörmögött a lány — hát már a papok sem tartják meg a böjtöt?

Magyarázatokba persze nem bocsátkoztam. Ezt nem is érdemes, nem is lehet. Nincs az a szenvedés, amelyet magukra ne vállalnának ezen a napon. Mindezt Krisztusért, a szenvedő, vérző Krisztusért. Nem parancsolja ezt rájuk senki, nem beszéli őket erre senki: a vérükben, a lelkükben van a vágy a nagypénteki szenvedések, siratások vágya. Ha valaki elvenné tőlük ezt a vágyat, ezt a véresen rajongó hitet, gyilkolni, ölni tudnának.

Jakab szavai szerint az idei nagypéntek mindközött a legszomorúbb Szentjánoson. Szentjánoson még nem volt ilyen szégyenteljes nagypéntek. Ez volt az oka, hogy az emberek egymásra sem mertek nézni. Különösen a németek kapták le fejüket és néma igyekezettel kerülték egymást. Jakabnak szavát is alig hallottam. Az ő hivatala most a legterheesebb Kezdve virágvasárnapjától, a körmenettől egészen a húsvétnapi szertartások befejeztéig a harangozó egy külön lény, külön ember lesz. Még gondolkozni se ér rá. A gyóntatások, a különböző templomi szertartások, a takarítások minden idejét lefoglalják. Ezek mellett a Königné halála is sok terhet és munkát rótt az öregre. A boncolásnál, a

temetésnél, a kiharangozásnál, a hírek hordozásánál szokatlan feladatok hárultak az öregre. Szegény olyan fáradtan, gyöngyöző homlokkal lépegetett templom és papház között, hogy szinte sajnáltam. Mindig összetéveszti most a színeket : fehéret, zöldet szedeget ki a szekrényből a bőjti lila és a nagyheti fekete helyett.

— Megvert az Isten mindent — sóhajtozott napestig és gyilkos szemeket vetett a fajtájabeliekre. Jakab is, mint a falu minden embere szentül azt hitte, hogy az Úristen keze sujtott rájuk, különösen pedig a németekre. A németek felháborító, istentelen vétke miatt, a hitehagyás gondolata miatt. Ezek az emberek ezidőben még csak nézni sem mertek egymásra. Sokan azt hangoztatták már, hogy a hat férfiút, a hat büszke német parasztot, akik a falu németjei nevében cselekedtek, a hat embert egyszerűen kihordják a határból. Vagy valamely helyrehozhatatlan, szégyenteljes dolgot cselekszenek velük. A fiatalabbak egy-két pofonra gondoltak, amelyet a tavaszi este csendes sötétjében észrevétlenül lehetne elintézni. Mások a börtönre gondoltak. Akadtak olyanok is, akik azt vélték, hogy zárják ki őket a tanácsból. De mindenkinél jobban és keservesebben kínlódott a hat büszke paraszt. Kizárta őket a falu átfogó, tiszta szeretete ; megkövezte őket szó és gondolat és nem volt lélek és nem volt kéz, mely feléjük hajolt volna. Aszszonyaik, gyermekeik reggeltől-estig csak erről sírtak a hat férfiú fülébe. Sírásoktól és veszekedésektől hangoskodott a hat gazdag, gőgösen terpeszkedő parasztház. Jóformán ki se mozdulhattak a házból gúnyolódások és szidalmak nélkül. A fiatalabbak nótába szedték a hat férfi sorsát és felváltva énekeltek az ablakaik alatt.

Senki se bírta a nép lelkével, a nép fanatikus hité-

ből fakadt meggyőződésével. Ez a hit lassan túlrepült a határon és a szomszédos falvak lassan elátkozottaknak nevezték a szentjánosiakat. A magyarok már-már vasvillára is gondoltak, sőt a németek közül is sokan csatlakoztak volna ehhez a gondolathoz, ha tettere került volna a sor. Lefojtott, forrongó indulatok fűtötték a lelkeket. A szintői bányaszerencsétlenséget, ahol mindössze két szentjánosi német legény ficamította ki a lábát, a gazdag szentjánosi német asszony csúfos halálát, a gyilkosságot, szörnyű szégyennek és büntetésnek hitték. Semmiféle földi erő nem vehette el tőlük ezt a hitet. Ez a hit lassan a hat büszke, a hat dacosan nyakas, szavát állani akaró német paraszt lelkében is kivirágzott. Észre se vették és a fejük meggörnyedt, homlokuk szégyenteljes ráncokba futott. Bizonyos, hogy egymás között bevallották tévedéseiket, de még forrott bennük a gőg, a komor, verhetetlen paraszti gőg.

Mindannyi között a vörös Mayer sorsa volt a legszomorúbb. Az ő testvérét érte a gyilkos fejsze, az ő családjából való volt a megtévedt Szokoll Márton is. A vén paraszt utcára sem mert menni, ott gubbasztott a ládán egész délutánokat. Különösen a nagyhét bánt el vele cudarul. Ezek a napok, amikor öreg és gyermek, férfi és asszony órákat térdelnek a templomban, ezek a különös, kevés beszédű, szíveket megindító napok végzetessé lettek számára. Röschen mesélte, hogy a szőlők között látták a minap. Egy fa tövében üldögélt és két kezébe fogta a vörös, széles ábrázatát, úgy sírt. Mások azt is emlegették, hogy kötéllel ment fel a padlásra és ha az asszony észre nem veszi, felakasztja magát. Már-már arra gondoltam, hogy magam indulok veszendő bárányaimért. Közben pedig érkezett nagypéntek napja.

Jakab már korahajnalban kopogtatott, mert még nem tudott elkészülni a templomi munkával. Most akarták feldíszíteni Krisztus sírját. Láttam az ablakból, amikor hordozták az asszonyok a virágokat. Ügyszólván percenként nyitogatták nálunk az ajtót. Hol gyertyáért, hol terítőért, virágtartóért jöttek be asszonyok, gyerekek. Jakab a padláson motoszkált. Felverte az egész házat dörögéseivel, mérgelődéseivel.

— Segítetek nekem, — kiáltotta egyszerre hangosan — most viszem a katonákat.

És egykedvűen kapta vállra a fából faragott két római harcost, amelyek Krisztus sírját vannak hivatva őrizni. Ezekről mindenki tudja, hogy csak fából vannak, hogy csak jelkép, mégis minden szem hívő áhitattal néz rájuk, amint ott állanak a Máriaoltár mellett es csendesesen, némán őrzik a sírt, mint kétezer évvel ezelőtt az igazit . . .

Egyszer a két római katonától majdnem meghalt négy paraszt. Úgy történt, hogy búzát hordtak a padlásra. Itt a sötétben, a futkosó egerek és röpködő verebek között csak tapogatózni tudtak. A négy paraszt ahogy kiüresítette a búzát és átgázoltak a garmadán, hirtelen megpillantották a homályos, szürke világításban a pókhálós gerendához támasztva a két római katonát.

— Nézd te, — kiáltott az egyik — itt van a Pilátus!

Ahogy odanéztek, ahogy egy futó, betévedt napsugárcsík rávetődött a faragott, messzi világ öltözetét feltüntető alkotmányra, úgy vélték, hogy előtt látnak a fában . . . Babonás ijedelem és félelem borult rájuk. Rémületes ordításukra összeszaladt a ház. Jakab is ott volt akkor, ő magyarázta meg a parasztoknak, hogy mitől is ijedtek úgy meg. Neki persze nem jelentett semmit az

egész. Most is ezzel a semmibevevő egykedvűséggel hordozta őket s csak arra vigyázott, hogy valaki meg ne lökhesse, nehogy eltörje valamelyiket. Végül csak eljutottam a szertartások befejeztéig. A sok sápadt arc dideregve hajlongott, ahogy eléjük emeltem a keresztet.

Ecce lignum crucis . . .

Sokan sírtak, sokan hangosan zokogtak. Mások mellüket verték, de senki úgy nem ájtatoskodott, senki oly hívő hittel nem borult a szent sír lépcsőjére, mint a hat paraszt felesége. A vörös Mayerne járt ebben legelől. Talán ki sem mozdult egész nap a templomból. Csak egy asszony állt félszeg, összetört szomorúsággal, magára maradt búbánattal: Szokoll Márton felesége. Ott sírt, ott zokogott leg hátul, egészen egymagában a kórus alatt. Ő most a kiközösítettek közé tartozik. Szólni nem igen fognak hozzá. Ismerősök nem fogják fölkeresni, sőt még a gyerekek sem akad majd pajtása. Ebben kegyetlenek tudnak lenni a parasztok. Ha valaki vétkezik, azt sehol sem tudják annyi daccal megkövezni, mint a parasztok között. Némi lyek haláláig viselik a bélyeget, amelyet egy bűnös pillanat süttött reájuk. Sokszor egész nemzedékeket jelez egy rossz vagy jó cselekedet. Az biztos, hogy a vörös Mayerék rokonságát ezentúl csak *gyilkoséknak* fogják nevezni. Ezt senki, semmiféle felmentő ítélet le nem moshatja róluk, még akkor se, ha a Márton véletlenül ártatlan volna.

A processzió, a kálváriajárók fekete csapata kígyózott a fehér stációk között. Ibolyaillat szállt le a hegyekről, fehér- és rózsaszínű virágszirmok repkedtek a gyengén ragyogó tavaszi napsütésben. Fecskék cikáztak boldogan a mély kékre tisztult égbolt alatt s bogarak, méhek zümmögtek a viruló

gyümölcsfák között. Sírtak mind a keresztények és mentek, mentek a keresztfához . . .

Én valahogy nagyon nehezen bandukoltam köztük. Szinte jól esett, amikor meg-megálltunk a stációknál. Jól esett imák szavait morzsolva kicsit megpihenni. A kálváriadombunk kicsit meredek és az utóbbi hetek bizony nagyon megviseltek engem. Bizonyos, hogy híveim között én, a pap voltam ezen a napon a legtörődöttebb, a legkimerültebb. Különösképen hozzájárul ehhez a mai fáradsághoz a mai pósta is . . . A tanfelügyelőség Pethő Pistát nevezte ki kántortanítónak . . . Bár örülnöm kellett volna a hírnek, mégis csupa aggodalom volt a lelkem. Aztán pedig határtalan szomorúság borult rám a hat német paraszt miatt. Eddig csak hittem, hogy visszahozza őket igazi, mély hitük. Eddig hittem, hogy egyszer csak betoppannak hozzám és visszaölelhetem őket Krisztus áldott hitére, melyet megtagadni, elhagyni készültek. Bizony az alázat hatalmát kellett volna megragadnom s magamat kisebbltve, őket felemelnem — ezeket gondoltam, ahogy végre felértünk a tetőre. Az énekek úgy úsztak mögöttem, mint egy beláthatatlan, kiterített ruha. Áldott, súlytalan szárnyakkal éreztem vállamon ezt a láthatatlan köntöst . . .

A gyerekek most már nem állhatták az áhítatot. Copf Jóska, ez a kedvesképű, feketeszemű suhanc hirtelen megszökött a processzióból. Átvetette magát a gyepün, amely őrizte a kálváriát disznók és tehenek járásától.

Ahogy az ágak szétváltak, ahogy a fiatal barkák sárga felhője szétviharzott, egyetlen kiáltás tört égnék:

— Ott vannak, ott vannak mind a hatan! . . .

Én is odanéztem és ott láttam az ágakon, kerítésen túl a kálvária árkában térdrehajolva a hat

komoly, nyakas német parasztot. Onnét nézték végig a szertartást . . . Ott a sáncban, a kitagadottak, a megbélyegzettek helyén járták lélekben a stációkat. Egy pillanatig tartott az egész. Aztán lekapták fejüket és visszacsúsztak az árokba . . . Már megbánták tetteiket, már szégyenkeztek megadásukért . . . De én ebben a percben újra erősnek, győzelmesnek éreztem magamat. Fáradtságom, szomorúságom elmúlt és diadalmas örömmel néztem fel a kőkereszt Krisztusára. Az ő szenvedése kétezzer év után is megváltja az embereket . . .

XVII.

Fekete Vincéné érkezett első vendégnek nagyszombat délutánján. A feltámadási körmenet előtt nálam szoktak összegyűlni a filiabeli tanítók. Itt szoktak egyébként ilyenkor lenni mind az intelligenciának számító emberek. Egy-két cigarettát elszívnak, egy-két pohár bort felhörpintenek, aztán mindegyik elmondja az ezerszer ismételt szókat :

— Gyerünk már, gyerünk már feltámadni, mert puha a sonka . . .

Ez idén azonban nem vártam vendégeket. Főként nem vártam Fekete Vincénét. Ez az asszony nem ismeri a nyugodalmat. Valami űzi, hajtja időnként és képes órákat gyalogolni, hogy híreket kapjon, történeteket gyűjthessen. Csodálatos fantáziával tudja azután összeegyeztetni a lehetetlenséget a valósággal. Némelykor egészen szerencsés hírekkel is tud szolgálni. Azonban még így sem szívelhetem szegényt. Már kívülről ismertem minden ételreceptjét, minden hódítását, minden ruháját. Az utóbbi időben pedig verseket hozott nekem, hogy olvaszam el, mert ő írta azokat . . . A versekben persze rózsákról, meg tavaszi violákról volt szó ; de nem

maradtak ki belőle a galambok és egyéb madarak sem. A növénytan és állattan egyaránt benne volt Fekete Vincéné verseiben. Egy ízben pedig színdarabban állított be, hogy adjuk elő az iskolában. Kis pásztorlány, vadászház, gróf és grófné szerepeltek ebben a darabban. Meg a Rákóczi-induló. Ezt akkor játsszák el, amikor a pásztorlány visszaballag a mezőre a libák mellé, mert kikergeti a vadászházból az igazi grófné... Gondolom, ilyenfajta mesét Röschen is össze tud állítani, ha felapozza a Zöld kigyó című füzeteket, amelyeket a ligeti vásáron vett a sánta Grósz Hanzitól.

Amikor e délután, lucernazöld ruhájában benyitott hozzám, dermedni kezdtem. Szokatlanul bizodalmas mosoly ragyogott a széles asszonyi ábrázaton. Egész szíve ott olvadozott az arcán.

— Úgy-e nem zavarom, drága plébános úr, — mosolygott és elfulladtan köhintett néhányat — úgy örülök, hogy egyedül találom.

Tehetetlenül dörzsöltem kezeimet, betessékeltem a vendégszobába. Itt még fűtöttünk. A fahasábok csendesen pattogtak, sárga lángnyelvek álmosan kigyóztak a rács mögül. Tiszta, fehér terítők ragyogtak a bútorokon. Mindenütt ünnepi ragyogás, ünnepi illatok. Diópálinkával és apró süteménnyel kínáltam korai vendégemet. Nem győzte dicsérni a dolgokat. Nem győzte fogyasztani... És én kínálgattam egyre. Arra gondoltam, hogy amíg eszik, nem fog beszélni. Aztán valahogy valamely gonoszság szállt rám és megdicsértem a színdarabját, a verseit.

— Úgy-e, hogy gyönyörű, — kiáltott fel diadalmasan, de azért nem feledkezett meg a süteményes tálról — ezt szeretem legjobban, ezt a diósat. Ez az egy tészta, amit én nem tudok csinálni. Hiába, papházban minden jobb, szebb, mint máshol...

Hirtelen felugrott, szinte táncolni kezdett a szobában. Majdnem felborította a karcsú, vékonylábú székeket.

— Jaj, úgy örülök, hogy tetszik a darabom. Tegnap voltam Tekeresen az esperes uréknál, elmondtam Máriának is, hogy írok, mondtam, hogy elő is adják a színdarabomat. Szegény még nem tudott a dologról, pedig úgy-e, plébános úr is tudja, hogy nagy híre volt ennek! Majd Pestre is elküldöm a darabot. Hát nincs igazam? Falun is lehet élni, falun is lehet írni. Arany János is falun írt...

A merészségre kirobbant belőlem a nevetés: Arany János és a szentpéteri pogácsás kántorné. Kicsit csodálkozott ugyan a nevetésem az aszszony, de később ő is velem tartott. Sőt túlharsozott engem. Aztán mintha elfeledte volna a klaszszikus irodalom terére csöppent terveit, hirtelen lendülettel a környékre vetette magát. Legelőször szentpéteri eseményekkel örvendeztetett meg, aztán átrándult Szintőre és Mihályiba is. Tudott minden készülő vagy elmúló dologról. Keresztelésekről, esküvőkről, eljegyzésekről, verekedésekről, ellenségeskedésekről. Tudta, hogy ki mennyiért adta el a teheneit, ki mennyit adott leánynak, asszonynak húsvéti ruhára. Némelykor örültem is jöttének. Mert ha mindenről tudni akartam, mindenről értesülni akartam, ami a faluban és a falunkon kívül történt, egyszerűen Fekete Vincénét kellett megkérdezni.

Ezen a délutánon, a feltámadás csodálatos ünnepnapja előtt az Alleluja hatalmas dallamai égették egész valómat. Már alig vártam az órát, a percet, amikor szegény hívő híveimnek zenghetem, hogy feltámadott, feltámadott!... Ezen a délutánon különösen terhemre volt Fekete Vincéné. De nem

menekülhettem előle, végig kellett hallgatnom minden egyszerű, nevetségesen együgyű híret.

— Csak azt akarom még elmondani plébános úrnak — csapott lelkendezve a szókra — hogy a jegyző ellen fegyelmet indít a mihályi főbíró.

Itt akaratlanul kizökkentem a nagy nap gyönyörű hangulatából. Visszaestem a földre, a falumba, amelynek szolgája voltam. Érdeklődnöm kellett immár Fekete Vincéné szavai iránt.

— Az uram ma délelőtt volt fenn a járásbíró-ságon, ott hallotta. Tulajdonképen ezért is jöttem ide, hogy elmondjam. Kitudódott, hogy a jegyzőt egy társaság fizeti, ügynököktől kapott hatalmas pénzszegeket, hogy a hegyháti németeket a pán-germán eszmének fogja megnyerni. Persze ő ezt egymagában nem tudta elvégezni, ezért a gazdag parasztok között szerzett magának híveket s azokat lázította fel. Főkortese a vörös Mayer volt. De mivel semmi bajuk nem volt a németeknek, hát a templomi dolgokba avatkozott bele. Hiszen tudja a plébános úr, hogy csak ez az, amivel a német parasztságot fellázíthatják. Most aztán a jegyzőnek biztosan menni kell Szentjánosról. Ezekután nem maradhat itt, hacsak meg nem békül, meg nem változik.

— Ez nehéz dolog lesz neki — feleltem és bensőmben egymást kergették öröm és felháborodás. De mindebből nem mutattam semmit, mert ahogy én Fekete Vincénét ismerem, egy házzal odébb már mindenki tudná véleményemet. Felálltam és olyan formán kezdtem topogni a szobában, mint akinek más fontosabb dolga van. De ő még nem végzett a hírekkel. Egy darab süteményt kapott kézbe, aztán ő is felállt.

— A másik hírem már sokkal kedvesebb. Tardy Máriát elveszi Pethő Pista. Holnap lesz az eljegyzésük...

Nagy, hosszú sóhajtás szakadt fel szívémből.

— Ennek nagyon örülök — mondtam és nem hiszem, hogy akadt volna ember, aki jobban, igazabban örülhetett volna ennek a hírnek. Fekete Vincéné most nem várakozott tovább. Boldog ünnepeket kívánt és más tájak, más házak felé vette útját. Gondolom meg sem áll addig, amíg mindenki nem közölheti híreit.

Ahogy az asszony elviharzott, újra kopogtattak. Kicsit bosszankodtam most már. Immár harmadízben teszem le János evangéliumát . . . Szinte felkiáltottam magam is: «Ne illesetek engem, ne zavarjatok engem!» De a falusi pap még az áhitatában sem lehet teljesen a magáé. Breviáriumoszás közben, elmélyedés közben nyitják ráink legtöbb-ször az ajtót. Isten csodálatos ereje tartja csak meg bennünk az igazi papi áhitatot. Annyi apró, semmis, kis dologban kell tanáccsal szolgálnunk, annyi egyszerű szürke életeseményt kell eligazítanunk, hogy sohse lehetünk a magunkéi. De talán épen ebben és épen ezekkel vagyunk egészen azok, akiknek lennünk kell: pásztorok, őrizők, apostolok!

Pethő Pista állt most előttem sugárzó vidámságban, diadalmas örvendezéssel. Az igazi húsvét harmatos, ragyogó öröme ömlött el rajta és ráhajolt a kezemre. Ha észre nem veszem még idejében, hát megcsókolja.

— No, no fiam, még nem vagyok se kanonok, se püspök.

— Olyan boldog vagyok — szaladt ki a fiú száján egyszerűen a leggyönyörűbb emberi felkiáltás. Valahogy megfényesedtek szemeim ettől a kiáltástól, valahogy összeszorult a torkom. Pedig mi papok ehhez is hozzászokhattunk: minden emberi érzelem előttünk robban ki a szívekből. A sírás, a szomorúság, a fájdalom, a nevetés és a boldogság.

Asztalomon rakosgattam zavaromban. Könyveket, ujságokat forgattam, hogy eltereljem figyelmét meghatottságomról. Valami külső-belső fájdalom reszketett bennem. Ilyen mély, remegő boldogság az én ajkamra sohse jöhet. Ennyire emberi, ennyire igaz örömöm nekem sohse volt és soha nem is lehet.

— Már tudok mindent — szóltam végre hosszú idő után és szivarra gyújtottam — tegnap kaptam meg a kinevezésről szóló értesítést. Örülök, hogy a feltámadásra megérkezhetett.

A fiú lelkendezve hajolt a kezem után újból. Egész arca kipirult ahogy felém hajolt.

— De még más is történik velem.

Elnevettem magam.

— Holnap úgy-e?

— Igen holnap — mondta és áradozva lelkendezett a világ legszebb, a világ legjobb teremtéséről...

Hallgattam, hosszan, sokáig hallgattam... Amikor felnéztem szivarom szürkén, parázstalanul feketedett kezemben.

— Becsülje meg édes fiam. Nagyon becsülje meg. És legyenek boldogok, nagyon boldogok...

Tardy Mária nevét nem tudtam kimondani. Nem tudtam.

Aztán ráterelődött a szó a falu nagy eseményére a jegyző dolgaira.

— Most már békekészség lesz a faluban. Higgye el plébános úr, mindennek az az ember volt az oka.

Bólintottam. Ő nálamnál senki nem tudta jobban ezeket. Hiszen én mindig, az első perctől kezdve éreztem, hogy a jegyzőt valamely ádáz gyűlölködés tüzei ellenem. Ellenséget látott bennem, Bánky Szilveszterben, nyakas magyar kurtanemesek ivadékaiban. Néha azt gondoltam, hogy ez tisztára az én nagy, különc visszavonultságomnak köszönhe-

tem. Amiért nem rendeztem kártyás, boros estéket, amiért megelégedtem, az egyszerű paraszti lelkek jósorsának munkálásával. Később pedig Svabach Mártonnak tulajdonítottam az álhatatos gyűlölködést. De erre az alattomos, csúf munkára sosem gondoltam.

— Csak azt szeretném tudni — folytatta Pethő Pista — hogy mit akart ezzel elérni, hiszen a német-ség soha semmiféle elnyomatást nem érzett. Ahogy én ismerhetem őket, a lelkük távol áll minden forrongástól. Egészen jól megfért itt egymással német és magyar paraszt.

— Hát tudja kedves fiam — vetettem közbe — ez nem egészen így van. A béke, a nyugalom sokszor csak látszólagos. Soha sehol nincs olyan kényes helyzete papnak, tanítónak, mint a kétajkú hívek között. A nyelv, az anyanyelv szent és véresen komoly ezekben a lelkekben. Ha valaki erre tapint reá, ha ezzel szemben igyeksenek sérelmeket támasztani, hát ölni képesek nyugodtvérű csendes németjeink. Csak látszólagos bennük az asszimilálódás. Elég egy szó, egy célzás arra, hogy igazságtalanságok történnek itt velük; elég egy rosszindulatú szó . . . Hiszen láthatta maga is. A jegyző bűne az volt, hogy fel merte kavarni ezt a csendet, hogy megzavarta ezt a nagy nyugodalmat. Mert bár nem volt igaza, a lelkekben mégis azt tüntette fel, hogy kijátszani akarják a németek jogait. Még szomorúbb, hogy ő csak pénzért cselekedte ezt. És ezért persze mindent megérdemelt. Mert nincs nagyobb vétek a földön, mint tudatlan lelkek nyugalomát megzavarni, mint olyan jogokra hivatkozni, melyek lehetetlenek. Azt hiszem azonban, hogy áthelyezéssel megoldják a helyzetét. Igaz, hogy még ekkor sem fog helyreállni a teljes béke, mert még dacol a hat német . . .

Most harangozni kezdett Jakab. Itt-ott már közeledtek a hegyekről a hívek. Egy-egy világos tavaszi színfolt, egy-egy virágos, színes asszonyruha lobogott fel a szántások között.

— Már jönnek a feltámadásra.

Pethő Pista most elköszönt.

— Átmegyek Tabak kollegához is. Náluk alszom máma s holnap a nagymise után megyek át Máriáékhoz. Az esperes úr is nagyon örül az eljegyzésünknek. Ünnepek után már rendezzük a lakást.

Ahogy elment, Jakab kocogott be hozzám.

— Kiveszem a szép köpönyeget — mondta — hadd lássák, hogy van.

S máris a szekrényhez ment és otthonosan kereste ki a ragyogó aranytól-ezüsttől terhes pluviálét, amelyet nagy ünnepekre tartogatunk. Amikor kifelé indult utána szóltam.

— Most már ne engedjenek be hozzám senkit.

Kint egyre-másra topogtak a hívek. Gyerekek viháncolása hangzott, éles sípszók röpködtek ablakom alatt. A kereplősök most szedték össze zsákmányaikat, most osztogatták a pénzt és tojást a háromnapos működésért. Bábos-sátrak verődtek a templom előtt, cukrot, gyertyát és mézeskalácsot árult a ligeti Gróssz. Itt futottak össze gyerekek, fiatalok és öregek. Újjongó, vidám zsivaj támadt odakinn és percről-percre hangosabb lett a húsvéti örvendezés. Lányok és asszonyok új ruhájukat vonultatták fel bámulat és irigység közben. Én pedig végre fellapozhattam János evangéliumát és a szeretet apostolának szavaival tölthettem meg emberi zürzavarba tévedt lelkemet. Aztán Mátéhoz is eljutottam...

«... Szombat elmúltával szürkületkor pedig nagy földindulás lőn, mert az Úr angyala leszáll a mennyből és odajárulván elhengeríti a követ és ráüle.

Vala pedig az ő tekintete mint a villámlás és ruhája mint a hó. Tőle való féltében pedig megrettenének az örök és lőnek mint a holtak. Felelvén pedig az angyal, mondá az asszonyoknak: ne féljete ti, mert tudom, hogy Jézust keresitek, ki megfeszítettet. Nincs itt, mert feltámadott, amint megmondotta...»

... Ne féljete, kik Jézust keresitek — ezt sóhajtottam magamban, amikor egyszerre gyenge, tétova kopogást hallottam. Eleinte alig figyeltem a neszre. Valami diadalmas, fellélegző öröm botorkált szívemben. Torkom is megfeszült és magamban próbálgatni kezdtem a *Resu-rexit* dallamát. A nesz, a kopogtatás azonban egyre ismétlődött, sőt most már keményre, dacosra feszült. Aztán gyengén, félénken nyikkant egyet az ajtó. Csak félszemmel néztem oda, de következő percben egész testem megrendült s úgy rohantam át a szobát, olyan frissen és sugárzón, mint húszéves koromban. A vörös Mayer leszegett fejét láttam az ajtóban...

— Gelobt sei Jesus Christus — hangzott hal-
kan, szégyenlősen.

— In ewigkeit, in ewigkeit — siettem eléje. Csupa láz, csupa forróság lettem e pillanatban. Kitértam az ajtót, szélesre kitértam karjaimat, kitértam a szívemet. A vörös Mayer mellett ott láttam a többieket, a Fintert, az Orellt, az Aplenz Andrest, a Webert és Weimann Mathiast. Mind itt voltak, mind a hatan. . .

Újjongó, erőteljes öröm borított el hirtelen. Ó, ti Jézust keresitek, Jézust keresitek, ne féljete hát — didergett bennem Máthé szava.

— Csak beljebb, csak beljebb barátaim.

Azok azonban nem mozdultak. Leszegett fejjel, komoly hallgatásban álltak. Bronzszínű arcuk meg-sápadt, szájuk meg-megrándulva remegett. Néha egymás felé pillantottak. Mintha várták volna a

szót. Mindegyik a másiktól várta a beszéd megkezdését. Aztán köhintettek is egyet-egyet. Megmeglökték a vörös Mayert, akit újból vezérként engedtek maguk előtt. A vezér azonban gyötrelmes, szégyenteljes zavarral küzdött. A csend megnehezült e percben, elborított mindent, a szobát, a bútorokat, a szíveket. Az utcán valaki felkiáltott harsányan:

— Der Heiland ist erstanden.

Erre a vörös Mayer megingott.

— Hát elgyüttünk, plébános úr — csikordult nehezen és kínlódva szájából a szó — visszagyüttünk.

Többet nem tudott szólani. Magam is így voltam. Csak Máthé szavait tudtam volna nekik mondani, csak ezeket a szavakat tudtam volna nekik adni: ne féljete, ne féljete, hiszen ti Jézust kerseite . . . Aztán valami megmozdított engem. Szekrényemhez mentem s csendesen, szótlanul kiszedtem belőle a hat kopott imakönyvet, a hat fakó rózsafüzért. A kemény, borostás arcok meglágyultak e percben és a ráncokra lecsordult a könny. Csendesen, egyszerűen nyujtottam át mindegyiknek az övét.

Remegtek a széles csontos újjak, amikor újra kézbe vették a megtagadott fegyvereket. Magam is velük remegtem, magam is velük könnyeztem. A szavak szorongva, tehetetlenül kínlódtak az ajkakon. Nem tudták, sehogyse tudták megtalálni a mondanivalókat. Tőlem várták, tőlem, a paptól, hogy eltaláljam szívük óhaját. Hogy kiszabadíthassam szívükből a gyötrelmeket.

— Holnap reggel meggyóntatom magukat — mondtam csendesen. — A Himmelt is maguk vihetik . . .

Erre nem bírtak tovább magukkal. Egyszerre kapták fel kezeimet és csókolták, ölelték felszaba-

dultan. A vörös Mayer előszedte nagy kék zseb-kendőjét és harsányan megfújta orrát.

— Nem gondoltunk mi igazán — mentegetődzött félszeg, tehetetlen mosollyal — nem tudunk mi elhagyni a hitünket.

Többet aztán nem is tudtak mondani. Boldog ünnepi áhítat borult rájuk. Fejüket felemelték, mellüket kifeszítették, ahogy elbocsátottam őket.

— Resurrexit, Alleluja, Alleluja! — robbant ki belőlem diadalmasan a kiáltás és magam is utánuk indultam, mert immár harmadszor harangozott Jakab és odakint három falu népe várta, hogy felzengje a feltámadás ünnepi dallamait.

XVIII.

... Az évek pedig repülnek, sietnek tovább... Nem számolom se a heteket, se a hónapokat. Nem állok meg soha. Nem állok meg és nem tündööm soha. Egyik év olyan egyszerű, olyan csendes, mint a másik. Csak egyszer, Szilveszter estéjén, a Te Deum laudamus-nál állok meg néha. Aztán ez is elmarad. Mert az élet mindent leszed az emberről: hangulatot, mélázást, emlékezést. Szürke, szürke színek nehezednek rám s magukba ölelnek minden egyéb villogást.

Néha benézek a tükrömbe: a hajam is ilyen szürke, ilyen szürke és fehéredő. Ahogy a borbély néha levágja, kezemben morzsolgatom a megszkott hajszalakat. Már nem is emlékszem rá, hogy milyen fekete volt... Ám, ahogy fakul, fehéredik az emberi hajszál, úgy tünedezik el szívből, lélekből, testből az emberi gyarlóság. Fehérség, tiszta, nyugodalmas fehérség ömlik el rajtam.

Gyermekek nőnek, cseperednek előttem. Tanítványaim közül már sokan igábahajló, kemény

parasztok lettek. Sokan gyermekeket adtak a földnek, sokan a sír felé baktatnak. Az Örökkévaló rendje folyik előttem egyszerűen, változatlanul. Nincs semmiben megállás. Tavaszonként kirohannak a földre, törik, szaggatják szakadatlan lázzal. Ősszel betakarítanak és csendesen pipázgatva várják hófelhők elmulását. Ünnepek jönnek és hétköznapiak mennek. Azután keresztelesek jönnek és temetések. Ami közbül van, az itt, előttem, rajtam keresztül történik. És minden olyan semmi, olyan eseménytelen. Egy-két verekedés akad, egy-két szívszakadó harc, földéhség, kis tülekedések, kis perpatvarok. Semmi olyan nem történik, ami szóra érdemes. Egyiknek megfogytakozik a birtoka, a másik meg gyarapszik. Egyiknek tisztább és büszkébb a háza, a másiknak szegényesebb, koldusosabb.

Mellőlem elköltözött Kis-Tóth János. Magával vitte háborgását, óhajtozását. A szentjánosi akác-os temetőben végre a maga földjében pihenhet szegény. Így történt Hrabovszkynéval is. Utolsó kívánsága szerint hazaküldtem Szatmárba, ahol ifjúságát, szép fiatal éveit élte. Röschen pedig férjhezment a sánta Fuchs Bálinthoz. Most csak hetenkint egyszer téved be hozzám, amikor házam új gondozója nagytakarítást rendez. Most is a régi lázzal, a régi fontossággal végzi ezt a műveletet. Már gyerekei vannak és már azok is lassan megnőnek. A nagyobbik leány, a Rézi, még főz nekem, még dolgozik nekem, úgy gondolom.

Az évek folyamán vörös Mayer lett a legjobb hívem. Az a régi húsvét örökre hozzám kötötte az öreget. Ügyszólván mindennapos vendégem lett az immár szikár, őszhajú paraszt. Tanácsokkal szolgál nekem és örködik kis földi javaim felett, mert Jakab elmaradt a házból, elmaradt a birtok-

ról. Rossz lábai évek óta ágyhoz kötötték szegényt. Így vége lett a harangozás mesterségének. Nagynéha hallom emlegetni, hogy nincs megelégedve az utódjával.

— Rosszul húzza a harangot — magyarázta nekem egy ízben, amikor meglátogattam — mert abba is van ám különbség! Nem szabad egyszerre megrántani a kötelet, csak lassan, lassan. Minden percben egy rándítást. Akkor szól csak szépen a harang.

A tanítóházban pedig... Istenem, három szép, egészséges gyermek szaladgál Mária körül... Láz, szép fekete szemei megszelidültek s alázatosan csüggnék rajtam, ha betévedek közéjük. Ezt pedig az utóbbi időben mindig gyakrabban megteszem. Jó hallani a nevetésüket, jó megsimogatni a drága, magas homlokukat. Gyönyörűek, okosak és kedvesek ezek a gyerekek. Szülőik szépsége, szülőik szerelme virul rajtuk. Valami homályos, lappangó fájdalom ömlik el ilyenkor rajtam, ahogy magamhoz ölelem őket. Eszembe jut, hogy vajjon, vajjon, ha nem vagyok pap, milyenek lennének az én gyerekeim? Öreges, komoly szomorúság ez, nem égető és nem lázadó! Lassan elszáll az én szívemből minden emberi sóvárgás. Vágyak múltával, sóvárgások múltával a szomorúság és a fájdalom is megcsendesedik.

Néha hallom magam mögött egy-egy asszony suttogását.

— De megöregedett a papunk. Hogy meghajlott a háta...

— Bottal jár, már nem bírják a lábai.

Igazuk van. Megöregedtem, meghajoltam. Észre se vettem, hogy történt mindez. Így a sétáim is elmaradtak. Nem tudok többé széles lélekzettel, vidám kedvvel felkapaszkodni a hegytetőre, hogy

nevető szemmel átöleljem a mindenséget. Pedig sokszor, tétova vágyak, sóhajtozások után szeretnék ott járkálni a dombok oldalán és kis akácok mellett, bokrok és fák között összetalálkozni fekete embereimmel, akik ma is, évek múltán is járják a völgyeket és hegyeket. Sokszor, különösen tavaszok idején, viruló tavaszi fák között, éles, tiszta levegő alatt, ragyogó égbolt alatt sokszor szeretnék körülnézni a szentjánosi határban. De nem megy, nem megy. Lábam nem bírják . . . Ahogy a filiákba zörög velem untalan egy-egy parasztszekér, akkor nézem, akkor látom, hogy ni, de megnőtt a rezulás, itt meg kivágták a tölgyest, amott kiirtották a kőkénybokrokat.

A gyümölcsfáim, a kis törpék, amelyet ültettem, a körte és almafák bizony megnövekedtek, megterbélyesedtek, akárcsak az emberek körülöttünk. Újat én már nem ültetek, hadd nőjjenek, hadd lombosodjanak, hadd öregedjenek velem. Még megnyesni sem engedem igen őket. Tavasztól-tavaszig figyelem, hogy hány új hajtás tört fel rajtuk. Csak titokban merik tisztogatni, titokban merik nyesegetni a bokrokat, a jázminokat és az orgonákat az ablakom alatt. Másként egész erdővé nőnek magukat.

Igy élek, ilyen csendesesen, ilyen magányosan. Öreg bútoraim között üldögelek s hegedűmet szedem elő. Megpendítem a húrokat és régi, régi dalokat húzok el rajtuk. Azt is csak esténként, sötétedő alkonyatban. Néha dalolgotok is, különösen télen, amikor korán szürkül s az ablakom alatt nagyokat zörrennek csizmák és facipők. De a hangom se a régi, hiába próbálgatom, nem zeng, nem zúg a régi erővel, a régi diadallal. Sokszor naphosszat cukrot nyeldesek s néha napján még sikerül visszaidézmem a multat . . . Pethő Pista sokszor mondja is :

— Azért csak birja, Bánky plébános úr ; a hangja még a régi . . .

Szegény, azt nem meri megmondani, hogy én, én nem vagyok a régi . . .

De a falu se az. Országutat köveztek, a házakba villanyt vezettek, a szintői bányában kétezer munkás dolgozik s az egyetlen ház helyén hatalmas telep létesült. A leszegényedett, lekoldusodott hegyháti magyarság lassan ide költözött. A Galuffok, Holubekek eltávoztak innen, messzi országok felé vitte őket a vérük. Kis magyar bánya lett a szintői tárna mellett és a régi ívlámpa helyén most száz láng villog az esti sötétben.

Minden, ami történt, ami van, mellettem történt. Csak velem nem történt semmi. De nem baj. Nem bánom, hogy így van. Szép dolog nézni mások örömet, szép dolog mások mellett, másoknak élni. Mindennek, mindenkinek örülni ; mindenért, mindenkinek megbocsátani.

Sokan csodálkoztak felettem, amikor Oblat jegyző mellett döntöttem ama régi időben. Amikor itt járt a fegyelmi bizottság, az én szavam, az én megbocsátásom mentette meg a felfüggesztéstől. Az én felmentő vallomásom hagyta meg állásában. És ma is tudom, hogy jobb ez így. Mert ha felfüggesztik, ha koldussá, csavargóvá teszik, akkor talán ma is járná a falukat, ma is lázltaná véreit, ma is felháborgatná, felforgatná évek és évszázadok rendjét. Így pedig első lett magyarságban, lelkeségben s ő volt az, aki követelte Pethő Pistától, hogy csak magyar előadásokat tartsanak s nagy, szép színpadot csináltatott az iskolában a gyerekeknek. A béke és a bocsánat a legszebb földi fegyver, ezt mondom én, ahogy tördelem életem estéjét. Sokszor van nálam Oblat jegyző, sokszor és sokat beszélgetünk, de soha a régi dolgokról. A minap is talál-

koztam vele, a minap, ahogy a végrendeletemet készítette.

Nagy pápaszemet visel most már Oblat jegyző, mert rosszul lát. De ez a pápaszem lekerült az asztalra és szemeit kezdte törölgetni, amikor bediktáltam akaratomat földi dolgaimról.

— Korán van ez még, plébános úr. Hiszen még birja.

— Soha nincs elég korán — motyogtam s valami gyenge szomorúságot éreztem szívem körül — soha nem tudhatja az ember, mikor éri el a halál . . .

Bár a végrendelet hivatalos titok, valahogy mégis csak megtudták híveim, hogy a szentjánosi temetőben, a szentjánosi akácok alatt akarok pihenni. Azóta hallottam egyik nap az ablakom alatt.

— Nem csoda! Már húsz esztendeje itt van. Itt akar meghalni, itt akar pihenni a mi papunk . . .

. . . A mi papunk . . . Soha szebbet, soha igazabbat nem mondtak nekem. Mert most, életem estéjén, életem alkonyatán elmondhatom magamról, hogy nem voltam egyéb, nem akartam egyéb lenni, csak a szentjánosi pap. Az ő papjuk akartam lenni, a szegényeké, a borostás homlokú, korán öregedő parasztok papja. És Isten megengedte nekem, hogy azzá lehettem, ami akartam lenni. Az ő papjuk lettem, az övéké teljesen . . .

. . . A mi papunk — mondják nekem s arra gondolok sokszor, ha húsz évvel ezelőtt másként irányodik a sorsom, ha városban maradok, városi emberek között, selyemreverendásan, szebb és emberibb életkörülmények között, hívságosabb, fényesebb földipályán, vajjon érezhettem volna-e ezt a megnyugvó örömet, mint most, hogy az ő papjuk lehettem?

Litániák, karácsonyok, húsvétok dallamát, áhitatát érzi a szívem. Ünnepelni, ünnepeket megszen-

telni csak falun tudnak, csak falusi emberek tudnak. Még talán tartogat számomra az Úristen egynéhány karácsonyt, egynéhány húsvétot. Még jön egynéhány emberpalánta, akiket én jelölök meg a kereszt jelével, akiket én jegyezhetek a matrikulába. Még hallhatom egynéhányszor a betlehemesek énekét. Jöhet még egynéhány húsvét és hallhatom a diadalmas örvendezés felzengését. És jöhet még egynéhány gazdag esztendő és én megáldhatom híveimet és feléjük harmatozhatom Isten áldását, lelkük békességét. Este előtt még egynéhányszor felnézhetek az égre, még vizsgálhatom néhanap a fecskék jöttét. Nézhetem, figyelhetem még, ahogy odarepülnek legelőször a toronyra. Mert ahogy megjönnek ezek a madarak messzi vizekről és operenciákról, messzi országokból és messzi emberek közül visszatérnek a mi hegyeink, dombjaink, házaink közé, ezek a madarak is legelőször a fehér torony elé érnek. Itt pihennek meg, itt tereferélnek s innét szaladnak szét házaink ereszei alá. Mert minden áldás, minden jószág, minden szépség és minden béke itt fakad a fehér torony alatt, innét száll, száll harangok ünnepi hangjával öröm és bánat, vigalom és siralom.

... Alkonyodik ... Esteledik ...

